SÁNDOR IVÁN

a futár

Ne méltóztassék engem arra ösztönözni, hogy lehunyt szemmel éljek, ismétlem, sokat szenvedtem, de leginkább akkor, amikor úgy tettem, mintha hülye lennék, és nem vettem tudomást arról, ami velem és embertársaimmal történik.

a futár

SÁNDOR IVÁN

A FUTÁR

REGÉNY

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

ELSŐ RÉSZ

I

Ezen a napon a szél már hajnalban a cégtábla alá kapott. Eösi János délután kampósszögeket keresett a pult alsó fiókjában, kiemelte a sötét sarokból az egyszárú létrát, amire a diákok felmásztak, mikor a magasabb polcokon sorakozó könyvek között válogattak, a kalapács a színes cukorkákkal telerakott uborkásüvegek mögött volt a poros kirakat hátsó sarkában. A létrát a málló házfalnak támasztotta, fent két tégla találkozásához illesztette a kampósszög hegyét. Az üzlet előtt diákok futottak el, zászlókat lengettek, a külvárosba akartak átjutni, a bástyafalnál feltartóztatták a csoportot, Rukavina tábornok fehér frakkos, zöld hajtókás őrszakasza minden kijáratot lezárt. A létra tetejéről látta, hogy a fal egyik kiszögellések közé ékelt kapuja, innen indultak pihenőjükből váltásra az ulánusok, kinyílik, az őrszakasz felsorakozott, V betűre emlékeztető alakzatának szárnyait a diákcsapat körül összecsattantotta, hat gimnazistát a bástyába kísértek. Mindez annyi idő alatt játszódott le, amíg a hintázó, Könyv és vegyesáru táblát kampósszöggel megerősítette.

Az utca üres, az emeletről egy lavór szappanos víz zúdult a járdára, a szél arcába vert néhány cseppet. Különben minden csendes, a gyepes domboldalba süllyedt, éles hajlatokkal megtört, várost körülkerítő falrendszer is ugyanolyan mozdulatlan, mint mielőtt magába szívta foglyait. A létra fokai közé nyúlt, végével megtolta a boltajtót, tegnap óta legalább öt csoport akart találkozni a

ISBN 963 15 0614 2

© SÁNDOR IVÁN, 1976

falakon túl gyülekezőkkel gondolta, miért éppen őket fogták le?

A vár felől sütő nap máskor néha átnyomult a homályos kirakatüvegen, eljutott a kőpadlóra helyezett deszkarács korhadt négyzetei mentén a pattogzó olajozású sötétbarna pultig, de ezen a márciuson, a negyedik tavaszon azóta, hogy Eösi Ferenc, feleségével Ráhellel, és fiával Jánossal egy szekérnyi holmival hosszú utazás után Temesvárra érkezett, a napot ritkán látták. A kis csatornákra szétágazó Béga felett alacsonyan úsztak a barnás felhők, keletről hideg szél érkezett, hajnalban széthordta a felhőket, de a tátyollá sűrűsödő pára, mintha a várost körülzáró bástyaszerkezetre bura is illeszkedett volna, elzárta a kilátást. János a sarokba támasztotta a létrát. A kalapácsot a zsineggel, gyűrött számlacédulákkal, gombokkal megrakott fiókba dugta, újra arra gondolt, hogy a várőrség eddig távolról figyelte a csoportokat, a falakra kiáltványokat ragasztó diákokat, mi történt, hogy túszokat gyűjtenek? Később elretteszelte a bejáratot. A lakás az üzletből nyílt, félrehúzta az ajtót takaró dohányszínű rojtos szőnyeget.

Ráhel takarékos fogásokkal, apró lépésekkel készülődött. A nyolcágú réz gyertyatartót régi ruhával letörölgette, visszaállította a cseresznyefa komód közepére, két kisebb ezüst gyertyatartót vett elő. Egy kristályváza sokszögletű élei szórt fénnyel tették érzékelhetővé mozdulatait a homályban. Kendőt még nem kötött, buzgóság nem kísérte tevékenységét. János szerette a péntek esti készülődést nézni, később visszament az üzletbe, sorban felemelte a vevők cipőitől sáros deszkarácsokat, felmosta a kőpadlót. Márciusban pénteken öt órakor zárt. Félóra, és elindulok, gondolta, apám reggel óta építi a sátort a városháza előtt. Eösi Ferenc székely posztóujjasában ment el, vitte régi

szekercéjét is, amivel négy éve nem dolgozott már. Egész nap tetőt ácsolt, délután érkezett meg, dézsában mosdott, ünneplő nadrágot húzott, homlokon csókolta feleségét és fiát, mielőtt kilépett a házból egy pillanatra megállt az ajtófélfára erősített fémtok alatt. Soha nem látta ezt apjától. A fémdobozkát az üzlet régi tulajdonosa helyezte el szertartás szerinti helyére, kíváncsiságból egyszer leszerelte, tokjából a kis pergamentekercset kiemelte, a héber betűket felismerte rajta, de elolvasni csak az imákból legjobban ismert szavakat tudta már.

Sötétedés előtt a város megélénkült. A tereken csoportok gyülekeztek, a felhívásokat fekete atillás diákok olvasták fel, a városi tanács két nappal előbb választott új megbízottai az országgyűlés határozatát ismertették arról, hogy ezután az országot felelős pesti minisztérium kormányozza, Erdély Magyarországgal egyesíttetik, az úrbériség, robot, méltányos kármentesítéssel, a papi tized egyszerűen eltöröltetik, nemzetőrség állíttatik, a sajtó szabad. Az üzletbe is sokan nyitottak be, néhányan Robespierre emlékiratai után kutattak, volt aki beszélgetett is Jánossal. Az eseményekről beszámolt anyjának, Ráhel kontyából vállára zúdított haja alatt kendőjét kötötte, a gyertyagyújtás utáni szokásos csendet „a franciák indulójával", amit mint mondta, királyuk elkergetésekor énekeltek, megtörte, nagyapámtól hallottam, tette hozzá, ő oktatott a francia szavakra is, amikre tanítani próbáltalak.

Felvette ünneplő ruháját. Máskor a Béga-híd mögötti zsinagógába mentek apjával péntek este, egyforma léptekkel haladtak a dombra futó utcákon, megkerülték a pestisjárvány legyőzésének emlékére emelt Szentháromságszobrot, elsétáltak a fenyőlombokat tükröző folyóparton. Az imaházban, be nem fogadott idegenek, üresek voltak körülöttük a padok, ők a jajongó zúgásban csukot szájjal

ültek, imaköpenyükbe arcukat nem takarták. Ezen a napon a gyülekezetet a főtérre hívták, ahol a város négy felekezete négy sátorban köszöntötte a független kormány megalakulásának hírét.

Más estéken olvasott. Sokáig sorban emelte le a polcról az ábécérendben egymás mellé helyezett könyveket, ahogy a városba érkezésük után apjától látta, később mikor olvasatlanul csak a latin kötetek, héber nyelvü bibliák és az orvosi könyvek maradtak, újra elővette, átpergette a legemlékezetesebbeket, az elmúlt héten Majmuni írásait. Szépnek találta gondolatait, bár pontosan nem értette és távol érezte magától. Igen, az ember önmagától jó, pusztán azért, mert az isten teremtette, s benne mindig megtestesül, de miért nem írnak a bölcsek arról, amit már tapasztalt, hogy mikor az állítólagos Isten alkalmatlannak találván a hatalmasokat bizalmára elfordul tőlük, a magány sötétsége csak a jókat dermeszti meg, a méltatlanokat cselekvésre serkenti. Ilyenek az esték. Ráhel az edényeket, csorba pléhkannákat hordja vacsorához, pillantását könyvre hajtott fején felejti, ő széles vállával befúrja magát a gondolatokba. Olvasni anyja tanította, de azért úgy olvasott, mint apja, az erdei munkához szokott ember áhítatával, mozdulatlanná dermedt nagy kezeivel tartva a könyvet, mintha egész testi valósága vegyülne el a gondolatokkal, s mikor megpihent, körültekintő mozdulattal úgy helyezte el maga mellett olvasmányát, mint szerszámot, amit használat után fényesre tisztított.

Kilépett az utcára, anyja bereteszelte mögötte az ajtót. Ez volt az a perc, amikor a főtéren gyülekező diákok megtudták, hogy társaik közül a várőrség túszokat szedett. Az utca végén hirtelen feltűnő menetet először olyannak gondolta, mint a napok óta szerveződő többi csoportot, piros-fehér-zöld zászlók, bársony diáksapkák, kokárdák,

szüntelen éljenzés, miközben valamelyikük egy lépcsősor tetején, ház erkélyén vagy szobor talapzatán esküre emeli kezét, de amikor a ház elé értek, látta, hogy áradásuk fenyegető, csendben közeledtek. Éppen ez volt a szokatlan. Kiáltásaikat nem verték vissza szűk utcák, elárasztották a kapualjakat, kitérni csak azok tudtak előlük, akik házaikba húzódtak. Zászlóikat szuronyként szegezték előre, János próbált félreállni, a házfalhoz szorították.

Napok óta figyelte már a felvonuló csoportokat, barátai, akik hívták volna, a diákok között nem voltak, kíváncsian a menet céljára most közéjük sodródott, egy ideig velük tartok, gondolta, utána még időben apámhoz érhetek. Az utca végén, mintha dugóként kirántották volna a szűk házsorok palackjából, a tömeg a bástyakapu elé lökődött, küldöttségük délután lefogott társaik szabadon bocsátását követelte. Az őrség parancsnoka kezében lámpással elhaladt előttük, minden diáknak arcába világított, János előtt megállt. Csak lakkbőrtetejű csákóját és a sárga-fekete fémrózsát látta belőle, miközben a tiszt vizsgálta, különösen székely posztóujjasát és ingét nézte meg, ezen a vidéken egyiket sem hordták. Tizenhat éves korában elérte apja termetét, azóta osztozott vele viseletének régi darabjain. – Parancsom van rá, hogy ha az őrséget zaklatják, a legszigorúbban járjak el – mondta az őrparancsnok –, foglyaimmal szám szerint kell elszámolnom, ha társaik közül valakit felváltani kívánnak, döntsenek egymás között önök, Kászoni úr, a jogi fakultás tanára mindenesetre kicserélhetetlen. János a menet célját nem ismerte, azt sem, miféle veszélyt hoztak volna a falakat őrző Rukavina katonákra, miért érvényesítik velük szemben azokat a rendszabályokat, amelyeket az új törvények már napok óta tiltottak. Nem tudta azt sem, kinek szabadságáért cserében vállalhatnák a körülötte állók, hogy a bástyába

vitetik magukat. Mindezt valószínűleg a többiek sem tudják pontosan, gondolta, miközben látta, hogy önkéntesek lépnek elő. Körülötte senki sem maradt, ő is tett néhány lépést. Két diák állt szorosan mellette, az egyik mintha járt volna már az üzletben, emlékezett könyvek között kutató mozdulataira. Talán a fiú is felismeri, gondolta, mert mikor mellélépett komolyan bólintott és átkarolta. János úgy érezte, méltatlan erre, azért követte csak a többieket, mert nem szívesen maradt egymagában a tér közepén.

A bástyából kivezették a foglyokat. Kászoni Gergelyt, szőke haját magas homlokába fésülte, külön őrizték. „Polgártársak, nyújtotta feléjük karját, a szabadság nem ismer túszokat! Ne engedjetek a forradalom törvényeiből!" A tömeg előrecsapott. Az őrség visszahúzódott a kőfalig, egy altiszt a levegőbe lőtt. „Fegyverezzétek le őket!", kiáltotta a tanító. A cikázó lámpafényben a hátul állók nyomására a csoport eleje a szuronyok felé sodródott. A lövések hangját mintha a lábuk alól hallották volna. „Látja, mutatott a főhadnagy lehangoltan egy diák földrecsúszó testére, ezt elkerülhette volna." Kászoni újra azt kiáltotta, amit a sortűz előtt: „Ne féljetek tőlük, nem mernek lőni!" Ettől a pillanattól kezdve János számára minden olyan volt, mintha egyszer már átélte volna. Kifli alakú hold világított, a templomkupolák egybemosódtak a vár tornyaival, futás közben visszanézett, nem tudta, mi szánalmasabb, a mozdulat, amivel a kiürült téren mereven fekvő test előtt álló fekete atillás tanító csípőjére emeli kezét, vagy a menekülők lába között tehetetlenül pörgő köpenyeges altiszt. A keskeny utcába szoruló zúgás felettük úszott. Lépést tartott a leggyorsabb futókkal, a bástyát elhagyták, átrohantak a megáradt Béga hídján, végre ki tudott lépni az áradatból, egyedül futott, a menettől messzire egy kapualjba húzódott, később némi távolságból követte a cso-

portot. Azt még látta, hogy a német kereskedőnegyedből hármasával-négyesével széles karimájú kalapot viselő, bársonymellényes legények keverednek közéjük, azt is látta, hogy távolabbi utcákból mások is érkeztek, de arról, ami ez után történt már nem tudott számot adni. A tömeg a tér felé nyomult, ahol a hálaadásra emelt sátrak álltak. János megkerülte a városháza sárga kockára emlékeztető épületét, mire a tér sarkára ért, a csoportok már a legszélső sátor felé nyomultak, a délelőtt felállított oszlopokat kirángatták a földből, látta, hogy a padokat széttörik, a hatalmas kőtömbre állított frigyládát lesodorják, a sátor teteje lebegve ereszkedett a romhalmazra, a gyülekezet menekülő tagjai között apját kereste, visszafelé kezdett futni, a hídnál megállt, hátranézett, nem követte senki.

2

Négy évvel előbb, amikor a Malom utcai ház elé megérkeztek, szekerüket a széteséstől az mentette meg, hogy kevés holmijukat percek alatt kirakták. Ráhel már a szoba padlóját súrolta. Eösi Ferenc anyósa, tőle hallottak először a temesvári üzletről, Assael Sára, egy brassói szefárd rabbi lánya volt. A temesvári Assael Izsák kilencvenkét éves korában halt meg, köztiszteletben álló könyvesboltját családja egyetlen élő tagjára, Ráhelra, bátyja unokájára hagyta. Ráhel akkor már tizenöt éve Eösi Ferenc felesége volt. Gyermekkorában elvitték egyszer Temesvárra, őrzött valami emléket a boltról, nehéz utazásuk alatt próbálta ezeket az emlékeket feleleveníteni, de azért mindhárman meglepődtek rajta, mennyi könyvet találtak a polcokon. „Szép", mondta Eösi Ferenc áhítattal, „ennél csak az lett

volna jobb, ha valami hasznosíthatóbb áruval hagyja itt az öreg az áldani való emlékét." A könyvespolcok előtt a hosszú asztal kegytárgyakkal volt megrakva, menorák, összehajtogatott taleszek, bársony imaszíjzacskók hevertek szelíd rendetlenségben, még egy dohszagú tóratekercs is feküdt közöttük. Eösi Ferenc másnap, mikor megjelent a temesvári rabbinátus előtt, hiába mutatta meg törvényes iratait, választott felekezetéhez való tartozásáról, a papírokat a brassói gyülekezetben állították ki 1829-ben, székely ujjasa, beszéde, bizalmatlanságot keltett. Az imaszerek árusításától eltiltották, az egész készletet uzsoraáron átvették tőle, a pénz éppen az új cégtáblára meg a pult kifestésére mutatkozott elegendőnek. A rabbinátus után a városi főhivatalokba látogatott el. Itt sem volt nagyobb sikere, letelepedési engedélyt nem kapott, lakhatási joggal csak azok a zsidók rendelkeztek, akik a városban születtek, a jogot tőlük is bármikor megvonhatták. „Kedvező dolog még ez is", magyarázta egy hivatalnok, „hiszen a bányavárosoknak a tájára sem mehet a fajtád." Mivel az öreg Assael köztiszteletben állt, boltjának tekintélye zavartalan volt, az örökséget hirdető végrendelet pedig megtámadhatatlan, Eösi Ferenc a városban maradhatott. Ráhel tanácsára egy idő után a közeli gimnázium miatt cukorkát, a piac távolságára való tekintettel pékárut is kezdtek tartani. A régi vevők újakkal gyarapodtak, érdeklődtek, honnan érkeztek. A ködből, nevetett Eösi Ferenc, és ő tudta, hogy ez nemcsak útjukra vonatkozik a Fogarasi vidéktől a Ruszka havasokig, sokkal inkább a család ködbe vesző múltjára.

Az üzletet hét órakor nyitották, de Eösi Ferenc továbbra is ötkor kelt. Elővette régi szerszámait, amíg János a pékségben járt, és Ráhel a szobát takarította, polcot erősített, létrát tákolt össze, az egészen apró kirakatot javítgatta,

amiben a cukorkásüvegek mellett éppen elfért egy kék bársonytakaróra helyezett latin biblia. Ugyanolyan szívós türelemmel olvasta végig két év alatt a rámaradt könyveket, ahogyan szakadatlan napi tevékenységét végezte. Az Ótestamentumot már ismerte, az Apostolok könyvét is, utánuk a magyar nyelvű kódexek következtek, aztán egy nagy ugrással Zrínyi és Balassi, visszalépett Károli Gáspárhoz, Pázmányhoz, voltak hetek, mikor nem mozdult a hideg sarokból, ahová a pokrócok közé befészkelte magát, a bolt Ráhelre és Jánosra maradt. Később már szemüveget kellett használnia, olvasott eszelősen, vidáman, a könyvek mögül bújt elő akkor is, mikor az ünnepi sátor ácsolásához hívták. A felhívást nem utasíthatta el, pedig szerszámait az évek múlásával már óvatosan forgatta, viszont hiába sürgették azzal, hogy a többi vallásfelekezethez hasonlóan az egy hete Szabadság térnek elnevezett régi Dísz téren a gyülekezet tagjai mielőbb hálaadó imával kívánják köszönteni az új pesti kormány megalakítását, a maga parancsa szerint dolgozott. Így is elkészült a szombat bejöveteléig.

Másnap az terjedt el a városban, hogy a sátrat a tüntető diákifjúság menetébe vegyült céhbeli legények, elsősorban a német iparosok rombolták le, akik a zsidó családokban már addig is szükségtelen versenytársakat láttak, és attól tartottak, hogy a jogok rohamos kiterjesztése, még inkább előnyös helyzetbe juttatja őket. Miközben a város a nemzet önállóságát köszöntötte, új tanácsait megválasztotta, sajtója szabadságát kihirdette, a pesti ifjúság követeléseihez csatlakozott, a házfalakon egy reggel plakátok jelentek meg. János látta meg először a plakátokat, kihívta apját az üzletből. Elrendeltetett minden temesvári zsidó családnak, a városból való negyvennyolc óra alatti kiutasítása, kivételt csak azok képeztek, akiket a városnak

a szabad királyi települések sorába való felvétele alkalmával lakósul befogadtak, mivel ősidők óta a város falain belül laktak. Eösi Ferenc szótlanul ment vissza, hideg közöny járta át. Mióta számolom a napokat a szabadulásig, gondolta, hány napot számoltam már össze, és most elölről kezdhetem. Leült a pult mögé, akkor állt csak fel, mikor a polgármester, boltja régi vendége belépett. Práger József alacsony ember volt, szavainak nyugalmával igyekezett megnőni, bár sokáig hallgatott, nem titkolta zavarát. Járkált az ajtó és a pult között, bólogatott, mintha helyeselne, pedig Eösi Ferenc szótlanul dőlt a könyvesállványhoz. Később nagy szüneteket tartva a szavak között, elmondta, hogy a kiutasító rendelkezést kis szótöbbséggel hozták, ő és a városi tanács más tagjai azonnal Szemere úrhoz, az új belügyminiszterhez fordultak, olyan közbelépésért, amely megakadályozza a döntés végrehajtását, mindenesetre addig is, amíg ilyen leirat érkezik, a család a városban maradhat.

– Alázatosan köszönöm – szólalt meg végre Eösi Ferenc –, tudom, hogy nem veszélytelen a nagyságos polgármester úr számára ez a látogatás, de azért megkérdezem: más családokat is felkeres ilyen hírrel?

– Nem – mondta Práger József, és összegörnyedve leült a lócára.

A boltos tudni akart mindent.

– Nézze – mondta Práger –, a maga családja egy tag volt ennek a városnak a testéből, és én a magam részéről elképzelhetetlennek tartom, hogy ne térjek be egy szóra, ne böngésszek a könyvei között . . .

Megakadt, széttárta karját.

– Illő tisztelettel azt kérdezném meg, hogy ha a rendelkezés lejárta után fegyverrel vagy akár fegyver nélkül számon kéri valaki tőlem, miért élek itt, netalán, hogy egy-

általán miért élek, és számon kérik tőlem a rendelkezést, akkor mi történik?

– Bízunk benne, hogy a letiltó parancs mielőbb megérkezik – s mikor látta, hogy Eösi Ferenc tekintete a méltatlankodás visszafojtott érzésétől lassan megváltozik, hozzátette –, én restellem a legjobban, csillapodjék.

– Na igen... az egész életem annyi, hogy örökösen csillapítom magam. Kérdezem én, százkilencvenkét zsidó családból hány maradhat?

– Tizenkilenc...

– Velem, akkor meglenne húsz... És mit mondanak erről a könyvek? Itt van ez a német nyelvű könyv, amit Ráhelem fordított le esténként, de ismerni tetszik, mert a másik példányát a múlt évben méltóztatott elvinni elég olcsó áron, s tetszett nekem dicsérni, gondolom nemcsak az ára miatt, amiben megegyeztünk. „Azt hittem, hogy a jogok egyenlősége minden polgárra kiterjed. Azok, akik már eddig is áldozatai voltak az emberi igazságtalanságnak, nem lehetnek idegenek azok számára, akiknek a hivatása éppen ezeknek az igazságtalanságoknak a helyrehozatala." Ezt egy párizsi fiatalember mondja, bizonyos Robespierre. Annyira bátor, hogy bizonyosan nem lehet zsidó, én mondom magának, nagyon sok fiatalember lesz még hozzá hasonló a városban, ha az események így követik egymást.

– Én is remélem – mondta Práger. – Azt is sejtem, mi volt a kiindulópontja annak, ami az ünnepi sátornál történt. A bécsi kancellária főtanácsosa a városba érkezett, Rukavina tábornokkal tanácskozik, a szász kereskedőnegyedben is járt. Kászoni urat, a jogi fakultás tanárát, akit a megyei tanács azzal bízott meg, hogy a környező falvakban kezdje meg a nemzetőrség toborzását, a várőr-

séggel lefogatta, s közben ő kocsizott ki a bécsi kapun Versec irányába . . .

– Bocsánat – szólt közbe Eösi Ferenc –, de nekem inkább arról tessék felvilágosítást adni, miképpen lehetséges, hogy ugyanaz a testület pusztít ki bennünket a városból, amelyik a jogok kiterjesztése felett munkálkodik?

– A döntés ellen szavaztam, most itt vagyok, megpróbálok védelméről gondoskodni. Elismerem, hogy más családoknak is rendelkezésére kellene állnom, de a város forrongása annyifelé szólít, hogy ha végnélküli eszmecserébe bonyolódunk, még arra sem marad időm, hogy megegyezzünk . . .

– A legszebb éveim arra mentek el – kiáltott fel Eösi Ferenc –, hogy próbáljam megérteni az eseményeket, és mondhatom, az elsőszülött fiamat is erre nevelem, bocsánat, csak szokásból nevezem elsőszülött fiamnak, hiszen nincs több gyermekem . . . Mire neveljem, ha nem erre? Ne méltóztassék engem arra ösztönözni, hogy lehunyt szemmel éljek, ismétlem, sokat szenvedtem, de mondhatom, leginkább akkor, amikor úgy tettem, mintha hülye lennék, és nem vettem tudomást arról, ami velem és embertársaimmal történik.

A polgármester megkérdezte Eösi Ferenctől, amit már régen meg akart tőle kérdezni.

– Húszéves koromban veszítettem el a családomat. Apámat kizárólag azért ítélték el, mert a mi falunkban, Erdőszentgyörgyön, a székelység nagyrészben a szombatosok felekezetének törvényei szerint élt. Egy szál ruhában kergették szét az embereket, mi a Brassói hegyekben veszítettük el egymást. Törökország felé menekültek, én hatévi bújdosás után tértem vissza, akkor újra perbe fogták a fél falut, újra menekülnöm kellett, mit folytassam, fekete korom volt az életem, attól tartok, hiába próbál engem

megvédeni, fegyveres őrt a kapum elé nem állíthat, anélkül viszont engem törvénysértőnek neveznének, ha itt maradnék, látja, ezt nem akarom újra megérni.

Nézte a polgármestert, szánalmat érzett iránta, amiért nem tudott válaszolni.

– De hát mi lesz a könyveivel? – kiáltott fel Práger.

Igaz, gondolta Eösi Ferenc, erről megfeledkezett. Menekült már egymagában, csoportban, vitte holmiját batyuban, utazott szekérrel, barangolt havas hegyekben, bújt éjszaka kazlakban, üldözték fegyveresek, befogadták idegenek, de értékekkel, főképpen ennyi könyvvel... Ezen elmosolyodott, mert – a másik a mosolyától meghökkent – az jutott eszébe, hogy útjain a legrosszabb mindig a céltalanság volt, most ha a tavasz csakugyan eljön, és el kell végre jönnie, majd a szekéren is olvashat. Látta magát a havasok felé zötyögni, Ráhel meghúzódva hátul a csomagok tetején, fia mellette a bakon, mindhárman megszokott helyzetükben, lelkükben kitaszítottságuk nyugalmával, magányuk feloldhatatlanságának békéjével, mögöttük és alattuk pedig már fegyverek szólnak. Mert abban nem kételkedett, hogy a városban hamarosan vér folyik. Érzékei üldöztetéseiben kifinomultak, a veszély előrelátásában csalhatatlanná váltak. Mikor napokkal előbb a császári katonák megkettőzött őrségét észrevette, tudta, csak a pillanatot várják, hogy fegyvereiket a szabadságukat gyanútlanul ünneplőkre fordíthassák. Legalább távol leszünk, mikor a puskák eldördülnek, gondolta, olyankor nem nézik, kire lőnek, s főképpen a gyerek lesz biztonságban. Ahogy ezek a gondolatok gyökeret vertek benne, újra elrestellte magát, amiért nem jószántából, de megint megfut valami elől, ahogy régen is menekült. „De hát mit tegyek, ha így rendelkeztek – ezt már félhangosan mondta –, nem tudom, milyen a világ a falumban, húsz éve, hogy másod-

szor is el kellett jönnöm, megpróbálok elvergődni odáig, talán már senki sem emlékezik a régi eseményekre."

– Hogy jut oda ilyen rakománnyal? – kérdezte a polgármester. – Azonkívül mi köze van az erdőszentgyörgyi székelyeknek a tudományokhoz, és főleg mi közük van a maga vállalt hitéhez, új családjához?

– Hát látja nagyságos uram, ez az amit maga nem ért. Az én falumban a szenvedésekkel teli héber történetekben a nép tükröt látott a maga életére, és ha az arc, ami onnan visszanézett rá, nem is a sajátja volt, de rokon arc, mint két üldözötté, akik a veszedelem idején összetalálkoztak.

– Magának az a hivatása – mondta váratlanul Práger, és tűz csillogott a szemében –, hogy forduljon szembe a rendelkezéssel. Forradalom készül, és a forradalomhoz sok minden hozzátartozik, az is, hogy rossz rendelkezéseit azok, akiknek kedves a forradalom, ne hajtsák végre. Én segítséget nyújtok ehhez . . .

– Ilyesmiről nem hallottam még . . .

– Mert felületesen olvas – dörögte a polgármester olyan hangon, mintha nem a lócán görnyedne, hanem a vármegyeháza legfelső lépcsőjéről intézne szózatot városa lakóihoz. Nevetséges is volt a látvány a boltos számára, aki közel az ötvenhez, is őrizte ősei szálfatermetét. Látogatója hasán megfeszülő mellénye mint egy fújtató mozgott. – Igen, figyelmetlenül olvas, és ez Assael bácsival még kilencvenéves kora felett sem történt meg. Ha nem olvasna figyelmetlenül, éppen annak a párizsi fiatalembernek szavai jutnának eszébe, akitől szíves volt az imént idézni, ő ugyanis azt mondja: Minden meggondolatlan és ezért rossz rendelkezést helyettesíteni kell egy másikkal, amely a forradalmi közérdeket védi, vannak pillanatok, mikor nem hívhatjuk segítségül a közvéleményt annak veszélye nélkül, hogy a rágalmazóknak kedvezzünk.

– Ezt az igét valóban nem ismerem – mondta Eösi Ferenc – úgy látszik, ezt már nem fordította le Ráhelem békés természete miatt. De ha arra méltóztatik rávenni, hogy ne nyugodjak bele abba a határozmányba, amit azok rendeltek el, akiknek igazán módjuk lenne rá, hogy meg se hozzák az ilyesmit, akkor van szerencsém felhívni figyelmét az egész dolog végtelen ellentmondásaira.

– Mondom, ember, reméljük, hogy a belügyminiszter úr tiltó intézkedése mielőbb ideérkezik – és hozzátette: hitközségének talán lenne módja arra, hogy az Assaelek lakhatási jogát, akár nagyobb összegért cserében átszármaztathassa magukra. Értse meg, a város nem veszítheti el értékeit, éppen most, mikor a szellemi kincseket is a szélesebb néprétegeknek lesz módjuk élvezni.

– A gyülekezet – legyintett a boltos – engem soha be nem fogadott. A nagyságos polgármester úr jobban tudhatja, hogy nemcsak engem, de gondolkozásuk miatt még az Assaeleket sem. Ennek az üzletnek a vevői a professzor urak és a diákok, a gyülekezet tagjai még a kegyszereket sem innen vásárolták hajdan, egyszóval nincs hova forduljak, sem az egyik irányba, sem a másikba. Mi hárman annyira összeszoktunk, hogyha elszakítanának egymástól bennünket, esztendők sem lennének drágák, hogy megtaláljuk a másikat. Ellenben segítséget senkitől sem várhatunk.

Azért maradtak. Aminek az lett a következménye, hogy két nappal később, mikor a hajdúk a kitoloncolási paranccsal rájuk törtek, kapkodva kellett mindent a szekérre hordani.

3

Pára fénylett, az utcák a színek remegésében kitágultak, a házfalak repkényt bontottak, sugárkarikák pihentek a tereken, a barna hullámokat kékkel felcserélő csatornák tükrén. A megyeháza hajdúi hajnalban érkeztek. Iratokat kértek, bár listájukról tudták, hiába kérik. Ráhel, miután felmosta a padlót, lepedőket terített le. Először az ágyruhákból kötött batyuk, ingek, alsóneműek következtek, a női ruhák, férfiruhák. A tálak és gyertyatartók csomagolásánál a hajdúk parancsnoka, aki tisztelettudó közönnyel, pillantásával minden mozdulatukat követve állt az ablak mellett, két óntálon Temesvár cultusgemeinde feliratot fedezett fel, továbbá héber és magyar szöveget arról, hogy mind a kettő száznyolcvan esztendeje a temesvári spanyol zsidó egyház birtokában van. A tálakat ezért városi tulajdonnak jelentette ki, hátrahagyásukat elrendelte. Ráhel ijedt, rövid mondatokkal elmagyarázta, hogy az Assaelek háromszáz évvel előbb a spanyol inkvizíció elől menekültek, Törökországon keresztül érkeztek Erdélybe, a tál éppen úgy családjuk tulajdona, mint a harisnyák, kalapok, lábasok vagy könyvek. János közben egyetlen lovukat vezette elő, szerette felszerszámozni, homlokát az állat foltos homlokához szorította, zaboszsákját megtömködte, nyergét, amit máskor kedvére használt, mert már tizennégy évesen is apjához illő lovas volt, a bak alá készítette, az istállót még egyszer, mint minden reggel, kiseperte. Eösi Ferenc a kasszát ürítette ki, kevés pénzüket kétszer megszámolta, nyakában hordott bőrzacskójába rejtette, a Rákóczi-pénz mellé, amit apjától kapott harmincegy esztendeje, mielőtt falujukból a Bodza-szoros irányába menekülve elveszítették egymást. A könyveket is lepedőkbe

hordták, a cukorkásüvegeket a ruhásbatyuk közé szorították. A rakomány tetejére a lefelé fordított asztal és a székek kerültek, oldalt az ágydeszkák, hátra a szalmazsákok, kényelmes helyül Ráhelnek. Némán, begyakorolt mozdulatokkal végezték a munkát, mint akik jól összeszokva régen folytatott ipart űznek. A szerszámokat, a legfontosabbak, tehát kezük ügyében maradjanak, legfelülre szorították. Mikor elkészültek, a szekér mellett megálltak, és teljesítményüket méregetve, megértették tevékenységük értelmetlenségét, legszívesebben mindent otthagytak volna, hogy gyalog elindulva szokásuk szerint elvegyüljenek a napfényes utcák emberáradatában.

A keleti bástyánál rendelték el a gyülekezőt. János visszaemlékezett rá, hogy mikor először látta meg a várost hó alatt hallgató templomaival, keskeny utcáival, milyen komor bizonytalanságban ült szekerükön. A nap most tarkóját melegítette, szelíd kanyarulatok nyíltak, kedves zsongás úszott mindenfelé, az erkélyeken a nemzeti zászlók színes függönyként, jelenetek előkészületeit takarták. Sokan az ablakokból nézték a szekerek között szegényes zsákjaikat gyalog cipelők növekedő menetét. János megkérdezte apjától, merre indulnak tovább, talán visszamennek Brassóba, mondta Eösi Ferenc, Ráhel már ott született, letelepedési engedélyt így valószínűleg nyerhetnének, az a gondolat is motoszkál benne, hogy szülőfalujába, Erdőszentgyörgyre induljanak, vagy felkeressék Fehértemplomban távoli, még Szentgyörgyről odaszármazott rokonaikat. Mindenesetre az utak helyzetétől kell függővé tenni céljukat, hiába döntenének, a Maros völgyében elakadhatnak a sárban, Lugos felé menet viszont a hegyek között.

A szekérsor mellett gyerekek tűntek fel, gúnydalokat énekeltek. János azt mondta, hogy a diákoktól úgy hallotta, az új kormány megtiltja a zsidók kiűzését a városból,

és olyan rendelkezést tervez, amelyik az egyenjogúságot is kimondja, mint Franciaországban és Angliában, ezért nem volna jó messzire kerülni, mert a város közelében gyorsabban hírt kapnának az új törvényről. Egyenesen ült a bakon, úgy érezte, sokan figyelik. Lépésben tartotta a lovat, igyekezett a többi szekértől minél távolabb kerülni, de a Dísz tér mögötti útlabirintusban elakadt, és mire a bástyához ért összezárult körülöttük a szekérgyűrű. Talán, ha mégsem mennének, visszafordulnának, lakásukba zárkózva várnák meg az új leiratokat... Apja leintette.

A keleti kapuhoz vezető utcákat lovas hajdúk zárták el. A tér háromszögébe újabb csoportok zsúfolódtak, a gyalogosoknak már csak a szekerek közé szorulva jutott hely. A szélben csattogva bomlott ki két lepedőjük, János le akart szállni a bakról, hogy rakományukat eligazítsa, zsákokra kellett lépnie. A tér kockakövein szennyes víz folyt végig, a hajdúk még szorosabbra préselték az embereket, a lovakat és a szekereket. Egy öregasszony kendőjébe burkolódzva imádkozott mellettük. Ráhel tágra nyílt szemmel ült a szalmazsákon, egy lefelé csúszó szék lába után kapott, János felmászott mellé, próbálta elérni a széket, lába alatt megcsörrentek az óntálak. Lovukat oldalba kapta egy szekér elszabadult rúdja. A néma hajdúk szűkítették a gyűrűt. Az emberörvény fölött Ráhel a hasára szorította kezét, szája szélét harapta, másik, lepedőből leszakított tépést szorító keze, eltűnt szoknyája alatt. Szakállas, vörös szemű férfi törött széklábbal vágott utat magának, János kezeket látott az élelmiszeres zsákokhoz közeledni, a szomszédos szekér mélyéről nyúltak ki, mikor a hozzájuk tartozó váll is előbukkant, lecsapott. Kit ütök, villant át rajta, segítek-e ezzel valakinek, egyáltalán lehet-e itt bárkinek segíteni. Régen használta öklét, elégtételt szerzett a mozdulat. A lovas hajdúk hátrahúzódtak, figyel-

ték a szekerek közé zsúfoltak küzdelmét. János visszalendült a bakra, megfeszítette a kantárt. Nem látta, ki emelt el a szekérderékból két gyertyatartót, ostorával már csak egy elsikló batyut ért el. A hajdúk az utcatorkolatig húzódtak. Öt perc múlva hadnagyuk parancsot adott a rendteremtésre, sarkantyúba kapták lovaikat. Mikor Práger József futva a térre érkezett, már a szekerek között léptettek, kardlappal parancsoltak rendet. Práger nyakkendőcsokra kibomlott, mellénye szétnyílt, lihegve futott a hadnagy mellett, követelte a hajdúk azonnali visszaparancsolását. Szavai elvesztek az ordítozásban, szégyentől vörösen, tehetetlenségtől elfulladva egy kapunak dőlt. János egyik kezével ostorát forgatta, másikkal a kantárt feszítette. A bástyafalnál trombita szólalt meg, a szárnyas kapu megnyílt. Rukavina-huszárok ügettek ki, a hajdúkat körülkerítették, fegyvereik átadására parancsokat kiáltoztak, kivont karddal a bástya kiszögellése felé szorították őket, gyalogos őrszakaszuk a szekérsort laza alakzatokba terelte, az elszabadult lovakat megfékezte, főhadnagyuk Práger elé léptetett, kesztyűjét feszesebbre húzta. „A polgármester úrnak is bizonyára a rendteremtés volt a szándéka", mondta, tisztelgő kardján megvillant a fény. Práger a főhadnagy lovának szügye előtt mellényének gombjait rendezgette, vörös arccal gallérját próbálta kabátja alá visszagyömöszölni, de mégsem ez volt az utolsó kép, amit János megőrzött róla: a kiürülő téren állt, a bástyán őrhelyeiket elfoglaló dragonyosok gyűrűjében, pillantása nem szakadt el Eösi Ferenc szekerétől.

A menet lassan haladt. A kapuban az őrség átkutatott minden szekeret. A főhadnagy személyesen ellenőrizte a testi motozást. Szuronyok sorfalában haladtak el. János a posztjukon álló fegyveresek gyűrűjéből visszapillantott a városra. Válla még sajgott, apját Ráhel megnyugtatására a

szekér mögé küldte. A főhadnagy intett, eléje kellett állnia.

A tiszt elgondolkozva kutatta arcát, apjától kapott régi vékony ingét, posztóujjasát, amit azon az estén is viselt, mikor a tüntető menetben a bástya tulsó kapuja elé sodródott. Most már felismerte ő is a tisztet, aki akkor lámpással világítva arcába, ugyanilyen töprengő tekintettel jegyezte meg öltözékét. Oldalt állította, két dragonyos őrizetére bízta. A többiek átforgatták a szekeret, megmotozták szüleit. A tiszt engedélyével visszamehetett, várta, mi következik, anyja pillantásából értette meg. De hát miért? – kérdezte, és Eösi Ferencet nézte, aki saját sorsának folytatását látva a pillanatban, bár úgy tűnt, mintha csak fia tekintetét keresné, egy régi emlékképpel viaskodott, aztán kiszakítva magát bénultságából, gyorsan neveket, címeket kezdett sorolni, ahol János, ha majd utánuk indulhat, talán megtalálhatja őket. Próbálta megjegyezni a neveket, címeket, de Eösi Ferenc hangjából megértette, hogy menynyire tanácstalan úticéljukban. Még arra jutott idő, hogy Ráhel a ritkán gyakorolt mozdulatokkal, homályból támadt szavai, gyermekkorának tartományából hirtelen tisztultak fel előtte, végigmondja áldását, szekerüket máris egy másik követte, őt a bástyakiszögellésben feltáruló kapuhoz induló őrei futólépésre kényszerítették.

4

Át kellett haladnia a sáncokon. Mögötte lovas járőrök ügettek, osztrák ulánusok, sárga posztóval bevont négyszögletes sapkájukat eddig nem látta. Kísérői még mindig futólépésre késztették. A bástyaövezet körül a fasor a vár-

őrség gyakorlóterülete volt. Vonalba, négyszögbe, rohamcsoportokba nyíltak és csukódtak a szakaszok. Gúlába rakott fegyverek mellett futottak el, egy domb mögött lovasok tűntek fel, mintha fekete hajtókás mellkivágásukból kaptak volna elő, egyszerre lökték ki dzsidájukat. A Rukavina-ezredek gépezetből eddig csak a városban sétáló tiszteket, a bástyán megjelenő őrséget ismerte. A messzeségben feltűntek a Béga-parti malmok vitorlái, megkerültek egy másik dombot, átfutottak a laktanyának kiképzett régi hadianyagraktár kapujához vezető fahídon. A téglalap alakú belső udvaron újabb gyakorlatozó szakaszokat látott. Kísérői az ügyeletes tiszt elé vezették, parancsára a szélső palánknál álló cseresznyefa mellett magára hagyták. Kis idő múlva ásót löktek eléje, feladatául a gyakorló sáncárok mélyítését jelölték ki. Beugrott a derékig érő gödörbe, dolgozni kezdett, a tiszt arcáról látta, nem tudja, mit kezdjen vele, indokot idekísérésére, parancsot sorsáról nem kapott, hatáskörén kívül van, hasznosításának legszokványosabb módjánál többet kigondolni nincs kedvére. Délig még egy árkot kiásott, csajkát kapott, levesért állhatott sorba, nagyon messziről énekszót hallott, ebből megtudta, hogy a városban továbbra is tüntető menetek gyülekeznek, most gondolt először a felvonulók gyanútlanságára. Végre elszánta magát, a tiszthez lépett, kérdezni próbálta. A hadnagy barátságos volt, megdicsérte munkáját, azt mondta, ezekben a napokban sokféle oka lehet annak, ha valaki őrizetbe kerül, örüljön könnyű sorsának, nézzen körül, mennyivel fáradságosabb katonáinak helyzete. Jánost meglepte bőbeszédűsége, úgy látta, hogy mosolya valóban egykedvűséget takar. A tiszt kardmarkolatot szorító hosszú ujjai kifehéredtek, rövid, levágott körmökben végződtek.

Ebéd után folytatódtak a gyakorlatok, ekkor egy másik cseresznyefa alá ülhetett. A fehér virágok éjszaka pattan-

tak ki, de máris hullottak. Szemlélődött, úgy látta, hogy a csákókon magasodó fekete-sárga sapkarózsát gyors és kényszerű parancsra tekerhették körül nemzeti színű szalaggal, a zsinórok közül kivirított az eredeti fémgomb. A dzsidásokkal kapitányuk a zárt alakzatból vonalba való megalakulást gyakorolta. Ugyanolyan sebesen rohamoztak, mint reggel, mikor a bástyakapunál a lovas hajdúkra csaptak rá, de ezúttal egy kiáltásra egyszerre emelkedve fel nyergükben, dzsidájukat a sáncok mögé helyezett szalmabábúkba döfték. Délután új tiszt vette át az ügyeletet, parancsára a lovak csutakolásában segített, látta az alkonyatkor őrségre induló új szakaszokat, a pihenőbe érkezettek fogadását, ekkor ellovagolt mellette a főhadnagy, aki reggel kiemelte őt a szekérsorból. János utána futott, a tiszt a kantárszárat kezébe dobta, eltűnt az épületbejáróban.

Két nap időveszteségnél többet nem tudok behozni, gondolta János. Eddig figyelmesen végrehajtva a parancsokat várta körülményeinek változását, de időzavarának felfedezése kizökkentette a magára kényszerített nyugalomból. Közeledett az este, a szakaszok befejezték gyakorlataikat, az őrség felsorakozott. Nem az volt a szokatlan, hogy szabadságában indok nélkül korlátozták, tudta, ezt bármikor megtehetik vele, megtették már szüleivel, mióta Temesvárra érkeztek, életük zavartalanul telt, de arra jól emlékezett, hogy Brassóban többször el kellett hagyniuk lakásukat. Ha a kitoloncolt zsidók ellen hirdettek a bástyakapunál újabb intézkedést, miért csak engem fogtak le, ha viszont a főhadnagy azért kísértetett a csapatok szállásheljére, mert visszaemlékezett első találkozásunkra, akkor a rabság egyenjogúságom elismerését jelentené, amellyel a tüntetők közé sorolnak. Szeretett volna töprengésére választ kapni, hogy eldönthesse, mennyit vállal az ellene

fordítható vádakból, mit utasít el gyors szabadulása reményében. Letelepedett a sáncdombra. Lábával törmeléket rugdosott, ujjaival hajába túrt. Gondolkozásának megszokott módszerét apjától tanulta, kérdéseket tett fel magának, mielőtt kérdésekkel fordult volna másokhoz.

Trombitaszó riasztotta fel. A vártorony mögött meglátta az első csillagot. Utánuk kell indulnom, mielőtt a hegyvidékig jutnak, ha eltűnnek az Erdőhát dombjain túl, sohasem találom meg őket, gondolta. Belépett a boltozatos kapun. A falhoz támasztott állványon fegyverek sorakoztak. Látta, hogy szuronyok között fekete attilás szőke férfit vezetnek. Tovább sietett, a fordulóból hozták vissza, mozgási területét az udvaron jelölték ki. „A főhadnagy úr ismer – kiáltotta –, vele szeretnék beszélni!" Végre két lovasaltiszt fogta közre. De hát a vár felé visznek, fedezte fel, ahelyett hogy távolodnék a városból, újra a falak mögé kerülök, még több időt veszítek. A bécsi kapu felvonóhídját leeresztették előttük. A folyó felől szél fújt, a vártorony árnyéka végigdőlt a házakon. Áthaladtak a kapun, szűk utcák következtek, mikor egy zászlókat lobogtató diákcsoport elhaladt mellettük, a lovasok a falhoz hátráltak, egyikük, éppen az, aki néhány perccel előbb beszélgetni kezdett vele, sarkantyúját mellének szorítva mozdulatlanságot parancsolt rá. A Malom utcában sötét ablakokkal állt a ház, ahol esztendőkig lakott, cégtáblájukat már leszedték, ajtaját bedeszkázták.

Elérték a várkaput, az őrség hadnagya vezette tovább.

Csúcsíves teremben állt. A mozaikablakok összegyűjtötték és rázúdították a fényt. Nagyon magasan fekete-sárga zászló himbálódzott. A terem túlsó végében faragott asztal mögött, vállai közé szorult fejjel, felső testét kissé előredöntő férfi, körülötte tisztek, szürke, fehér és zöld köpenyeiken aranysújtások. A szavait hajlékony kézmozdulatokkal kísérő kancelláriai főtanácsossal szemben Rukavina tábornok. A tisztek az oldalt felnyíló ajtón kivonultak, néhány mondat után a báró is tisztelgett, követte törzskarát. Ha szerencsém van, gondolta Eösi János, olvasott ember, annyi bizonyos, hogy nem az a fajta, akinek csak az élet napos oldala jut, ruházata fényes, de tekintete inkább szomorú, mint erőszakos, fáradtsága ellenére is higgadtan osztja parancsait, cipője sáros, hosszú utazásból nemrégen érkezhetett.

Wirtner Gusztáv három fehér cukorkát egymás után szájába dugott, leült, hátát próbálta ráfeszíteni a karosszék támlájára, lehunyta szemét, a tábornokkal folytatott vitája kimerítette, gyomra kavargott. Öt nappal előbb a kancellár személyesen fogadta, különleges megbízatása váratlan volt, nem tudta ürügyként találták-e ki, hogy szolgálati beosztásából, ahonnan áttekinthette a kancellária tevékenységét és összes kapcsolatait, eltávolítsák, vagy valóban, érdemei hívták fel rá a figyelmet. Postakocsival utazott Schwandorfon keresztül Panfalvára, onnan gyorslovakkal tovább, reggel érkezett Temesvárra, rögtön átadta a bécsi hadügyminisztérium üzenetét Rukavinának, magára maradva felbontotta a levelet, amelyből feladatát megismerte. Útitársai között már útjának kezdetén a titkosrendőrség vérteskapitányi egyenruhába öltözött felügyelőjére ismert,

most Rukavina törzskarában viszontlátta, a tábornok, miközben tiszteletteljesen a szokásos szabályzatokra hivatkozott, kezét sapkájához emelve jelentette, hogy a kapitány, adjutánsként rendelkezésére áll. Még mindig lehunyt szemmel megkérdezte Jánost, kik irányították a jogi fakultás tanárának kiszabadítására szervezett tüntetést, hová indult Kászoni Gergely, mielőtt az őrszakasz főhadnagya feltartóztatta. János megnyugodott, olyan dolgokról faggatják, melyektől távol tartotta magát, elmondta, hogy véletlenül sodródott a tüntető menetbe, szeretne mielőbb szülei után indulni, akiknek el kellett hagyniuk a várost.

– De maguk március 27-én este szembefordultak az őrséggel. Úgy látszik, nem volt tudomásuk róla, hogy Őfelsége szentesített törvényei alapján a Magyarországon és Erdélyben állomásozó császári-királyi csapatokat a magyar hadügyminisztérium fennhatósága alá rendelték, ez pedig Rukavina tábornok 61. sorgyalogezredére is vonatkozik. Mindazok, akik összeütközésbe kerültek velük, az új, független pesti kormányzattal szítottak ellentétet.

Kinyitotta szemét, felállt. Alsó csigolyáinak betegségétől nehezen tudta derekát kiegyenesíteni.

– Lehet, hogy a város védelmére kijelölt csapatok még megváltozott helyzetünknek megfelelően járnak el, nehéz hozzászokniuk az új körülményekhez, kérem, ne nehezítsék meg feladatukat még jobban. Ugyanazt mondom magának is, mint társainak, ne szolgáltassanak okot a katonaság közbelépésére. Vannak közöttük, akik éppen ezt várják, hogy hirdethessék: a lakosság méltatlannak bizonyul szabadságára, jogait ezért nem szélesíteni, szűkíteni kell, s ha Őfelségéhez ilyen hírek jutnának el...

Egy hadnagy lépett be, leveleket adott át. Wirtner Gusztáv erőszakos mozdulattal tépte fel a borítékokat,

közben Jánostól nevét kérdezte, szülei nevét, elmondatta utolsó három napjának, kitoloncolásának történetét.

– Látja, ezért nehéz a helyzetünk – mondta –, mikor tábornokaink arra hívják fel figyelmünket, hogy a honpolgárok nem tudnak élni jogaikkal, éretlenek adományozott szabadságukra.

János a bársonyfüggönyöket nézte. Elhiszik-e majd, hogy itt járt? Szerette volna élményeit mielőbb elmondani. Eösi Ferenc minden délután pontosan ismétlődő időben a belső szobába ment, az öreg karosszékek közé szorított díványra feküdt, János kockás zöld pokróccal takarta be, ahogy gyermekkorában anyja őt takargatta, felemelt lába alá hajtva, dereka alá nyomkodva a pokrócot, közben elmondta napjának eseményeit. Apja rábólintott mondataira, s bár tudta, hogy ez nem minden esetben helyeslés, tudomásulvétele csak szavainak, mégis megnyugodva, mint aki élményét hivatott őrzőjére bízta, ment ki a pult mögé, elfoglalni apja szokásos helyét a könyvespolc előtt. Mikor Eösi Ferenc két órával később megjelent, sosem nézte meg a kasszát, kilépett az utcára, az égre vetett egy pillantást, Ráhel már hozta mindkettőjüknek a tejeskávét, mártogatták a bögrébe a kiflit, így, csendesen jött az alkony, akkor vetett apja egy pillantást a kasszára a reggel óta végzett közös munka eredményét méregetve. „Snassz egy nap", mondta, szerette azokat a szavakat használni, amiket Brassóban tanult apósa rövidáru boltjában. Ha most itt állna mellette a kupola alatt, gondolta János, valószínűleg ugyanígy legyintene, én mindig azt mondtam neked, fiam, próbáld megérteni, ami történik veled, de azért most hozzáteszem ehhez, azt se felejtsd el, hogy dél óta nem ettél.

– Ha így történt, akkor tisztelettel kérem – fordult a főtanácsoshoz –, szíveskedjék elrendelni, hogy azok, akiket különösebb ok nélkül kergettek ki a városból, visszatérhes-

senek. Egy jó lovas hat óra alatt utolérheti a szekereket, én is szívesen vállalkozom rá, ha lovat kaphatok.

– Ez nem az én hatásköröm – mondta a kancelláriai főtanácsos –, a város új jogrendjének alapja éppen az, hogy vannak olyan ügyei, amelyekben csak szabadon választott tanácsa dönthet. Így is korlátozottságukat sérelmezik. Hogyan fordíthatnám intézkedéseiket visszájára. Sajnálatos, ami családjával történt, és ezután még kevésbé értem, hogy került a tüntető menetbe, kikkel vállalt közösséget. Azok, akik délután a várőrségre támadtak, este már gyülekezetükkel fordultak szembe.

– Méltóságos uram – mondta Eösi János szenvedélyesen és örömmel, mert látta, hogy a tanácsos figyelmesen beszélget vele – szeretném tisztelettel megkérdezni, kik hozzák a törvényeket arról, hogy az egyik embernek ugyanannyi joga van, mint a másiknak. Olvastam, hogy a zsidók esetében ezt emancipációnak nevezik, a franciák országában bevezették.

Wirtner felállt, sétálni kezdett.

– A franciáknak könnyű, náluk nem lakik annyiféle náció, akik mind egymástól akarják elvenni a jogokat. Hol vannak nekik románjaik, magyarjaik, szlovákjaik, szerbjeik, horvátjaik, hol élnek ott csehek, ruténok? Ki kergette el a lakhatási joggal nem rendelkező zsidókat? A magyarok, akik éppen szabadságukat emelték törvényerőre.

– Én úgy tudom – mondta János –, hogy az ünnepi sátor lerombolását a menetbe keveredett német iparosok kezdeményezték.

– Ne gondolja, hogy így volt.

– A kereskedésben érdekeiket féltették, amolyan üzleti féltékenység ez, és bizony sokfelé . . .

– Téved – kiáltott fel Wirtner –, ezt verje ki a fejéből . . . Nem értettem az előbb – tette hozzá gyorsan –,

lovat kért, boltos zsidók nemigen tanítják lovagolni fiaikat, inkább a szertartásokat gyakorolják.

– Az ilyesmi az én oktatásomban nem szerepelt – felelte János, közben arra gondolt, hogyan tehetné fel újra kérdését. – Azt ugyan nem állítom, hogy egyetlen imát sem ismertem meg gyermekkoromban, de nagy részüket elfelejtettem. Hogy lovagolni kifejezetten tanultam volna, ezt sem állíthatom, tizenkét éves lehettem, mikor apám egyszer maga mögé ültetett, mire a hegyekből visszaértünk, már egyedül is elboldogultam a nyeregben.

– A neve is szokatlan. Magyar név...

– Székely. Apám Erdőszentgyörgyön született, unitárius vallásban és a szombatosok hitszokásaiban élt.

– Nem hallottam még példát rá, hogy héber gyülekezet más vallású férfit befogadott volna.

– Ez úgy történt, méltóságos uram, hogy apám családjának az 1819-es üldözések idején Törökországba kellett menekülni. Elveszítették egymást, apám Brassóba került, s anyai nagyapám halála után, mikor eleget tett az áttérés szertartásainak, anyámat feleségének kérhette.

– Körülmetéltette magát?

– Így történt, méltóságos uram.

– Tehát azt állítja, hogy véletlenül sodródott a tüntetésbe – mondta Wirtner Gusztáv kis idő után.

– Apámhoz indultam, s egyszerre közöttük találtam magamat.

– Rögtön befogadták a menetbe...

– Ezen később magam is töprengtem. Nem hiszem, hogy sokan ismertek, de volt néhány diák, aki már látott... azt mondhatom, hogy befogadtak...

Wirtner újra megkérdezte, mit gondol, mi lehetett a tüntetők terve, és hogy született meg az őrizetbevettek ki-

szabadításának gondolata. János próbált visszaemlékezni a félmondatokra, felkiáltásokra.

– Pontosan nem tudok erről beszámolni. Az terjedt közöttük, hogy a szabadságukról szóló rendelkezés szemfényvesztés, ha a lefogottakat nem engedik ki. Arról beszéltek, hogy valóságos jogaik vannak-e, vagy csak látszólagosak . . .

– Olvasott ezekről a fogalmakról? Apja tanította meg használatukra? – kérdezte Wirtner, újra nekifeszítette magát a karosszék támlájának.

– Olvastam. A könyvekről inkább anyámmal beszélgettem. Ő jól tud németül és járatos egy kicsit a francia nyelvben is.

– Mondja, mit ért azon, hogy látszólagos jogok? – hajolt előre a főtanácsos.

– Ez nem olyan nehéz kérdés, méltóságos uram, erre még én is tudok felelni. Látszólagos szabadság van teszem azt a városban addig, amíg a téren a pesti ifjúság tizenkét követelését éljenzik, de a tiszt urak túszokat szednek . . .

– Fenntartja, hogy véletlenül sodródott közéjük?

– Szeretnék minél előbb szüleim után indulni, és gondolom ez összefügg azzal, hogy pontos választ adjak. Véletlenül sodródtam közéjük, de őszintén szólva csakis az ő megfontolásaik akadályoztak meg, hogy ez már előbb nem történt meg.

Wirtner elmosolyodott.

– Nem tekintették ugyan egyenjogú társuknak, de addig, amíg velük tartott látszatjogait biztosították.

– Igaz, méltóságos uram. Bár megjegyezném, hogy szabadságomban ugyan korlátoztak, de lefogatásomra nem ők határozták el magukat.

– És ez azt jelenti, hogy rabságát, amit néhány, a törvények szerint szabadságjogokkal rendelkező polgárral egyenrangúságban visel, szívesebben cserélné fel a város

más szabad polgárai által a zsidókra kirótt kiűzéssel, ami ugyan megalázó, de e pillanatban mozgásában kevésbé gátolná . . .

– Nem vagyok elég kiművelt hozzá, hogy jól fejezzem ki, amit erről gondolok – mondta János hosszú töprengés után. – Ha meggondolom, talán annyi lehet a célom . . . másféle választásokat szeretnék megérni, méltóságos uram. Hogyan fejezzem ki magam? . . . Szeretnék olyan helyzetbe kerülni, amelyben nem kényszerülök arra, hogy a jobbik rosszal elégedjek meg . . . De leginkább szüleimet szeretném már látni.

Kereste a szavakat, Wirtner közben végigmérte. Termete, homloka, egyenes orrcsontja bizonyára az apjáé, keze, nagy körmökben végződő széles ujjai is, anyjáé csak tekintete, hangjának dallama lehet.

– Mikor engedik szabadon, ez nem tartozik hatáskörömbe. Mi lenne akkor a parancsnok dolga? A város biztonságát érintő minden ügyben egyedül van joga intézkedni. Legyen türelemmel, és ha azokról az eseményekről, amelyekről kérdeztem, mégis közölni tudna velem valamit, azonnal jelentkezzen – mondta Wirtner Gusztáv.

– Engedelmével, én szívesen memorizálok, rákényszerítettem erre magamat, mivel rövid idő alatt sok könyv tartalmát próbáltam elraktározni az emlékezetemben, módszeres gyakorlással igyekeztem agyamat alkalmassá tenni, szövegek befogadására. Megközelítőleg pontosan tudom visszaadni a városi népgyűlés határozmányát is: a gyülekezet tagjai lelkesítve az uralkodó család és felséges urunk királyunk iránti határtalan hódolattól, úgyszintén a hazaszeretet legforróbb érzelmeitől és mélyen érezvén a jelen perc fontosságát, meggyőződve lévén továbbá arról, hogy szeretett hazánk oly események küszöbén áll, melyeknek folyamatát követni polgári és honfiúi kötelesség, azoknak

ellenállni pedig szintúgy a trón megrendítésére, mint az ország jólétének és derült jövőjének szándékolt eltiprására célzó törekvés lenne; mindezekért egyhangúlag karolja fel a törvényeket, melyeket a főváros lelkes polgárai a nemzet számára kivívtak... Azért említem ezt, mert ha jól értettem a méltóságos tanácsos úr szavait, egyenesen Őfelsége a császár-király rendelkezései ellenére történik, ha valaki gyanú alá kerül kizárólag azért, mert él az ő adományaival. Ha pedig ez a gyanú mégis lábra kap, az csak azoknak a gondolatait erősíti meg, akik úgy vélekednek, hogy az adományozott jogok gyorsan megfogyatkoznak, ezért a szabadságot nem elfogadni kell, hanem birtokba venni.

Wirtner bólogatott. – És hogyan? – kérdezte arcára figyelmetlenséget erőltetve.

– Hát ez az a pont, ahol az én tudomásom egészen nevetségesen kicsiny lesz. Ebben már nem segítettek nekem a könyvek. Majmuninál ugyan olvastam valamit arról, hogy ha a világ méltatlan a jóságra, az ember azért ne veszítse el a hitét, de ettől őszintén szólva nem lettem okosabb...

Később, mikor újra eszébe jutott a találkozás, leginkább arra emlékezett, hogy éhség és fáradság gyötörte, összemosódtak előtte a fények, mögötte a hangok, a kancelláriai főtanácsos arca és az érkező tisztek léptei. Kivezették, ugyanazon az ajtón, fekete atillás férfi lépett be kísérők között. Sziklába vájt lépcsőkön haladt, szűk folyosón kétoldalt vasajtók nyíltak, az egyik cellába lökték. A fal mellett szalmazsák, vizeskorsó, ivott, kitapogatta pokrócát. Álmában vörös mintás fehér szőnyegen egy férfi sétált, a kupola elúszott felette, hegyek közeledtek. Szekerük második volt a menetben. Elmaradtál, mondta Ráhel, apja kezébe adta a gyeplőt, megértette, hogy a mögötte gyalog

és rozzant kordékon összetorlódott gyülekezetet neki kell kivezetni a völgyből. Később egy réten szétosztották a vizet, Ráhel a szekérről leemelt kerek, barna asztalra rézmenórát állított, valamelyik zsák mélyéről nyolc görcsös gyertyát ráztak ki, fényüknél írta meg minden család részére a lakhatási engedélyt abba a városba, ahová kérték, Temesvárra rajtuk kívül csak öten akartak visszamenni. Sorban lépegettek az ebédlőasztalhoz, előkerültek a szemüvegek, az iratokat őrző bőrzacskók. Csendesen hullott az eső, Eösi Ferenc hatalmas ernyőt tartott felette és néha újabb lúdtollat hegyezett. Ráhel az asztal túlsó végén színtelen lábosban ételt kavargatott. Hajnalban éppen, mikor a gyertyák már teljesen ráolvadtak a rézre, felébredt. A rácsos ablakon benyúló szürkületben borostás arcú férfit látott a falnál. Végre ráismert Kászoni Gergelyre. Kereste a homályban meghatározható pontokat: vasajtó, a kübli, a penészillat. Úgy teszek, mintha sohasem láttam volna, gondolta, már a várőrség parancsnoka is megmondta, hogy kicserélhetetlen. Összehajtogatta a pokrócot, felrázta szalmazsákját. A küblihez kellett volna mennie, de a másik jelenlétében nem volt rá képes. Elhatárolódási lehetőségét mérlegelte, s bár önmagát is megriasztotta, mit tesz, zsebkendője négy sarkára csomót kötött, fejére helyezte, kezét mellére szorította. Nemsokára üres levest hoztak. János megkérdezte a kockatestű, golyószemű őrtől, mikor engedik ki, a méltóságos kancelláriai főtanácsos úr azt mondta, hogy az illetékesek mielőbb rendelkeznek. Az őr, hangjának dallama, tömörségének lágy ellenpontja, válaszát türelmesen végigmondta, a méltóságos kancelláriai főtanácsos úrról nem hallott, az őrparancsnok rendelkezése viszont az, hogy a cellát ketten takarítsák. Kanalaikat elvette, seprűt, lapátot hozott. János kitakarította a cellát. Délben ugyanazt a levest kapták. Kászoni párnát hajtott atillájából, le-

feküdt a kőre, amíg aludt János görcsösen hajszolva magát használta a küblit, este az őr kíséretében ürítette ki a folyosó végén.

– Eljött az első éjszaka. Mióta lefogtak, a harmadik cellában vagyok, vedd csak fel az imaszíjadat, eddig egy sváb zsebtolvajjal és egy testvérgyilkossal zártak össze, na kezdjük, kérdezz, Kászoni Gergely a nevem, a jogi fakultás tanára vagyok . . .

János verítékben úszott, mi vár még rám, mire szemeltettem ki, gondolta, szája cserepes volt, olyan gyengének érezte magát, hogy a vizes üvegig sem tudott elmenni.

– A megye tanácsának rendelkezésére Versec és Fehértemplom közelében kell a nemzetőrséget megszerveznem, oda indultam, mikor lefogtak, feladatomat a független kormány megbízására végzem, rabtartóim ennek a kormánynak vannak alárendelve, utasításaikat mégsem tőlük kapják, tudom, hogy addig akarnak csak visszatartani, amíg parancsolójuk utamon megelőz. Induljon, engem megvár a felkelt nép, ennyi az üzenetem.

Bizonyára összetévesztik valakivel, kezdte János, nemcsak az őrség, Kászoni is, maga is meglepődött rajta, milyen bizonytalanul cseng a hangja. Gyomra összeszűkült, fegyelmének abroncsa szétpattant, a kübli fölé hajolt, mikor fel tudott állni, rémületében zsebkendőjével törülte fel a követ, didergett, álomba zuhant. Az őr rázta fel. Újra végigvezették a folyosón. Alacsony mennyezetű szobában hosszú asztal mögött egy őrnagy várta. János nem állt előtte feszesen, de a tiszt, anélkül hogy ránézett volna pihenjt vezényelt. Az asztalra terített térképen pálcával mutatta szülei útirányát, Széphely, Detta, Nagyszered, onnan egyetlen út vezet tovább Fehértemplomig, jó lóval két nap. Írnokot hívatott, felszólította, mondja tollba, amit cellatársától megtudott. Pontos szolgálathoz szokott, folya-

matos beszámolóra számított, a jelentést megfeszített fejtartással várta, nem értette, a túlzott idomításból eredő félelem némítja-e el a fiút, vagy feladatát jelölték ki rosszul.

János a térképet nézte. Tudata elvált kifáradt testétől, s mintha kis távolságra tőle jól megfigyelhető automatizmussal működött volna, szétbontotta az eseményeket. Próbálta jelentésüket értelmezni, de a kapcsolatok szétcsúsztak. Ilyen mélyre még sohasem jutottam, gondolta, ebből a kútból ki kell verekednem magam. A térképen Temesvárt és Fehértemplomot piros vonalak gyűrűzték körül, és a két kisebb karika nagyobb hurokban helyezkedett el.

– Úgy látszik, félreértettem, amit a méltóságos kancelláriai főtanácsos úrtól hallottam – mondta. – Azt hittem, rövidesen elengednek, mivel az ellenkezőjére igazán semmi okot nem szolgáltattam. Szüleim után szeretnék sietni.

Az őrnagy pálcájával a térképre csapott. „Álljon vigyázzba, tegye meg jelentését cellatársáról."

János nem tudott semmit válaszolni, visszavezették. Az éjszaka még hátralevő óráiban nem mérlegelt, aludt, s bár mosdóvizet és szappant a következő reggel sem kapott, nem érezte, hogy veríték száradt volna a bőrére, Csakhamar újra kihallgatásra vezették. Az őrnagy borotválatlan volt, nyakát elszorító gallérját kigombolta, karosszékben ült, kérdést sem tett fel, csak intett, hogy beszéljen.

Eösi János úgy kezdte az első mondatot, mintha nehéz töprengés után rászánta volna magát valamiféle vallomásra. Beszélgetésről a cellában szó sem lehetett, folytatta, Kászoni Gergellyel nem ismerik egymást. Az őrnagy ezúttal nem volt türelmetlen, rögtön visszavitette. Ezen a napon Jánost még kétszer vezették fel, úgy látom, felada-

tát nem értette meg, jelentette ki este a tiszt, azt kell megtudnia, hol tervezik nemzetőrcsapatok megszervezését és általában, milyen szervezkedésre készülnek, a sorezredek és a határőrcsapatok között.

Egész nap nem kaptak ételt. Kászoni kiáltozni kezdett. János várta, hogy újra elővezessék, de éjfélig senki sem jött érte, akkor is csak a folyosó végéig kísérték, az őrnagy tisztek gyűrűjében állt, megkérdezte, van-e végre jelentenivalója, panasszal élnék, kezdte János, szavába vágtak, visszalökdösték a cellába. Kászoni elrongyolódott vackán guggolt, lázas volt. „Itt vannak a parancsnokok, most kiáltson", mondta János, Kászoni öklével verte az ajtót, az őr két vödör vizet zúdított rá. János levetkőztette, a maga ingével végigtörölgette, pokrócába csavarta, a szalmazsákra fektette.

– Eszembe jut – mondta később csendesen – amit a fajtámról mondott. Apám ugyan szombatos vallású székely, de anyám szerelméért az egyik üldözött hitről a másikra tért át, így hát elmondhatom, hogy az én őseim mindenféle tekintetben a bélyegesek közé tartoznak. Anyámnak, kinek családja Spanyolországból indult el, és Törökország felől a Balkánon át, vagy száz éve érkezett Erdélybe, nemigen mesélhettek nagyszülei arról, miként éltek itt őseik régebben, hiszen nem itt éltek, de azért tudta, hogy a rengeteg megvetett népfajta között sorstársai a legmegvetettebbek voltak. Azt mondják, hogy a középkorban például a rablók és a kéjnők sem voltak mélyebben, a nekik kijáró sárga folttal jelölték meg a zsidókat, megtetézve a boszorkányok csúcsos süvegével, kérdezem hát, miért tartja lehetségesnek, hogy valamilyen nyilatkozattal, amit a várőrség írnoka feljegyez, még mélyebbre nyomjam magam.

A következő napon csuklóikat összebilincselték, szuronyos őrök kíséretében a várudvarra mehettek. Éjszaka

egymás mellett aludtak, egyetlen pokrócukba burkolódzva. Hajnalban hintó fordult be a bástyák felől. A küllőkre tapadt sárról látták, hogy a kancelláriai főtanácsos hosszú útról érkezett. „Fehéregyházáig tarthatott szolgálata, ez az okkersárga, a Delibláti puszta pora – mondta Kászoni –, célját elérte, megelőzött."

– Kérdeznék valamit – fordult hozzá később János. – Tud arról, hogy Práger polgármester úr segítséget kért a pesti belügyminiszter úrtól a lakhatási joggal nem rendelkező zsidók érdekében?

– Lehetséges, nem hallottam erről, és azt sem tudom, mit válaszolna erre Szemere miniszter úr. Mindenkit nem lehet egyszerre felszabadítani. Csak a hülyék hiszik, hogy a népfelkelés egyenlően orvosolhatja a bajokat. A románok iskolát akarnak, a horvátok kizárólag magyar földesurakat húznak kútgémre. Hány zsidó él Temesvárott?

– Nem tudom pontosan.

– Félezer? És hány sváb? Több ezer. Hány sokác? Abból is mennyi van. Aztán a bolgárok, horvátok... Csak a zsidó hiszi, hogy mindig az ő gondja a legfontosabb, cserébe legfeljebb a pénzét kínálja.

– Pénzünk nemigen van... könyveink volnának. Azért mondom így, mert nem vagyok bizonyos benne, hogy vannak-e még.

Kászoni azt magyarázta, hogy Temesvár húszezer lakosából két és fél ezer a magyar, küzdelmükben magányosan, a mások sérelmeinek megoldására gyengén. Járkált, karjával hadonászott. „Olyan kevés a szabadság ebben a városban, hogy szétosztani hiábavaló, mert eltűnik." Este jöttek érte, elvezették, nem búcsúzott, azt gondolta visszahozzák. Eltelt az éjszaka, János egyedül maradt. Egész nap nem rendelték kihallgatásra, este érte is jöttek, a várkapuhoz vezették, lovas huszárok kísérték tovább. Senki

nem mondta, hogy szabadon engedik, a bástyakapunál ugyanaz a főhadnagy, aki a szekérsorból kiemelte, átkísérte a sáncokon, az erdő szélén magára hagyta. Pocsolyába lépett, megcsúszott, a sarat fűcsomókkal próbálta letörölni tenyeréről.

6

Egész éjszaka gyalogolt. Elkerülte a falvakat, biztos volt benne, hogy a szekérsor ugyanígy haladt, régi útjukon Brassótól Temesvárig is kitértek az emberek elől. Felkelt a nap, por csapott arcába, a keleti hegyek felől hozta a Kossova, délre felszárította előtte a szél az utat. Mióta maga mögött hagyta a bástyákat, először gondolt rá, hogy tájékozódnia kell. De kivel beszéljen, mit feleljen, ha megkérdezik tőle, miért halad a szekerek nyomában? Közben maga elé idézte kihallgató tisztje térképének jelzéseit, jó irányba haladok, Tesöldöt és Gyüreget már magam mögött hagytam, bár ha meggondolom, az egyik piros gyűrűbe fogott városból a másikba igyekszem, szerencsére talán más a térkép és más egy valóságos város, ha pedig ebben mégis tévednék, akkor sincs más utam, hiszen az őrnagy térképén a Temesvárt és Fehértemplomot jelző karikákat egy még nagyobb hurok fogta körül. Később azzal nyugtatta meg magát, hogy kár az ilyesmivel törődni, a törzskarok térképeire nem a zsidók miatt rajzolják a jelzéseket.

Szekérsor közeledett, a lakodalmas menetben külön kocsin ült a menyasszony, a vőlegényt nem látta, ebből és a zenészek piros-fekete selyemmel kivarrt ingéből gondolta, hogy vingai bolgárok, apja szerette mondani: „Az ő szo-

kásuk az igazi szokás, náluk esküvő után a férfi külön megy haza." Borosüveget nyújtottak le a szekérről, délután egy homokfutó húzott el mellette, álmodozó, kockás ruhába öltözött utasa az ötvényi kastélyhoz vezető út felől érdeklődött. Brassóból jövet sokszor leköpdösték őket, legélénkebben az élt benne, hogy mikor elérték Temesvár elővárosát, az első ember akitől megkérdezték, melyik városkapun át juthatnak legkönnyebben úticéljukhoz, csak ennyit mondott: „A pokolkapun, tűnjetek el, ha csak meglátlak benneteket, elfog az izgalom." Úgy látszik, ha magamban vagyok, székelynek néznek. Közelebb húzódott a falvakon átvezető utakhoz. Délután találkozott egy tíz év körüli fiúval, ismerte, a Malom utca másik végén lakott, szekerüket is látta a bástyakapu előtti tolongásban. A gyerek csorba kék vödörben vizet cipelt, másik kezében egy ócska cipőt tartott, azt mondta, hogy már harmadnapja várnak a faluszélen, apja olyan beteg, hogy nem lehet vele tovább menni, ő árul a faluban, két párnával szerencséje is volt. János átvette tőle a vödröt, elmentek az erdőhajlatig. Útközben a fiú elmondta, hogy az apja két hónapja beteg, mikor a hajdúk jöttek értük, nem tudott felkelni az ágyból, Katalin néném tegnap este orvosságot is vásárolt, azt mondja, apuskának az a baja, hogy összerázta a szekér, lehet, hogy elbúcsúzik tőlünk, elmegy anyuska után.

A tisztáson ócska cihákba takarva feküdt az öregember. Fejénél legyekkel borított csontváztestű lovacska harapdálta a füvet. Katalin egy dézsában a gyerekek ruháit mosta, fára kifeszített kötélre teregette, szoknyáját barna combjai fölé hajtotta, öblített, csavart, apjához szaladt, párnáját felrázta, a szekér és a fák közötti utat futva tette meg.

– Apuska, el kellene adni a régi csizmát is – mondta.

– Azt nem lehet, nagyapádé volt, és főleg egyszer jó lesz még Bélának.

– Akkor a kendőt kell eladni.

– Nem... nem... anyád kendőjében akarlak látni...

– Emlékszem a szülei szekerére – fordult Katalin Eösi Jánoshoz –, de azt nem tudom, merre haladtak.

– Várj – szólalt meg az öregember, János szavai nem jutottak el tudatáig –, számolni kell, mérlegelni... Leginkább a hordón lehet túladni... A többi holmit őrizni kell a gyerekeknek. Adják el, amikor akarják. Mit tudok én mást rájuk hagyni, mint azt, hogy akkor adjanak el mindent, amikor ők akarják.

– Apuska beteg... feküdnie kell...

– El tudunk jutni a hegyvidékre... Ha József, Aladár és Gyula nem ülnek a kocsira, talán a gebe is bírja...

– Majd... előbb gyógyszert veszünk. Eladjuk az öreg csizmát vagy a nagyapa barna mellényét.

– Hallgass... Hogy tudok én nyugodtan feküdni, ha te a gyerekek holmiját akarod piacra dobni...

– De hiszen a mellény még Józsefnek is nagy... – mondta Katalin kétségbeesve, és Eösi Jánosra pillantott, mintha tőle várna támogatást.

– Isten segítségével majd belenő...

– Annyira rojtos...

– Ezt ne mondd, a nagyapád tudta huszonöt évig hordani.

János elfáradt, leült a fűbe. A lány befejezte a teregetést, apja fölé hajolt.

– Feküdjön nyugodtan, apuska, otthon már meggyógyult volna, de ha nem forgolódik annyit és beveszi nekem a gyógyszert, az jó lesz...

– Most olyan az arcod, mint szegény anyádé... Látod, te lettél az én Sárám... Nem, még több vagy nekem...

mintha az elsőszülött fiam lennél... Ben óvó... Innen tovább kell jutnunk... Itt olyan szegények az emberek, hogy te egy Krőzus vagy hozzájuk képest. A csáki uradalom egynapi járás, ott még levest is lehetne kapni ingyen... Ott egyszer annyi holmit vettek tőlem... Reggel kávé... délben főzelék hússal, este leves... Micsoda vidám, kedves élet volt... Ezt szeretném a gyerekekre hagyni.

Az öreg elaludt, a faluból megérkeztek a gyerekek, hatan voltak, a kisfiú is visszasétált az erdőből. Katalin sorba állította őket, krajcárokat számoltak a kötényébe, a kisfiú, aki Jánost a szekérhez kísérte, azt mondta:

– Nekem mindig egy darab cipőt adsz, az senkinek nem kell...

– Egy darab cipő is cipő, azt is meg kell tanulni eladni...

Később az öreg felébredt, és súgva mondta:

– Azt szeretném, ha valami örömük lenne. Valami kedvességet szeretnék adni nekik... nevetést, mint régen...

Katalin kotorászott a szekér alján.

– Apuska megengedte, hogy a vacsorához felbontsuk a zsákot, a dióból és a mazsolából is kaptok, amit az ünnepekre őriztünk.

A gyerekek örömükben lábasokat és egy mozsarat szedtek elő, körbeugrálták a szekeret, csörömpöltek az edényekkel.

Az öreg egy órával ezután halt meg. János segített letakarni a lepedővel, Katalin kendőt kötött a fejére, később, miközben a gyerekek némán ültek az erdő szélén a lábasokon, odahívta a legnagyobb fiút.

– Most már te fogsz segíteni, először is összeírjuk, hogy mink maradt.

A térdére fektetett füzetbe írni kezdett.

– Otthon talán meggyógyult volna – mondta Jánosnak. – Itt kellene a sírt megásni, de apuska ragaszkodott egy minjéhez, és mihez ragaszkodott ő az életében, semmihez, azt hiszem, meg kell tennünk, amire kért.

Mire a ruhák megszáradtak, a gyerekek elfogyasztották a diót meg a mazsolát, berakodtak a szekérderékba, párnákból, lepedőkből puha helyet készítettek. A gebe vonszolta a halottat és a kicsiket. Két falun mentek át. A hold riasztóan fehér volt. Szép kis utazás, gondolta János, ha az öreget eltemetik, mindenesetre gyorsabban tudok a szekérrel haladni, mintha gyalog mennék tovább. Katalin mellette lépkedett, haját két ágba fonta. A gyerekek elaludtak a szekéren. Szerette volna megkérdezni a lányt, nem lenne-e elegendő, ha közösen mondanák el az imát, de maga sem tudta, hogy melyik imát kezdené el.

– Úgy látom, van ásó a szekéren, azt mondom, ha mégsem ragaszkodna . . . – kezdte, de Katalin közbevágott.

– Giládig kell menni. Anyuskával és apuskával egyszer megjártuk már ezt az utat, Giládon van előimádkozó, és ki lehet állítani a tíz férfit a minjéhez.

Agyagos úton dülöngélt a szekér, szét akart esni, mintha az éjszaka kerete tartotta volna csak össze.

– Kérem – mondta János –, én megértem az elképzelését, és a maga helyében valószínűleg ugyanígy tennék . . . de azt hiszem, reggelnél tovább nem várhatunk, és ha nem találunk felekezeti temetőt, akkor nekünk kell eltemetni, a gyerekek miatt is ajánlom ezt . . . olvastam egy orvosi könyvben . . .

– Szarok rá, amit az orvosi könyvben olvasott – mondta Katalin álmodozva. – Nekem fel kell nevelnem a gyerekeket, és a nevelés ott kezdődik, hogy látniuk kell: apuska végső kívánságát teljesítjük . . . Ha viszont ez magát za-

varja, bár a segítsége igen kedvemre való, és úgy látom, művelt fiatalember, ennek ellenére nem fogom tartóztatni.

– Az egészségügyi szempontok – mormolta János, miközben a lány nyakán futó kék eret nézte, és nem értette, miért használ ilyen nevetséges kifejezést.

Másnap délelőtt Giládra értek, kutyák és mezítláb ugráló gyerekek kísérték a szekeret. Katalin kérésére János felült a bakra, és egy fűzfavesszőt tartott magasra ostor helyett. A zsinagóga vályogépület volt, gödrök és pocsolyák vették körül. Az ajtó félig nyitva, mozdíthatatlanul ragadt az agyagba, a törékeny frigyládát borító foszló, sötétkék bársonytakarón bogárnagyságú porszemek, egy hatalmas rozsdás gyertyatartó olyan kétségbeesetten ágaskodott, hogy majd átdöfte a mennyezetet. A harangozó, vésett arcú, puha szakállas, csizmás férfi kidugta fejét széna- és trágyaszagú lakása ajtaján, görbe kardhoz hasonló hosszú gyertyát helyezett a magányos gyertyatartóba, véreres szemével elnézett Katalin válla felett a szekér irányába.

– Szerencsétekre éppen itt a verseci rabbi, nekünk csak fiókhitközségünk van, a kántorhoz hiába fordulnátok, menjünk hozzá, éppen nála tartózkodik.

A rózsaszínbársony-arcú rabbi, a kántor lakásának belső szobájában ült, zöld terítővel letakart kerek asztal mögött. Fiatalember volt, kék szemének nedveiben egy piros pont ringott. Katalin beszélt, János mögötte állt, és próbálta elolvasni a zöld terítőn heverő könyvek címét.

– De egy imát biztosan elmondtatok már testvérünkért.

Katalin gyorsan rábólintott, János úgy látta, hogy a rabbi előtt eltűnt belőle minden keménység, és csak nehezen tartja vissza könnyeit.

– Anyuska is így ment el, akkor is úton voltunk, de az ő búcsúját apuska rendezte, a lippai rabbi még beszédet is

mondott, elég baj az nekünk, hogy ilyen távol fekszenek majd egymástól.

A rabbi kiteregette ujjait a zöld terítő felett, bólogatott, és megkérdezte Katalintól, mennyi pénze van. Katalin készült a kérdésre, gyorsan válaszolt, a koporsó ára biztosan megvan, és talán még annyi, amennyit apja négy évvel előbb a lippai rabbinak adott egy összegben.

– Derék lány vagy, de a kétszeresére lesz szükség.

Katalin megszűnt könnyezni.

– Annyit kérjen maga attól, akinek van.

– Legalább a kétszeresére – ismételte meg szomorúan a rabbi.

– Nincs – mondta Katalin –, és maga nagyon téved, ha azt hiszi, hogy nem tudom, mibe jön egy temetés. A vőlegényem csak azért nem szól bele, mert restelljük, hogy egy ilyen nagy tekintélyű rabbi, mint maga, egy ilyen szép ember, az árvákról is le akarja nyúzni a bőrt.

János előrelépett. A rabbi megmérte tekintetét, csendes fájdalommal várta kitörni készülő szavait, ápolt, fekete szakállát mutatóujjának belső részével simogatta. Töprengett, utat engedjen-e a tiltakozásának, végül megelőzte.

– Az Örökkévaló itt van velünk – mondta –, látja, lányom, a te veszteségedet és szomorúságodat, látja a te zavarodat és indulatodat, fiam, de látja az én igazságomat is, tudja, hogy sorsom a gyülekezetem sorsa. Mondom nektek, ebben a szomorú órában, nem ti vagytok az elsők, akik ide érkeztetek. Magam sem tudom, hány Noé bárkája épül a vidéken, de több a menekülő, mint a bárka. Elmondom nektek, hogy erre román többségűek a falvak, és számarányuk súlyát minden más nemzetiségből valóakkal szemben védelmezik. Egyházközségünk biztonsága érdekében bele kellett nyugodnunk elhatározásukba, ideérkező hitsorsosainknak menedéket sem életükben, sem hol-

tukban nem adunk, mert ha ilyesmi kitudódik, minden befogadottért egy idevalósinak kell cserében eltávozni. A sírokat is számon tartják. Kérdezhetitek, minek esett szó akkor egyáltalán pénzről? Valamikor súlyos összegért válthatták meg dédapáink a letelepedés jogát, s ha a központi adószedőket nem tudjuk kielégíteni, hiába engedélyezik a románok nehéz feltételükkel házaink nyugalmát. Ezért kellett úgy döntenünk, hogy a vihar elkerülése érdekében vállaljuk a kisebbik veszélyt. Úgy állok hát most szemben veletek, ahogy a gyülekezet igazsága áll szemben, a szenvedő lélek magányos panaszával.

– De hát a szekéren nem maradhat – mondta Katalin.

A rabbi felállt, poros köpenyéből hiányzott egy nagyobb darab, mintha nadrágját foltozta volna meg a levágott anyaggal.

– Akárhogy is számolok – töprengett Katalin, mikor magukra maradtak –, az összeget nem lehet emelni. Apuska ezt megbocsátja majd. Csak az a kérdés, mit mondok a gyerekeknek. Talán az lesz a legjobb, ha úgy teszünk, mintha apuska rendelkezése úgy szólt volna, hogy kutassuk fel a giládi rabbit, és temessük el az ő bölcsessége szerint.

A rabbi közben leszegett fejjel végigjárta a házakat. Nemsokára hallgatag férfiakat terelt át evezőformájú kezének intésével a sáros udvaron.

– Ha nem tudunk megegyezni, ne ültessünk több bánatot az Örökkévaló lelkébe –mondta –, menjünk a falu szélére az erdőhöz, vegyük elő az ásót, az imát azért én fogom mondani.

Mire az akácoshoz értek együtt volt a tíz férfi. János és a harangozó felváltva ásták a gödröt, a gyerekek félkörben álltak. Katalin egy pokrócot is rászánt, hogy a lepedőbe burkolt testet még azzal is jól átcsavarják. A szél felerő-

södött, a rabbi megpróbált hangosabban énekelni a zúgásnál, később mindegyiküket kétoldalról megcsókolta, a férfiak, fekete karók madárijesztő szakállal, visszabicegtek az úton. Mikor magukra maradtak, Katalin megkérdezte Jánost, helyesnek tartaná-e, ha nyugatnak kanyarodnának az uradalom irányába?

– A szüleim valószínűleg Fehértemplomba mentek . . .

– Csakhogy az uradalomban a gyerekek ebédet kapnak, mi pedig munkához juthatnánk.

János felkötötte a zaboszsákot a ló fejére. Szerette volna, ha ezt az éjszakát a lány közelében töltheti, szerette volna az utánakövetkezőket is vele tölteni, csak hát akkor bezárulna az életem, gondolta.

– Valószínűleg így lenne – mondta Katalin, mikor elmondta neki gondolatait –, nekem nagy veszteség, hogy elmész, és a veszteségnél is nagyobb szomorúság, de azért köszönöm, hogy már eddig is nem mentél el. A gyerekek megkedveltek, ha megengeded majd azt mondom nekik, hogy visszajössz, akkor nem kérdeznek semmit, és gyorsabban elfelejtenek.

Kenyeret vágott, az akácos végéig kísérte. Amerre János ellátott, mintha minden bizonytalanul körülhatárolt terület lett volna. Ha szerencsém van, még el lehet indulni innen, ki lehet jutni . . . még oda lehet érni . . . Megakadt, nem tudta, hogyan fejezhetné be gondolatát.

7

Délre a nyálkás, szürke foltok leköltöztek az égről. A római sáncokhoz ért. Agyagos falú árokrendszer nyílt előtte, egyik oldalán fáradsággal megmászható dombok,

a másikon a falvakon átfutó országút, amit hajnal óta újra került. Lefeküdt egy kiszáradt földhányásra. Gyorsan elaludt, álmában Katalin mellé bújt, felettük saját szekerük rúdja, látta a lepedőbatyukba csavart könyveket, anyját is, de Ráhel barna cipőjét Katalin viselte.

Egy vörös fezes katona rúgással ébresztette, előretaszította a sáncrendszerbe, szerb katonákkal még nem találkozott, buggyos nadrágjukról, vastag övben végződő fekete mellényükről csak hallott. A domb mögött lusta mozgású szakaszokban rövid kardjukat fejük felett forgatva gyakorlatoztak, menetoszlopba rendeződtek, az Usztaj! Usztaj! Szrbine! kezdetű dalt énekelték. Őrmesterük, nyakában rézkarikalánc, szétvetett lábbal ült a fűben, bánatosan rikoltozta parancsait. Mikor Eösi Jánost eléje vezették, megdörzsölte zsugorodó diófalevélre emlékeztető arcát, és azt kérdezte, kinek a megbízásából lépett tábori területre. János beszélni kezdett, az őrmester szavába vágott:

– Fuss! Ha már itt vagy . . .

Csak a második kiáltásra indult el. Hátranézett, látta, hogy senki sem követi, elképzelni sem tudom, hogy ilyen egyszerűen elengednek, gondolta. Mikor első üldözője elindult utána, megállt, anélkül hogy utasítást kapott volna, visszament, próbálta az őrmesternek újra elmagyarázni úticélját.

– Fuss! – kiáltotta az altiszt –, amilyen gyorsan tudsz!

Újra húsz lépést tehetett meg, mikor elindult utána a kijelölt katona, beérte, visszalökdöste, rögtön újra futnia kellett, a következő próbálkozó lassabban érte utol, azok akik leggyorsabban elfogták ihattak az őrmester kulacsából. Később két rajba osztotta csapatát, Jánosnak az egyik gyűrű közepén kellett várnia, ki tudja-e a másik csoport szabadítani. Ez után végtagjait, hullát utánozva, mereven

tartva, a földre kellett feküdnie, a katonák feladata az volt, hogy egymás után minél gyorsabban megfosszák ruházatától. Nagyon gyorsan kellett felöltöznie, hogy minden legény sorra kerülhessen, cipőjét félig kifűzve, nadrágját, lábait bokájánál felemelve rángatták le, ágyékát szabadon hagyták, valamennyien maguknak követelték ruházatának valamelyik darabját.

Az őrmester egy földhányáson ült, a májfoltot dörzsölgette arcán.

– Úgy látom, te körülmetélt, azért mert jó ruhád van, megveted a becsületes szegény embert.

János azt felelte, hogy apja szegény ember volt, s ha meggondolja, ebben most sem történt valami nagy változás.

– Valami hazugság lehet abban, amit mondasz – jelentette ki az őrmester – bár, abban is, hogy ezek a fiúk itt mind becsületesek. Mindenesetre valamennyien dicsőséges harcosok lesznek Rajasics patriárka kegyelméből.

János úgy érezte, az őrmester megunta azt, hogy tovább kínoztassa.

– Ha elengedtek, anyám imádkozni fog értetek – mondta gyorsan.

– Nagyon jó lesz, ha imádkozik a dicsőséges Szent Vajdaságért. Feletted viszont tábori ítéletet kell tartanunk.

– Máris beteg vagyok . . .

– Ezt hagyjuk. Gondolkodnom sem kell, miért utálkozom olyan rettenetesen a kurva fajtádtól. Panaszkodtok! És közben lenézitek a parasztot. Kilopjátok az ételt a szánkból, de közben siránkoztok és megvetitek a szagunkat. Ugye, különbnek érzed magad nálunk.

János szakadt ingét gombolta. Az őrmester arca elzöldült a haragtól.

– Különbek vagyunk a szenvedéseinktől, ezt morogjá-

tok kutyahangon a templomaitokban. Mintha a szenvedést csak ti ismernétek.

Lovasok tűntek fel, kardjukat magasra emelve átugrattak a sáncokon, rongydarabot kellett vágtában a ló hasáig lebukva kardhegyükre tűzniük. Az őrmester elragadta egy hosszú lábú pattanásos bőrű fiú kulacsát.

– Ha jól belegondolok a nyomorúságomba, nálatok jobban csak a magyarokat utálom. Hallgasd meg őket, és akkor megtudod, mi a te szakállas őseid vándorlása az ő szenvedéseikhez képest. Ezek nem riadnak vissza még attól sem, hogy a mellüket verjék, mit véreztek a tatár hordáktól, a török bégek alatt.

Felállt, a katonák feje felett hadonászott.

– A puszta kezemmel végzek mindenkivel, aki el akarja rabolni nyomorúságos életünk egyetlen büszkeségét, kimondhatatlanul, nagy szenvedéseinket. Veled is, kölyök!

Néhányan a mellüket verték, a fiú, akinek kulacsát az őrmester kezében tartotta, újra énekelni kezdte az Usztaj! Usztaj! Szrbine! kezdetű indulót.

János a lovasokat figyelte. Mögöttük a távolban hintó közeledett, felismerte, a temesvári bástyáknál látta, a kancelláriai főtanácsos utazott rajta.

– Ki szenved a legjobban, kinek a sorsa a legnyomasztóbb, ki jogosult egyedül a büszkeségre, ami a másik fölé emeli? – öntötték el könnyek az őrmester szemét. – Kiket űzött el a török a saját falujából? Kinek az országából csinált pasalikot? Kik kényszerültek rá, hogy új hazát keressenek? A mi megkínzott népünk. És hogyan bánnak itt üldözött fajtánkkal? – Prédikátorként magasra emelte kezét: „Magyarok jőnek rátok, megnyert szabadságukat tőletek távol tartják. Vad csapataik gyermekeiteket leöldösik, nejeiteket, lányaitokat meggyalázzák, papjaitokat elűzik. Nem leszen szabad az atyának gyermekével, a férjnek

nejével anyai nyelven beszélnie . . ." És mit hirdetett meg vezérünk, Suplikácz? „Testvérek! Nektek még sohasem volt vajdátok, aki anyanyelveteken szólt volna hozzátok. Én szabadokká foglak tenni benneteket. Ezért most vak engedelmességet kívánok! Csak úgy érhetjük el a nagy célt!" Tudjátok – fordult katonáihoz –, hány hazánkfia él a kikiáltott Szerb Vajdaság területén? Isten barmai honnan tudnátok? Majd én világosságot öntök az agyatokba. Kétszer annyi, mint a magyar! Temes és Torontál megyében pedig háromszor annyi! És nézzétek meg, hány szerb földesúr semmizi ki a magyar parasztot? Egyik kezemen megszámolhatom! De a mi véreink a magyar urak birtokán mind a nyomorúságos életük megváltását várják. Feleljetek hát nekem szívetek szerint, ha van szívetek! Testvéreink, ki szenved itt a legjobban?

János látta, hogy a hintó fogadására a tisztek feszes léptekkel felsorakoznak. Az ég kitisztult, fellobbant az első tábortűz. A sáncok mögött Temesvár felől lovas tűnt fel, tartaléklovát kötőféken vezette. Az őrmester vette először észre, felugrott, parancsokat kiáltozott, egy raj a sáncokban elrejtőzött, kiáltásra előugrottak, a lovast bekerítették, nyergéből lerángatták, a tűzhöz vezették. Kászoni Gergely a nemzetőrtisztek kék nadrágját, fekete zsinóros búzakék atilláját, hadnagyi stráfját viselte. Az őrmester leüttette fejéről csákóját, térdén kettétörte kardját, atilláját először maga próbálta fel, Jánost Kászoni mellé állíttatta.

– A kémekre vonatkozó tábori parancsot ismeritek – fordult csapatához. – A parancsot a dicsőséges Szerb Vajdaság odborjának és Istennek nevében végre fogjuk hajtani, és én mondom nektek, még mindig alig törlesztettünk valamit a népünket ért szenvedésből.

János nem értette, mi történik. Kászonit nézte, mintha tőle várna magyarázatot. Vágtában közeledett az erdő-

szélen álló hintó felől egy aranysújtásokkal teli, fekete mentét viselő százados. A nyeregből parancsokat kiáltott, vörös köpenyét Kászonira terítette, törött kardjáért kárpótlásul két pisztolya közül az egyiket felajánlotta. Közben, mint aki szigorú utasításokat hajt végre, többször hátrapillantott a hintó felé. Az őrmester övéből előkapta tőrét, próbálta a tisztet lerántani nyergéből. A százados egy rúgással kiszabadította lábát, korbácsával az őrmester arcába csapott, pisztolyát homlokának szegezte.

– Dolgoztam az uradalmatokban – lihegte az őrmester –, ezt a fehér kesztyűt, amiben a haza megszentségtelenített fegyverét tartod, az őseid viselték, ha megdöglesz, nem könnyíti meg lelkedet a tudat, mint az enyémet, hogy a Szerb Vajdaság megkínzott véreiért pusztulsz el.

Két lövést kapott egyet mellébe, a másikat, görnyedten feküdt a főben, tarkójába. Ruháit a pattanásos arcú legény húzta le, testét végtisztességként hasára fordította. A felcsapó tűzfényben hátán látni lehetett az alig hegedt korbácsütések nyomát. János nem nézett oda, a katonák is elfordultak. A százados tisztelgett. „Mindketten szabadok! Önnek hadnagya parancsol, hatáskörömbe nem tartozik" – mondta Jánosnak. Kászoni még most sem szólt hozzá, intett, tartaléklova nyergébe segítette, János majdnem leszédült, most érezte meg gyengeségét, lázas vagyok gondolta, de meg kell próbálnom tartani magam legalább addig, amíg elhagyjuk a sáncokat. Lova hátsó lába felkapott, hátradőlt a nyeregben, combjával megpróbálta keményen tartani. A hintónál álló tisztek figyelték őket, gyűrűjükben egy férfi állt, tartása hasonlított a kancelláriai főtanácsos görnyedt tartására, de a sötétben pontosan nem lehetett felismerni.

Elhelyezkedett a nyeregben, a forróságot még érezte. „Mi vár még rám?, gondolta, mindenkinek ki leszek szol-

gáltatva?" Ha az útjukat kísérő fekete falvak házaiból emberek bújnának elő, vasvillával rátámadnának, önerejéből akkor sem tudna semmit tenni? Meddig kényszerül még mások támogatására? Kászoni sűrűn lassított, segítségre készen figyelte tartását, lova mozgását. Gémeskúthoz értek, kevés vizet, kis szünetekkel itasson, magyarázta, de attól kezdve, hogy János azt felelte, egyáltalán nem itat, lovának legalább tíz perc pihenőre van szüksége, a hadnagynak is ennyi várakozást ajánl, Kászoni többször nem figyelmeztette, engedte, hogy vágtájukban az állatok felváltva törjenek egymás elé.

Öt éve nem lovagolt, de a nyeregben gyorsan megszűnt remegése. Kiszolgáltatottsága felett érzett félelme, haraggá változott, önmaga ellen fordult. Bánta, hogy begubódzott a boltba, nem tájékozódott róla, miféle események várnak rá. A vágta visszaadta természetes mozgékonyságát, amire régen a hegyekben kényszerült. Újra eszébe jutottak szülei, most is gyengéd vágyakozással gondolt rájuk, de kapcsolatuk elvonatkoztatottá párlódott. A lovak rémülten felágaskodtak a kanyarban, feszület hajolt az útra, a kiterjesztett karú megváltó a sötétlő hegyről úszott feléjük. Maguk mögött hagyták az éjszakát, a halmazállapotok felcserélődtek, szemből érkezett a virradat, a szelet mintha madártorkokból fújták volna.

A kalács alakú Kápolna-hegy felől lovagoltak be Versecre. A fényekkel kitágult piactéren lovaikat néhány percre egy diófához kötötték. Ezután a városházához mentek, a boltíves kapu felett elnyúló erkélyen háromszínű zászló lengett, a hadnagy a lovakat rábízta, s mielőtt felsietett volna a lépcsőkön, hogy Geldberg bárónak, a város parancsnokának bejelentse, átveszi a nemzetőrség toborzásának vezetését, Jánost is, közöttük a helye, mondta, csapatába hívta. János azon töprengett, hogyan érheti utol

szüleit, és mi vár rá, ha nem találja meg őket, kenyeret, szállást is nehezen szerezhet, bárki feltartóztathatja, szabadságától megfoszthatja, életét fenyegetheti. De hát csatlakozhatok-e másokhoz, amíg nem kutattam fel őket, nem kértem tanácsukat, nem kaptam meg hozzájárulásukat? Mintha hallotta volna apja kérdéseit. Megnevezni nem tudom pontosan, kik hívtak maguk közé, mindenesetre úgy látom, függetlenül attól, hogy szenvedéseikben milyen imával fordulnak istenükhöz, őket is megfosztották attól, hogy részesedjenek mindabból, amiben szabad embertársainknak része van. Üldögélt közel a kofák pultjaihoz, a nap tarkóját sütötte. Egy jó ajánlatnak két oldala van, gondolta, mintha csak vitázna apjával, adás és vétel, de ezúttal csak azt látom, hogy mit nyerhetek. Nézzük csak, mi van az egyik oldalon, élelem, szállás, biztonság, talán még fegyver is, ami persze az ellenségemnek hiányzik, de az imánál többet ér. Úgy rémlett előtte, hogy a piaci zsibongásban egy pillanatra felvillan előtte apja beleegyező bólintása, igaz, anyja tekintetétől sem tudott elszakadni, mintha kísérte volna még akkor is, mikor a huszárok a térre érkeztek. A szőlődombok felől kanyarodtak. Az állatok nyakán friss pára fénylett, élükön Geldberg báró fehér lován, vörös köpenyét, kardjának suhanását tátott szájjal figyelték az összesereglett gyerekek. János várt, amíg a tömeg szétoszlott, elindult a csapat után. A városháza udvarán felpántlikázott asztalok előtt várakoztak a jelentkezők. Beállt a sorba. Egy főhadnagy kérdéseire kellett válaszolnia. János elmondta, hogy jött el Temesvárról, beszámolt találkozásáról Kászoni Gergellyel. A főhadnagy félreállította, néhány perc múlva az emeleti terembe vezették. Az ezredes előtt feszes tartásban várakozott Kászoni. Báró Geldberg minduntalan oldalszakállához kapott, köpenye lengett, ahogy íróasztala és az ablak között tor-

reádor mozdulatokkal megfordult, fehér arca enyhe színt kapott, feszültségét monoton hangjával takarta, tiltakozását a határőrvidék parancsnokához már elküldte, amiért Kászoni megkérdezése nélkül körzetébe léphetett és tiszti beosztásban toborzó munkáját megkezdte.

– Ismeri ön a feladatával kapcsolatos rendelkezéseket? Fogalma sincs róluk. Ha ismerné ezeket, tájékozott volna arról is, amelyik a pesti kormányzat jóvoltából kimondja, hogy: héberek a nemzetőrség tagjai közé nem vétethetnek fel. Klauzál és Szemere miniszterek tiltakozásukat ugyan benyújtották, de a rendelkezés egyelőre érvényben van, körzetemben minden tiszt számára parancsba tétetett. Állítom, hogy okos rendelkezés. A sorlegénység szedettvedett egységeket alkot, parádéjuk fényes, de egy rohamra kardjukat nem tudnák egyszerre kirántani. Mi lesz, ha a sereg még jobban fellazul a kétes elemekkel...

Kászoni nem szólt, várta a roham lezúdulását, hallgatása az ezredest még jobban ingerelte.

– Ön engem nem ért, hadnagy úr, legalábbis nem adja jelét annak, hogy értene. Ez ugyan természetes. Civil lévén, a katonai szerkezetről fogalma sem lehet, honnan tudná hát miféle bajt hozhat egy fegyeveres gépezetre, ha szűrő nélkül töltődik fel, és kordában tartása végül már csak az esti parancskihirdetésekkel egyidejű botoztatásokkal lehetséges?

Kászoni megjegyezte, hogy bár az országgyűlés csak a nemzetőrség tagjai számára tiltotta el a botbüntetést, bízik benne, hogy a törvényt a sorezredekben szolgáló honvédekre is kiterjesztik, mint ahogy abban is bízik, hogy az egyenjogúsítás... A báró tudta, mi következik, közbevágott, Kászoni hatáskörét a sorozóirodákban kijelölte, újoncainak körleteit felsorolta, létszámukat meghatározta, utasításainak áthágása esetére raktárainak bezárását, a

fegyverzet és tölténytárak vételezésének leállítását helyezte kilátásba. Kászoni az utasításokat az ezredes kívánsága szerint jegyzettömbjére írta, az újoncok elszállásolási helyéről vázlatot készített, a parancsra nem túl szabályos mozdulattal megfordult. Geldberg mintha üres szobából távozna, egy perc múlva utána ment.

János feleslegességének tudatában várt, aztán lassú léptekkel végigment a folyosón, úgy érezte, hogy sehová sem illik. Kászoni a piacnál találta meg őt egy órával később. A halárus mellett ült, negyedszer utasította vissza motyogva, kérlelőn, sértődötten, kínált áruját. Figyelte a zöldülő sügérekkel teli kosarat, az iszamos merítőt, amivel az árus dézsájából farkukkal csapkodó pontyokat emelt ki. Végül is vett egy alig tátogó pontyot, papírba csavarva ölébe tette, tudta, az első sarkon valamelyik öregasszonynak ajándékozza, vagy ha az árus elfordul, visszadobja dézsájába. Kászoni hatáskörének korlátozottságát magyarázta. Fegyvertelen újoncai számára a legfontosabb a felszerelés, mindenáron biztosítania kell számukra a ruházatot, szállást, ellátást. János ölében átvizesedett a papír. Megérti, mondta, csak annyit tenne hozzá, hogy nem szánta rá könnyen magát a döntésre, mert nem hiszi, hogy alkalmas a szolgálatra, mégis szívesen jelentkezett, mert szeretett volna a hadnagy mellett maradni.

– Forradalom előtt állunk – mondta Kászoni –, s bár ez azt jelenti, hogy az elavult törvényeknek nincs értékük, én nem is kívánom magam tartani hozzájuk, de ahhoz, hogy szembeforduljunk ezekkel a törvényekkel, erőre, fegyverekre, ütőképes csapatokra van szükség.

– Na igen – mondta Eösi János –, nem mintha az ilyesmihez értenék, és nem is kívánok többet, csak azt, hogy ugyanazok a törvények szerint élhessek, mint más emberek. Maga jogász. Azt mondja meg nekem, mit mondanak erről a paragrafusok.

A hadnagy a helyzet alkalmatlanságát magyarázta a vitára, emlékeztette rá, hogy a báró a kancelláriai főtanácsos utasításait hajtja végre, különben se felejtse el, hogy ajánlata, amellyel csapatába hívta bizonyára újoncai lelkesedését sem nyerte volna el, kéri Jánost, felejtse el. A bárótól persze az arisztokrata szólt, tette hozzá, de azért a hadseregszervezés példái bizonyítják, hogy nemzeti sereget valóban csak nemzeti elv alapján lehet teremteni, ha a pesti minisztérium tervezi is császári főtisztek megnyerését, francia, esetleg lengyel parancsnokok aktivizálását, kivételes személyekről van szó, hiszen az idegen elem beolvasztása a fegyveres testületekbe kétségtelenül demoralizálással fenyeget. Talán hallott róla – folytatta –, hogy egész Erdélyben, főleg a déli szlávok között, már úgyis teljesíthetetlen követeléseket fogalmaznak az idegenek, Kossuth maga volt kénytelen a szemükbe vágni, hogy ha tovább tüzelnek, kard adja meg a választ. Metszett arcát veríték lepte el, tenyere felfutott horpadt mellkasára, nyaki ereibe vágó gallérját kigombolta, s ahogy beszélt, mintha gondosan rászabott mentéjét, vasalt pantallóját elcserélték volna, Jánosnak úgy tetszett, öltözéke lóg saját magánál hirtelen kisebbnek látszó alakján. Egy ideig még szótlanul állt, aztán lassú, imbolygó léptekkel elment, János egyedül maradt.

A halakról gyerekkorának terített asztala jutott eszébe, az ünnepi esti bor, a dióval kevert cukros alma. Ésszerűtlen, hogy nem tudok megszabadulni az ilyen emlékektől gondolta, ennél csak egyetlen valami ésszerűtlenebb, olyan világban élni, ahol az ember szabadulni akar a cukros almába darált dió, a gyertyafény mellett feltálalt hal ízének emlékétől. Úgy látszik, mindenhol szembejön a fájdalom, még akkor is, ha rák módjára hátrafelé haladok. Valami könyv talán megnyugtatna, de a könyvek a szeké-

ren maradtak. Bőrzacskóban őrzött pénzét újból megszámolta. A sarkon kenyeret vásárolt. Leltárba vette holmiját. Cipője erős, ruhájának foltjait, két gombjának hiányát már észrevette. Legrosszabb állapotban inge volt. Félórai válogatás után úgy érezte, kedvező alkut kötött. Az ing használt volt, de tiszta és alig gyűrött, viszontagságok elviselésére erős anyaga alkalmassá tette. Tűt, cérnát, gombokat is vásárolt, visszaült a diófa alá egy ládára, szövőnő ügyességű ujjaival gyorsan rendbe hozta ruházatát. Egyszerre érthetetlennek találta, miért igyekszik olyan makacsul Fehértemplomba mióta a temesvári bástyát elhagyta, hiszen apja három-négy címet is sorolt, és Fehértemplomban élő rokonait utolsónak említette.

8

Apai nagyapját, mikor harminc évvel előbb menekülnie kellett, öccse hitében, vándorlásaiban nem követte, Erdőszentgyörgyön maradt. Később a zaklatások miatt, bizottságok előtt minduntalan a menekülőkről faggatták, útra kelt, Fehértemplomig jutott, szíjgyártó mesterségét folytatta, halálával műhelyét fiára, Gáspárra hagyta. János kétnapi gyalogolás után érkezett a városba, óvatosan érdeklődött Eösi Gáspár háza után. Sokáig állt a kapu előtt, a tetők végre elvesztek a sötétben, elszánta magát, kopogtatott. A tömör fényű lámpa alatt, bőrök fölé hajoló, mindkét kezében tompa végű tűt forgató férfi pillantásában apja tekintetére ismert, Eösi János a nevem, Eösi Ferenc fia vagyok, őt keresném, nem tudom, jó úton járok-e, kezdte kigondolt mondatát. Nagybátyja úgy nézte, mintha

harminc év homályából bukkant volna elő, ilyennek ment el apád, válaszolta.

Mikor elmondta brassói emlékeit és útjukat Temesvárra, kiutasításukat, Eösi Gáspár úgy értelmezte az eseményeket, mint a hajdani erdőszentgyörgyi menekülés folytatását. A kifeszített bőröket felakasztotta, csillogó késeit, fogóit, a tűket, zsineget egymással felcserélhetetlen helyükre készítette, átvezette a műhelyből a házba. János megtudta nénjétől, hogy fiuk a nemzetőrök városszéli táborában van, két hete jelentkezett. Az ő ágyában alhatott. Kertelés nélkül befogadtak, gondolta, mikor a kis szobában, ahol a párnák a mennyezetet verték magára hagyták, apámon és anyámon kívül életemben először tartja valaki természetesnek, hogy életemről, álmomról segítsen gondoskodni, bár ki tudja, nekem szól-e a terített asztal, az ágy, nem inkább szerepemnek, amit szülői magányukban rám ruháznak. Tulajdonképpen mit tehet most, mire alkalmas, mennyire jutott könyvekből szerzett tapasztalataival, kitartással elsajátított, úgy látszik, alig valamire alkalmas tudásával, megtanította-e valamire apja, amit a szülői házon kívül felhasználhat, mire nevelte az elzártság és az elzárkózás? Kérdésekkel aludt el, kiáltásokra, szekérzörgésre ébredt.

Átment a műhelybe. Nézte Eösi Gáspárt, amint bőrt terít munkaasztalára, kiszabja, egyenes, félhold alakú, görbe késeit gyorsan váltogatva dolgozik, megrendelőivel tárgyal, ebédjét, János is a műhelyben evett, a fatőke mellett lassú harapásokkal fogyasztja el, ételük illata a bőrök, festékek nehéz szagával keveredett. Halántékán vastag ér duzzadt, munka közben, amint a tűket a fatönkön álló lámpához, arcát a tűkhöz közelítette öregebbnek látszott. Később, mikor megtudta, hogy híreket megrendelőitől, szomszédaitól régebben sem várt, fia jelentkezése óta

pedig még jobban elzárkózott az emberektől, már nem lepte meg szótlansága.

Egy héttel megérkezése után, addig minden délutánját a Versec felől a városba futó út torkolatánál töltötte, bár senki sem szólította fel rá, reggel kiment az érkező szekérhez, vállára vette a kettévágott tehénbőröket, a műhely sarkában álló szilvalével töltött dézsához vitte, beáztatta úgy, ahogy Eösi Gáspártól látta, az elkészült nyergeket az udvarra vitte, a várakozó lovakat felszerszámozta. Önként vállalt elfoglaltsága ettől kezdve növekedett, később feküdt, korábban kelt fel. Szülei lehetőségein töprengve arra a meggyőződésre jutott, hogy más irányba nem indulhattak, előbb vagy utóbb meg kell érkezniük, vagy üzenniük kell, biztonságosabb helyen nem várhatja őket. Bátyjától megtudta, hogy a nemzetőr zászlóalj számára készíti a szerszámokat, eddig bízott benne, hogy fia, együtt dolgoztak, visszajön, de most már felhagy a reménykedéssel, inkább átadná Jánosnak mestersége néhány fogását, semmint hogy inast keressen. Kitaníttatná, munkájáért a céhben kijelölt bérnél többet fizetne. János azt mondta, hogy amíg szüleiről hírt nem kap, szívesen marad, de fizetést nem fogad el, apja is biztosan helyeselné, hogy így dönt. Eösi Gáspár még azon az estén maga mellé állította, ugyanolyan szerszámzat készítését bízta rá, mint amilyenen ő is dolgozott, mozdulatait lassította, fogásait ismételte, az ár tartása volt a legnehezebb, János tenyerét felsebezte.

– Apád nagyapád szakmáját tanulta, szerszámait is tőle örökölte – mondta Eösi Gáspár, az öreg szekercéről kezdett beszélni, amit János emlékezete szerint a szobasarokban álló ládában tartottak, megkérdezte, nem gondoltak-e arra szülei, hogy ő is az ácsmesterséget tanulja ki.

– Brassóban sokféle munkába kaptunk, jártam apám után, szerszámait szállítottam, de mikor elértem a tizen-

három évet, ami a mi családunkban a férfivá avatást jelentette, szükség volt rám anyai nagyapám üzletében, árut hordtam, takarítottam, mikor pedig Temesvárra költöztünk, apám is inkább a könyvekkel törődött.

– Mi erdőre voltunk, akkor történt – emlékezett hirtelen Eösi Gáspár –, a pandúrok, úgy mondták el, nagyapádat vitték előbb, aztán nagyanyádat meg apádat. Másnap bennünket valami bizottság elé rendeltek, hogy mit tudunk mi róluk? Hát mit tudtunk, amit mindenki. Mégis naponta újra odavittek. Akkor fogadtatta meg velem apám, hogy soha semmibe bele nem ártom magam. Így történt, inkább idekényszerültünk . . .

Fiát sem engedte a táborba, éjszaka lopózott el, ennél többet nem mondott, később új kérdéseket tett fel, leginkább azt szerette volna tudni, kinek a parancsait hajtják végre ezután szülőföldjének székely csapatai. János azt felelte, hogy olvasott erről falragaszokat, azt hirdették, hogy a határvidék biztosítására a román és szerb csapatok mellé rendelik őket. Eösi Gáspár elmondta, hogy Erdőszentgyörgyön maradt bátyjának fia a tizennégyes határőrezredben szolgál, a városban azt beszélik, hogy ezt az ezredet szerb parancsnokuk a környéken gyülekező felkelőkhöz osztotta be, János megértette ki nem mondott aggodalmát, de magyarázatot nem tudott adni, hallgatott. Ha Majmuni bölcseleteiről, Robespierre iratairól kérdezték volna, próbált volna gyorsan válaszolni, felmerült ugyan benne, hogy a kérdésekre valamit mégis illő volna felelni, de bármennyire is végiggondolta olvasmányait, meghökkenve vette tudomásul, hogy nem talál válaszokat.

Eltelt a hét nagy része, pénteken Eösi Gáspár először tett célzást arra, hogy a zsinagóga ugyan a város túlsó végén van, de félórai útnál nincs messzebb.

– Régen, és akkor is ritkán jártunk templomba – mond-

ta János –, anyám sem tartotta a vallást, csak bizonyos családi szokásokat vett át, valamikor anyai nagyszüleim iránti tiszteletből hallgattuk az imákat, de őszintén szólva jelentésüket sohasem értettem, dallamukat szerettem csak, egyszóval köszönöm a tapintatát, nincs semmi okom rá, hogy azt a félórás sétát megtegyem.

Ezzel Eösi Gáspárról lehullott az a kis tartózkodás is, ami öccsével szemben még megmaradt benne, közös munkájuk újabb éjszakáján váratlanul nagyapjáról, János dédapjáról kezdett beszélni. Tizenhét esztendeig szolgált a határőrvidéken, miközben az erdőszentgyörgyi határ birtokosa Rémiás gróf őt is, mint a többi katonának állított székelyembert mindenéből kiforgatta. A szombatosok ellen is a gróf tüzelte a hatóságokat, hogy az üldözöttek javaival a magáét gyarapíthassa.

– Minket is az rendelt mindennap kihallgatásra, hadd legyen olyan nyomorúságos a helyzetünk, hogy saját jószántunkból vándoroljunk el birtokai közeléből. Így pusztította ki majdnem az egész falut. És ezt azért kell tudnod, mert lehet, hogy a családod másik ágából is sokféle fájdalom emléke maradt rád, csak hát azok vándoremberek voltak. De az Eösiek nyomorúsága a maguk otthonában otthontalanná tettek nyomorúsága, ne feledd . . .

János, bár az eltelt hetekben kevesebbet gondolt szüleire, ezen az estén elalvás előtt maga elé idézte őket, szembenézett sejtésével. Ha eddig nem érkeztek meg, most már nem is érkezhetnek Fehértemplomba. Hol kerülhette el őket? Az elválás napján bizonyára várták valahol, később továbbindulhattak, újra várakoztak, végül talán mégis visszafordultak, hogy ne szakadjanak el egymástól, apja talán élt a lehetőséggel, amit a polgármester felajánlott, és azóta kutat utána a városban. Vissza kellene mégis mennie.

A következő héten elkészültek a rendelt szerszámzatok és harminc nyereg. Nénje kendőkbe pakolta fiának szánt csomagját, Eösi Gáspár megmagyarázta feladatát, egyedül küldte őt a szállítmánnyal a táborba. Végighajtott a városon. A völgyön túl, a nemzetőrök táboránál kék dolmányos, szürke nadrágos huszárok fogták körül szekerét. A réten újoncok sorakoztak kettős vonalban, fiatal lovakkal ismerkedtek. Altisztek kiáltásaira az állatokhoz léptek, egyik kezükkel sörényüket markolták össze, a másikkal a nyeregbe kapaszkodva a támaszba lendülést tanulták. Az akácos mögött egymással szembeállított közkatonák gyakorlókardjaikkal a páros összecsapás mozdulataival ismerkedtek. Jánosnak feltűnt, hogy kiképzőik parancsára egyszerre vágnak egymás felé, védelmükről nem gondoskodnak, csak a támadást gyakorolják. Mögöttük rajokba állított huszárcsapatok kürtjelre törtek egymásra, ezek is csak a homloktámadást ismételték.

Vörös csákós fiatal hadnagyok, a hozzájuk siető kiképző altisztek jelentéstételének fogadását tanulták, utána az emelkedőkön várakozó őrnagyokhoz siettek. Azok a Württemberg ezred fekete csákóját viselték, fekete-sárga rozettáikat sebtében felerősített háromszínű zsinórzat takarta. Beszélgetve sétáltak a gyakorlataikat végző alakzatok körül, a fiatal hadnagyokkal többször ismételtették jelentéseiket, parancsaikat megszégyenítő eleganciával dobták arcukba, utána a sátornál várakozó Geldberg báróhoz siettek. Az ezredes nem viselte vörös köpenyét, tábori öltözete a hármas zsinórzattal súlyosan hímzett kék dolmány, szíjazatának aranyozott veretén szájában karikát tartó oroszlánfő, mellette címeralakú pajzs a császár névjelével. Némán kísérte őrnagyai szemléjét, egy intéssel elbocsátotta őket, a sátor bejáratához lépett. Rövid jelentést adott a rendjeleit, vállrózsáit görnyedten viselő császári tábornoknak.

A jelentések és parancsok csatornáján fel és lefelé haladó szavakból, a lovaikkal küszködő, gyakorlókardjaikat egymáson széttördelő nemzetőrökig csak altisztjeik egy-egy kiáltása jutott el.

A raktárügyeletes, ősz hajú, bécsi törzsőrmester külön vett át minden darabot. A nyergekkel elégedetlen volt, kápájuk ívét magasnak találta, mutatta, hogy nem simul a ló hátára. János Eösi Gáspártól megtanulta a különbséget a magyar és a német felszerelés között, nyergeik nem feszültek a ló hátának, néhány centiméter magasságban könnyű ívben áthidalták, gerincét hagyomány szerint megkímélték.

– A tolvajokban is jobban bízhatsz, mint a hadiszállítókban – recsegte a törzsőrmester –, a bécsi nyeregnél nincs jobb, a bécsi iparosnál nincs tisztességesebb, de azok is ott csapják be a hadsereget, ahol tudják.

Ijedt, vértelen arcú újoncot rendelt magához, lóra parancsolta. Az állat toporzékolásával az új nyereg alatt, aggályait igazolta, de János látta, hogy a fiú tapasztalatlan, nem várta ki a ló mozdulatlanságát, korán akasztotta lábát a kengyelbe, tartani sem tudta magát. „Látod, nem nyereg – legyintett a törzsőrmester –, feleárnál többre ne számíts . . ."

János a nyugtalan lóhoz lépett. Megsimogatta nyakát, száját csücsörítve fütyüléshez hasonló hanggal nyugtatta, felnyúlt a kantárhoz, a szárak rövid húzásával az állat remegését lecsillapította, megvárta pillanatnyi mozdulatlanságát, szügyéhez simult, bal kezével sörényét váratlanul megragadta, jobbjáról elrugaszkodva feldobta magát, a ló felett átfordulva a nyeregben termett. Megfigyelte, hogy mikor előző lovasát levetette, előbb kirúgott, aztán ágaskodott fel, ezért a nyeregben rögtön hátradőlt, utána karolta csak át a ló nyakát, a kantárt lazára dobta, combjá-

nak szorítását fokozta. A gyakorlótér felé vezette, közben nyakát simogatta, ritmusát térdével, zablaszíjával meghatározta, szabályosan ügetésbe váltott. Érezte, hogy a ló jobb hátsó lábával elmarad, testtartásán változtatott, ezzel arra kényszerítette, hogy rézsút levő lábait egyszerre emelje. Mikor ügetését így kiegyensúlyozta, vágtába vitte, a szabad mezőn megfuttatta. Az öreg a legrosszabb lovát választotta, állapította meg, vágtában egymással rézsút levő lábaival nyúlik ki, apám ezt keresztezésnek nevezte. Visszaért, kivárta a fújtató ló teljes nyugalmát, leszállt, bal lábát a kengyelbe emelve, az újoncok tanuló mozdulataival rögtön újra nyeregbe ült. Kétszer megismételte mozdulatait, aztán a törzsőrmester elé tolta az átvételi papírt, szótlan aláírására biccentett.

– Báróságod azzal tisztelt meg – mondta a parancsnoki sátornál a tábornok Geldberg ezredesnek –, hogy az újoncok gyors és tökéletes kiképzését ajánlotta fel. Végre az egyetlen ember, aki két hét után alkalmasnak tűnik fel, hogy lovasnak tekintsük, civil. Éppen most, amikor égetően szükségünk van legalább egy a környéket tökéletesen ismerő lovasra.

Az ezredes hadnagyához fordult, a hadnagy jelentett, futva indult Jánosért, a sátorhoz vezette.

– Ismeri a vidéket? – kérdezte a tábornok.

János azt felelte, hogy a városban már eléggé ismerős, bár Temesvárról érkezett.

– Azt mondja meg nekem, melyik a legrövidebb út odáig?

János némi gondolkozás után megnevezte az utat.

– Egy jó lovas estig megjárhatja?

– Azt gondolom, kegyelmes uram, ha a lovas ismeri már az utat, ha estig nem, de éjfélig mindenképpen odaérhet.

A tábornok a réten gyakorlatozó újoncokat figyelte.

– Kérdezzék meg tőle, miért nem jelentkezett még újonnan kapott szabadságának megóvására a nemzetőrségbe?

Geldberg intésére a kérdést, Jánoshoz lépve, a hadnagy ismételte meg.

– Szándékomban állt, jelentkeztem is, de felvételemet származásom megakadályozta – mondta János önmagának is váratlan határozottsággal, és megkönnyebbülve látta, hogy a báró nem ismerte fel.

– Nem értem – mondta a tábornok. – Jobbágy? Rabszolga? És ha az volna, akkor is mi gátolhatja meg hazafias buzgalmát?

– Vallásom . . .

– A jogokat sehol sem osztják egyenlően – mosolyodott el a tábornok –, a hazát szolgálni viszont bárkinek egyforma szabadsága van. Mindenki lehetőséget kap arra is, hogy érte életét is feláldozza. Ha már jelentkezett, vegyék állományba, jelöljék ki lovát, készítsék fel feladatára.

János a hadnagytól, miközben a sátrak felé vezették, megtudta, hogy Aradról, Nagykikindát, Nagybecskereket, Pancsovát érintve különfutár érkezett a táborba, lovát váltja, kísérőt keres, akinek vezetésével azonnal folytathatja útját Temesvárra. „Teljes felszerelést és a futárfeladat jelentősége miatt az altiszteknek járó napi huszonnégy krajcáros zsoldot kaphat." János töprengett. Itt az alkalom, hogy visszamenjen, és a városban keresse szüleit. Nem is akármilyen alkalom, lovat kap, pénzt, felszerelést, szeretném látni a szomszédok arcát, ha kék mentében találkozom majd velük, csak az aggasztotta, hogy szállítmányának átadásáról az aláírt papír nála van, bátyjának arra fizetik ki járandóságát. És a szekér . . . A hadnagy ígéretet tett, hogy gondoskodik mindenről, a szekér délre

Eösi Gáspár háza előtt lesz, a nyugta kezében. János legyőzte bizonytalanságát, nem cselekszem tisztesség szerint, gondolta, de úgyis elszántam magam rá, hogy visszatérek Temesvárra, nem szalaszthatom el ezt az alkalmat, mióta kikergettek a városból, az önfegyelem bénít, most érzem csak, milyen nehezen tudtam csillapítani magam. Azt hittem, minden, ami történt velünk törvényszerű és ezért elkerülhetetlen, de most már látom, az egész véletlen is lehetett, mint ahogy véletlen az is, hogy most visszatérhetek. Mindenesetre ezentúl meg kell találnom a módját, hogy véletlenül ne éppen engem tapossanak el. Az imák nem sokat beszélnek a meghurcoltak elégtételéről, inkább a belenyugvást hirdetik, de szerencsére elég keveset imádkoztam ahhoz, hogy az ilyen tanításokat elfelejtsem.

Ruháját batyuba rakta. A fehér foltos barna mént választotta, a nyeregpróbánál kiismerte, már az út elején elnyújtott ütemes vágtára szoktatta. Jó, hogy kitanultam a szerszámkészítést, gondolta, a ló kezelésénél máris hasznom van belőle, ezzel a mesterséggel bárhová készülök, elboldogulok. Néhány méterrel mindig a zöld zekés, aranyvállrózsás tiszt előtt járt. A császári főhadnagy odavetett mondataiból úgy értette, hogy nem Aradról, hanem a zágrábi helytartó tanácstól indult. A keleti kapunál érkeztek a városba. A Malom utca sarkán azt mondta, előrefut megnézni, melyik keresztutcán át juthatnak leggyorsabban a várhoz. Üzletük ajtaja már nem volt bedeszkázva, emlékezetében egy pillanatra felvillant az ajtó mögötti homály, maga előtt látta anyját, aki ha elkésve érkezett, nem a karosszékben pihenve várta, hanem türelmetlenül és aggodalommal a pultnál sétált. A kilincszörgésre kinyílt az emeleti ablak. A szomszéd gyümölcsárus felesége először nem ismert rá, de aztán kiáltott, a falépcsőn többen leszaladtak, körülállták, megelőzték kérdéseikkel. Apját és

anyját, mióta elmentek senki nem látta. Az üzletben irodát rendeztek be, pontosan senki nem tudta, milyen irodát.

A várkapuhoz értek. A főhadnagy ismerte a jelszót, az őrparancsnok továbbvezette őket, a hatalmas fogadóterem előtt, ahol János már járt, a főtanácsos adjutánsát látta már.

– A zágrábi futár a méltóságos kancelláriai főtanácsos úr parancsára a létszámjelentésekkel.

– További türelmet kérünk – fordult a százados két várakozó férfihoz –, a kancelláriai főtanácsos úr még mindig Rajasics érsek küldöttével tárgyal.

János maga elé idézte Wirtner Gusztávot, vállai közé csúszott nyakának tartását, fogainak szakadatlanul őrlő mozgását. Az érsek nevét először a római sáncároknál, a szerb táborban hallotta. A falnál várakozó vörös arcú, ősz férfi minden mozdulatra felugrott, mint aki, ha a kancelláriai főtanácsos ajtaja feltárul, feltétlenül a mellette helyet foglaló fiatalember elé akar nyomulni. Félóra múlva Wirtner Gusztáv kilépett a fogadóteremből. Mikor az ősz férfi meglátta, mellette Rajasics érsek fekete reverendás küldöttét, felkiáltott.

– Ő az! Állítom, nemcsak a kancelláriai főtanácsos úr, de a mennyei atya színe előtt is, hogy ez az ember szónokolt kastélyom udvarán, I. Leopolddal kötött szerződéseket emlegetett, és a földek új birtokba helyezését követelte! „Verjétek agyon az urakat, a magyarokat és németeket", kiáltozta, a parasztokat dúlásra és rablásra ingerelte.

– Nem értem – mondta csendesen a főtanácsos –, ha velem kíván tanácskozni, miért nem várja ki sorát illő nyugalommal vendégeink között? Én ön? – fordult a fiatalemberhez?

– Bihar, Arad, Temes, Krassó és Torontál megyék óhitű román lakosságának kérvényét kívánom bemutatni, amely-

ben a barlócai metropolitát főpásztoruknak többé nem ismerik el...

Wirtner merengve bólogatott.

– ... és abbeli kívánságunkat terjeszteném elő, hogy mivel a pesti kormányzat a testvériség nagy eszméjével bennünket is a haza közbirtokosaivá fogadott, a román lakta vidékeken és a határőri ezredekben román ajkú tisztek és hivatalnokok alkalmaztassanak.

A főtanácsos megállt János előtt. Szemügyre vette egyenruháját. Pillantását csizmája felől futtatta fel, atillájának fekete sújtásáig. Szép, bólintott, megfordult, intésére a futártiszt utánasietett.

Jánosnak feltűnt, hogy a százados sűrűn rángatja kényelmetlenül feszes szíjazatát, kezét kissé bő fehér nadrágjának zsebében felejti, körmei és ujjhegyei dohánytól barnák, s amikor csak alkalmat talál rá, a karosszékbe telepedik, lazít aranyhímzéses gallérján, mikor feláll nem húzza le derékszíja alá bújtatott zöld színű frakk-kabátját, hasán felpúposodó csomóira ügyet sem vet. Kis idő múlva bement a tanácsterembe, visszajött, a fiatalembertől feliratát kérte.

– A főtanácsos úr szívesen tanulmányozná holnapig.

– Sajnálom – mondta a fekete kabátos fiatalember –, utasításom az, hogy rögtön szóbeli kiegészítéseket fűzzek a pontokhoz.

A százados állát vakarta. Döntési jogát a kancelláriai főtanácsos nélkül is természetesnek tartotta, a küldöttet a tanácsterembe vezette. „Ön pedig közölje birtokának helyét – mondta a másik várakozónak –, őrjáratot küldünk ki védelmére." Jánoshoz fordult: „Főhadnagya már távozott, üzenete az, hogy térjen vissza csapatához." Az őrség parancsnokától pecsétes papírt kapott, a rácsozatos kaput felhúzták, rögtön dübörögve leeresztették mögötte. A Ma-

lom utca felé indult el. A hídnál leszállt lováról. A barna vízben már hulló levelek úsztak. A házfalakon plakátokat látott, rendelkezést hirdettek negyvenezer gyalogos és négyezer lovas katona azonnali felszereléséről. Lova nyerített, a hang visszarántotta bénultságából. Megpróbált számot vetni helyzetével. Ahogy apjától tanulta, mérlegelt, arra a megállapításra jutott, hogy bár a városba jövetelének semmi eredménye nem volt, ahogy előző útjainak sem, mégis tavasz óta minden napja új felismeréshez vezette. A könyvekben erről azt írják, hogy minden órája egy új lap volt élete történetében, gondolta, csakhogy a könyvek a szekéren maradtak, hogy lapozhatna beléjük az, aki nemcsak a könyvekről, a szekérről sem tudja, merre van. Zsákját feje alá tette, aludt néhány percet egy padon. Mikor felébredt, párafelhő fogta körül a várost, de így is látta a bástyákon némán felsorakozó Rukavina-szakaszt. Dermedt csend volt, pedig úgy emlékezett, hogy régen, mikor a fullasztó éjszakák után kiosont a lakásból, a hajnali őrségváltást harangszó kísérte. Levette csizmáját, belegázolt a vízbe. Legszívesebben megszabadult volna zsinóros nadrágjától, atillájától, de eszébe jutott, hogy a városkapun civil ruhájában talán nem juthat ki. Jól választok-e, töprengett, mit kell megbánnod eddigi döntéseimből, mit tettem helyesen, zűrzavar van bennem, jó lenne találni valakit, akivel el tudok beszélgetni, az sem baj, ha több könyvet olvasott életében, mint én, az sem baj, ha kevesebbet. Újra apja jelent meg előtte. Neki is hányszor kellett választania, de ő mindig tovább tudott haladni keresztútjainál, azt ami történt vele, és ami várt rá, maga próbálta mindig szétfeszíteni, hogy össze ne csapódjon körülötte az élete.

A város nehezebben ébredt, mint régen. Az emeleti ablakokban a zászlók hónapok óta tartó ügyeletükben fakón

söpörték a melegtől ragacsos erkélyeket. A piacnál egy fiú lépett hozzá, érdeklődött, hol szerezte lovát, János megkérdezte tőle, mennyi pénzt adna érte. A fiú azt hajtogatta, hogy ha apja nem engedi, éjszaka akkor is testvérei után szökik, azok már jelentkeztek a tábori felhívásra. János a városháza előtt lova kantárát egy fatörzs köré hurkolta, körüljárta a stukkódíszes sárga épületet. Práger József utolsó látogatása jutott eszébe, arra gondolt, hogy a polgármester az egyetlen, akinek híre lehet szüleiről. Práger nem volt hivatali helyiségében. Félóra múlva látta meg, oldalán hárman haladtak. Nem merte megszólítani. Tovább várt. Délben a polgármester egyedül lépett ki az épületből. Jánost azonnal felismerte, magával vitte a tér túlsó oldalán levő étterembe. Amíg a pincér a sárgult terítőn a tányérokat rendezgette, meghallgatta, mi történt vele, mióta elhagyta a várost.

– A miniszteri rendelkezés már ide is megérkezett, minden jelentkező egyenlő jog szerint tagja lehet a nemzetőrségnek, és ha családja itt lenne, semmivel sem érezné magát kevésbé otthonosan, a városban, mint mondjuk én. Mégis azt ajánlom, menjen vissza Fehértemplomba.

János azt felelte, nem gondolja, hogy szülei oda mennének, több esélyt lát arra, hogy ha tehetik inkább visszatérnek Temesvárra.

– Nem tudom, apját nem úgy ismerem, mint aki azok után, ahogy el kellett mennie szívesen sétálgatna ezeken az utcákon.

– De hát hol lehetnek?

Olyan hangosan kiáltott fel, hogy a pincérek, akiket különben méltóságteljesebbnek képzelt, felfigyeltek. A polgármester hallgatott. János nézte a sárgult fal ezüst mintázatát, a dohánybarna függönyök látványa némileg kárpótolta a terítők rozsdafoltjaiért, a csorba tányérokért.

– Maderspach kapitány Fehértemplom körzetébe érkezett. Neki a kormánytól van megbízása, és talán lesz módja túltenni magát bizonyos körülményeken, amelyek minket akadályoznak. Jelentkezzen az ő csapatába. Menjen vissza, esküje is odarendeli.

– Szerencsére semmiféle esküt nem tettem. Éppen annyi időm volt, hogy lehúztam az egyik nadrágomat, és felrántottam a másikat.

Práger nevetett. Arca szomorú volt, nevetés közben összeszugorodott.

– Minden házfalon ott vannak a pontokba foglalt új törvények a nemzet jogairól – mondta. – Temesvárra mégis a kancellária futárai hozzák a rendelkezéseket.

– Mióta apámmal nem beszélhettem meg gondolataimat, még tanácstalanabb vagyok, mint régen – mondta János. – Kellene valakit találnom, aki felvilágosít. Úgy emlékszem, hogy a nagyságos polgármester úr és apám valami hasonlóról már beszélgettek. Én nem olvastam sok könyvet, ha azt számítom mennyit olvashattam volna, viszont igen jól meg tudok jegyezni részleteket, leírásokból és beszélgetésekből.

– Mire gondol?

– Apámnak mintha arról tett volna említést, hogy azok, akiknek kedves a szabadság eszméje, nem hajthatják végre a rossz rendelkezéseket, akárki hozza azokat. Akkor esett erről szó, mikor apámat próbálta rávenni, hogy maradjunk a városban. Most kérdezem én, lehetséges, hogy mások sem fordulnak szembe a rossz parancsokkal? Abból gondolom ezt, amit a nagyságos polgármester úr említett a város helyzetéről.

Práger felállt, kigombolta mellényét.

– Az ilyen cirádás, tükrös hodályokat Európának ezen a részén ismerik csak, tenyésztési körzetük keleten Szent-

pétervárig, nyugaton Prágáig terjed. Nézzen körül, ezekben készítik elő a bálokat és a forradalmakat. Mondhatom magának, fiam, hogy március óta az asztalokon itt mindig ifjak szónokoltak, és nem legyek mászkáltak, mint most, a karosszékekben pedig kiáltványokat fogalmaztak ... – Visszaült, levesét kanalazta. – Rukavina tábornok bécsi tulajdonnak jelentette ki a várat – mondta később –, a nemzetőrség felszerelését lehetetlenné tették. A meghirdetett ezerötszázból négyszázan jelentkeztek, de a fegyverzetet azoktól is megtagadták.

János, miközben hallgatta, tovább színezte a képet, amit a zsúfolt kávéházról a polgármester felrajzolt.

– A rossz parancsokat, hogy válaszoljak a kérdésére, nem hajtom végre. Megteszek ellenük mindent, amit tudok, van néhány segítőm is. Ha szó szerint megjegyezte, amit apjának mondtam, jegyezze meg azt is, hogy fenntartom a véleményemet. Itt kellett volna maradniuk, nem fejet hajtani a szabadság ellen hozott rendelkezés előtt ...

– Elég kuszák a gondolataim, nagyságos uram. Az jár a fejemben, hogy mit ér a törvénybe iktatott szabadság, ha mindig marad valaki, akit az igazságtalanság sújt. Ne higgye, hogy csak a zsidókra gondolok, sőt elsősorban nem rájuk. Az ő helyzetük rossz, de őszintén szólva az elmúlt hónapokban szereztem némi tapasztalatot, és úgy látom, vannak talán olyanok, akiknek a helyzete még rosszabb. Az, hogy a zsidókkal mi történt, szokatlan talán, hogy ilyeneket mondok, de még a legkevesebb, mert nekik senki sem ígért szabadságot. Viszont a többi honpolgárnak szabadságot és jogot ígértek, és ha mégsem jut nekik még a fele sem annak, amit reméltek, az ő veszteségük a nagyobb.

– Menjen Fehértemplomba – mondta gyorsan Práger –, Kászoni úr is a közelben van Versecen, őt már megismerte.

– Vele együtt kínlódtunk, és ha meggondolom, milyen

jókor érkezett a szerb táborba, azt is mondhatom, hogy nélküle talán itt sem lennék. De az igazsághoz tartozik, hogy mikor Versecről elzavartak, nem állt mellém. Lehetne erre azt mondani, hogy én csak egy ember vagyok, rá pedig egy sereget bíztak, de nem tudom, annak van-e igaza, aki ezt gondolja, vagy annak, aki nem felejti el, hogy kitanították.

– A forradalom két lehetőséget kínál – mondta Práger József –, az egyikről rögtön kiderül, hogy rossz, ezért kell gyorsan a másikat választani. Nem azért, mert arról már tudni lehet, hogy helyes, csak annyi a bizonyos, hogy a másikról már kiderült, hogy rossz, és valamilyen utat választani kell.

– Szeretnék a nagyságos polgármester úr közelében maradni, amíg szüleimet megtalálom... – mondta csendesen János.

– Megmondom, mi következik itt. Ha a császár és a kormány között nem jön létre megegyezés, és fegyveres harcra kerül sor, márpedig a császár és Kossuth nem egyezhet meg, Rukavina tábornoknak jogában lesz Temesvárt ostromállapotba helyezni. A városkapukat lezárják, a nemzetőrséget a tábornok közvetlen parancsnoksága alá helyezik, a fegyverek beszolgáltatását elrendelik, hat személynél többnek megtiltják a csoportosulást, a szembeszegülőket haditörvényszék elé állítják... Addig menjen, fiam, amíg tud...

Tollat kért, írt, szavanként olvasta levelét: „Maderspach kapitány úrnak a Fehértemplom és Versec körzetében állomásozó nemzetőrcsapatok parancsnokának! Tisztelt Barátom! Ajánlom figyelmedbe Eösi János nemzetőrhonvédet, aki szolgálatával be kívánja bizonyítani, hogy méltó a haza bizalmára. Egyúttal felhívlak, hogy amint műveleteid engedik, hozzám hasonlóan igyekezz Mészáros hadügyminisz-

ter úrnál odahatni, hogy a temesvári parancsnokság éléről Rukavina altábornagy elmozdíttassék. Én már két levelet sürgősséggel intézkedésbe tettem ez ügyben. Ha a tábornok és kara szabad kezet kap, az a szikra, esetleges általános lángra lobbanáskor, amit itt mi Jellasicsnak az országba való betörése óta naponta várunk, városunk polgáraira végzetes lesz. Szívesen fognék magam is fegyvert csapatodban, akár közhonvédként, mert ott barátok között lehetnék, esküm azonban ide szólít. Nagyjaink régen veszély idején maguk is nemzetük fiaival együtt városuk romjai alá temetkeztek. Nem kívánok nagy szavakat szólni, szent fogadalmat tenni, de elszántam magam, hogy azok mellett, akiktől megbízatásomat nyertem, jóban-rosszban kitartok."

– Keresse a kapitányt. Szüksége lehet nyílt gondolkozására, neki pedig a maga lovastudományára meg a német és anyjától tudom, a francia nyelvben való jártasságára.

János várta, mond talán valamit szüleiről. A polgármester fizetett, a térre kísérte, mikor elindult, ugyanúgy, mint hónapokkal előbb szekerük mögött, sokáig tartotta magasban a kezét.

9

Miközben ugyanazon az úton haladt, amin szülei után indult, nyergén lógó batyujában régi inge, nadrágja, arra gondolt, hogy ha tavasszal várnak, néhány napra esetleg eltorlaszolják a boltajtót, most a városban lehetnének. De hát apám semmit sem értett abból, ami történt, körültekintését elhomályosította fájdalma. Végigpergette emlékezetében az elmúlt hónapokat, megkísérelte egymáshoz

kapcsolni az eseményeket, de amit végre összeillesztett, a következő pillanatban szétpattant. Fehértemplom előtt égő malmokat látott a Néra-parton. Az őrség átengedte a bástyakapun, de egy császári őrnagy rögtön félreállította. Kis idő múlva négy lovas érkezett a verseci út felől, a sötétben is felismerte a magas, vakító bőrű fehér kesztyűs tisztet, akivel a szerb táborban találkozott. Geldberg ezredes kilépett egy kapu alól, néhány percig beszélt a szerzsánok parancsnokával, ezután a négy lovas elvágtatott. A báró is nyeregbe szállt, mögötte tábori kartisztjei. János arra gondolt, nincs kinél jelentkeznie, Eösi Gáspár házához indult. A nyitott bástyakapun egy szakasz szerb dzsidás vágtatott be, utánuk gyalogos szerzsánok rohantak. János egy elhagyott kertbe ugratott, lovát a kazal mögé vezette, a padlásra mászott, lehasalt a szalmában. Látta, hogy a szakaszt fogatolt csapatok követik, mikor az ütegek is feltűntek, egy lövés jelére felnyíltak a szerb negyedben álló házak ablakai, innen is tüzeltek az álmukból felvert, utcára rohanó férfiakra. Akik nem tudtak már visszajutni házaikba, az utca túlsó oldalán a sűrű fasorban kerestek védelmet, belerohantak a dzsidájukat előreszegező, vágtába csapó lovasokba.

János emlékezett rá, hogy terelték őket áprilisban a temesvári hajdúk a menekülőktől zsúfolt térre, de a hajdúk kardjukat fejük felett forgatták. Ilyen rohamot még nem látott. A dzsidások vágta közben döftek, a fegyvert rögtön visszahúzták, és ha mégsem sikerült kirántaniuk a húsból, kört írtak le, visszatértek érte, nyergükből mélyen előrehajolva szabadították ki a bordák közül. Anyjától hallott máglyákról, pörkölődő hajról és bőrről, de tulajdonképpen sohasem hitte, hogy ilyesmi megeshetett, nemcsak azért, mert lehetetlennek tartotta, hogy az egyik ember a másikat megölje, azért is mert Ráhel hangjából úgy érezte,

maga is kételkedéssel adja tovább a negyed-ötödiziglen ráhagyott történeteket. A lovasok égő szalmacsóvákat dobtak azokba az utcákba, ahol magyarok laktak. A kazal is lángra lobbant, János látta, hogy lova felágaskodik, oszlophoz erősített kötelét rángatja, az oszlopot magával hurcolva elvágtat. Az égő házakból embereket lökdöstek elő, a férfiakat az udvarokba hurcolták, némán, szorgos mozdulatokkal a kútgémen áthurkolt köteleket dobtak a nyakukba, még kapálództak, mikor az asszonyok csoportját is odahajtották, velük rövid karddal végeztek. Egy lányt, dermedten bámult maga elé, pillantását nem tudta felemelni, az egyik katona félrelökte, később a villanó tőrök elől a ház mögé vezette, futni engedte. A fehér arcú hadnagy, akit János most másodszor ismert fel utánuk lovagolt, a lányt visszaterelte a dzsidák szuronyfalába, a fiatal katona tarkójába kapott két golyót.

A testek egy napig lógtak a kútgémen. A város némaságba fagyva várta az estét, végre levágták a kötélről a halottakat. János nem mozdult a padlásról, át akart öltözni, de batyuja, amiben ruhája volt nyergében maradt. A szerb századok ellepték az udvarokat, a katonák tüzet raktak. A városháza erkélyéről levették a magyar zászlót, a szerb lobogót tűzték helyére. Mentéjét a padlásgerendák mögé rejtette, nadrágjáról a zsinórt leszakította, sáros szalmával színét eltüntetve bemocskolta, sötétedéskor lelopódzott a padlásról. Ügyet se vetettek rá. Éjfélre eljutott Eösi Gáspár házához. A szalmatető leégett, de a falak épek maradtak. Az első szobában a bútorok szétdobálva, a szekrények üresen, a másikban a szétvert ágydeszkák mellett összetaposott edények. A műhelyben égett a tőke fölé húzott lámpa, a bőrök és a kések eltűntek, de a tűk és a fogók nem hiányoztak. Leült a tőke mellé, összerakta a megmaradt szerszámokat. Az ajtónyikorgásra

átjött a szomszéd, ismerte Jánost, elmondta, hogy a házba éjszaka törtek be, először csak a nyergeket és az elkészült szerszámokat vitték el, később visszajöttek a bőrökért, legvégül egy újabb szakasz katona jött, felgyújtották a házat, Eösi Gáspárt és a feleségét is kihajszolták az udvarról, mi történt velük, nem tudja, az ő háza is félig leégett. János átment, segített összegyűjteni az elszenesedett gerendákat. A templomon is szerb zászló lengett. A császári szakasz tudomást nem véve arról, ami a városban történt, továbbra is némán látta el őrszolgálatát. A halottakat kis kocsikon tolták ki a temetőbe.

János az épen maradt kamrában a lomok alatt egy üveg uborkát talált, szalmát szórt a szoba közepére. Ezen az estén, tavasz óta először, nem gondolt szüleire. Az elalvás előtt máskor felderengő képeket az eltelt két nap kimosta emlékezetéből. Minduntalan a tábortüzek körül kupacokban alvó szerzsánokat, a kútgémekről leszedett holttesteket meg a pisztolyát saját katonájára szegező lovas tisztet látta maga előtt. A fájdalom és bizonytalanság lebegő érzését sötét félelem váltotta fel. Arra riadt álmából, hogy apja áll előtte, és számon kéri tőle, miért távozott el köszönés nélkül Eösi Gáspár házából. Kinézett az ablakon. Szürke éjszaka volt, pontosan lehetett a sötétben is látni a fatörzseket, a házak éleit, a leroskadt szalmatetőket. Később világosabb lett, pedig csak éjfél volt. Visszabújt a szalmába, de olyan érzése támadt, hogy a gerendák ráomlanak. Nem tudta, álmodta-e a félelmét, és álmában ült csak újra fel, vagy valóban ott kuporog verejtékezve a sáros szalmában. Kiment a ház elé. Borzongott. Távol a repedező gerendáktól a kereskes kút mellé ült. Hajnalban a házig lopódzott, ahol megbújt a padláson. A kerítés mellett holttest feküdt, merev keze szőlőgyökérbe kapaszkodott, János irtózatát enyhítette csodál-

kozása, mindenki mást eltemettek már, miért hagyták itt a fiatal férfit? Szájára kemény sárcsomó tapadt, a kardvágás nyakát érte. Felnézett, meglátta a holdat, eső kezdett hullani. A csűr mögött talált egy kapát, legalább ásó lenne, gondolta, de azért gödröt kapart, lábánál fogva, csizmáját, nadrágját már leszedték róla, odahúzta a holttestet. Az eső esett, a házak gerendáiból, a szalmakazlakból sistergő fekete füst szállt fel, pedig az utolsó tüzek is régen kialudtak már. Órákig tartott, amíg dombot hordott össze az agyagos földből. A városkapuhoz vezető téren egy tiszt lovagolt át. Először azt hitte, hogy a szerb főhadnagy, aki már nem viselte fehér kesztyűjét, homlokát forradás szelte át, az eltelt két napban többször látta némán nyargalni az égő házak között, de meglepetésére a császári őrnagy volt, aki mikor a városba érkezett megállította a kapunál. Még jobban meglepte, hogy a tiszt is felismerte őt, maradjon a közelben, szólt le a nyeregből, és ahogy módja van, jelentkezzen parancsnokánál. Világosodott, a szerb századok őrei dzsidájukat magukhoz szorítva békésen aludtak a házak küszöbén, a fehér frakkos, zöld hajtókás őrszakasz ugyanolyan némán állt posztján, mint mindig. Kinyílt a kapu, sötét alagútjából dobogás csapott ki, huszárszázad tört be a térre, a szakaszok szétoszlottak. Rohammal a város közepéig jutottak, mögöttük három zászlóalj nemzetőrség, két hatfontos üteg. A szerzsánok álmukból felriadva először a császári őrség felé irányozták puskáikat, az első lövések után a huszárok áttapostak rajtuk.

Az életben maradt szerbek visszavonultak, a város túlsó végén védelemre rendezkedtek be. A honvédtüzérség felállította ütegeit, lőni kezdte a szerb negyedet. A bástyafal mellett közben díszsortűzzel búcsúztak az őrség elesett tagjaitól, a nyolc katonát nyitott koporsókban helyezték el, a császári őrnagy kivont karddal tisztelgett a koporsók

előtt, egy honvédzászlót is meghajtottak. A zászlótartó mellett szemüveges, sovány százados állt, csákója teljesen eltakarta homlokát, mikor a koporsókat a fal mellett ásott sírba helyezték, búcsú nélkül a tüzéreihez sietett, távcsövével figyelte a becsapódások helyét, egy kiáltással elzavarta vezénylő őrmesterüket, új lőelemeket diktált, nem mozdult el, amíg járőrei nem jelentették, hogy a lövések felgyújtották az épületeket, ahol a szerzsánok ellentámadásra gyülekeztek.

János mikor az első csapatok megjelentek, újra felmászott a padlásra. Délben lemerészkedett. Az ablakokból is tüzeltek a nemzetőrszakaszokra, néhány huszár a szerb negyedből foglyokat gyűjtött, a százados még mindig nem mozdult a lövegek mellől, s mikor hírét vette a két nap előtti akasztásoknak, a foglyok első csoportját, négy férfit és három asszonyt a házak mögé kísértetett, önként jelentkezők rajával agyonlövette őket. Huszártizedes lovaglóostorral újabb szerb férfiak csoportját terelte maga előtt, minden kertbe beugratott, Jánost meglátta a kazal mögött, ráfogta pisztolyát, a csoportba állította. A városháza előtti térre hajtották, az épületen már nemzetiszínű zászló lengett. El akarta mondani, hogy került az elhagyott udvarba, de a tizedes végigvágott rajta ostorával, és azt kiáltotta, hogy ha hozzájuk tartozna, nem bujkált volna a házak mögött, mikor a nemzetőrök már elfoglalták a várost. Estére megtelt foglyokkal a tér. Honvédhadnagy érkezett. János, miközben őrei puskatusütésekkel verték vissza a sorba, mégis a közelébe tudott jutni, odakiáltotta, hogy fontos levelet őriz, amit a parancsnoknak kell átadnia. A hadnagy felsegítette a földről. János nem tudott örülni a mozdulatnak, annyira úrrá lett rajta az önvád, hogy mentéjét elrejtette, nadrágját felismerhetetlenné tette, és nem döntötte el már előbb, hogy jelentkezik a századosnál, akinek

levelét őrizte. „Személyesen kell átadnom", mondta. A hadnagy, miután kétszer parancsot adott, hogy mutassa fel a levelet, a tizedessel megmotoztatta. A borítékot inge alatt csüngő bőrzacskójában találták meg, a tiszt kisimította, elolvasta címzését, nem bontotta fel, Jánost az ütegekhez kísérte. Azt hittem, sok könyvet ismerek, gondolta János, de mégsem tudok semmit arról, hogy miféle törvények vezetik a győzteseket. Egy francia író ugyan ír valamit a halálos ítélet jogáról, beleegyezésünket kívánja hozzá azzal az indokkal, hogy aki nem akar maga is gyilkosság áldozatává lenni, hozzá kell járuljon a gyilkos kivégzéséhez, még akkor is, ha fennáll a lehetősége annak, hogy netán maga is gyilkosságra kényszerül, viszont hogy lehet ennyi összeterelt ember között megállapítani, hogy ki a bűnös, s ki jogosult egyáltalán a kegyelemre. De mi célja van annak, hogy ilyesmin töprengjek, sújtotta le a felismerés, végül is mit tudhat a törvényekről az, akit kívül helyeztek a törvényen?

Maderspach kapitány felkötött karral állt a tüzérek között. Elolvasta Práger József levelét. János várta, hogy kérdéseket tesz fel, nincs mit válaszolnom gondolta, ami velem történt elveszítette jelentőségét, legfeljebb múltam másokkal úgyis megoszthatatlan része, személyes kaland, nem jogosítana fel mást sem, hogy közüggyé emelje. Maderspach azonban nem kérdezett semmit. Az egyenruha lógott madárcsontú testén, megigazította szemüvegét, és parancsot adot, hogy az ütegeket vontassák új tüzelőállásba. Segédtisztjét maga mellé rendelte, térképet terített a fűbe.

– Jó ajánlólevelénél még többet mond, hogy képes volt átadni – mondta Jánosnak. – Merci beaucoup mon fils. Lovat talál a zsákmányban. Az utakat, gondolom, ismeri.

Északnak fordulunk, fegyverzetéről a hadnagy úr gondoskodik.

Tisztelgett, visszaguggolt a térkép elé.

János egy óra múlva a járőr hatodik tagjaként kilovagolt a városból. Eösi Gáspár háza előtt ott álltak a szomszédok. „Mindenkit kérek, fordult hozzájuk, ha bátyámat látná, üzenem neki, jól vagyok", hozzá akarta tenni, hogy mondják meg Eösi Gáspárnak azt is, ha valamilyen módon találkozna szüleivel, adja tovább a hírt, de az emberek a földet nézték. Mégsem kellett volna búcsú nélkül elmenni tőlük, jutott újra eszébe. A lovasok után vágtatott. Megkerülték a Kálvária-hegyet. Párosával ügettek, János elöl, az őrmester mellett, karabélyukat lövésre készen nyergükben tartották. A sötétség oszlopokban zuhant rájuk, kemény tömbjei között a csillagtalan ég világosabb darabjai fénylettek. Az őrmester óránként hátraküldött egy biztosítót a fősereghez. Éjfélre ketten maradtak a Fürjes előtti elágazásnál.

– Kétfelé indulunk tovább – mondta. – Az erdőn túl egy tanya, nem hiszem, hogy megbújt volna ott valaki, azért vigyázz. A falu előtt a szőlődombnál feszület áll, virradatra ott találkozunk. Két óra út, ha tudsz, alhatsz valahol egy keveset, meg kell tanulnod, hogy álmodban se ejtsd ki a pisztolyt a kezedből. Ha Maderspach százados úr tudja a dolgát, reggel felégetjük Fürjest. Aztán ha kipusztítjuk a szerviánus fészkeket, jöhetnek a románok. Úgy hallom, a hegyekben húszezer móc várja, hogy a hátunkba támadjon.

János félóra múlva a tanyához ért. Egyetlen roskadozó házból állt. Öklével megverte az ajtót, bár körültekintő mozdulatokkal töltötte meg és szedte most elő, csak akkor érzékelte a kezében tartott pisztolyt, mikor csöve előtt óvatosan résnyire nyílt a bejárat. A rémült lány románul

köszönt. János a földes szobában enni kért. Csorba bögréből, karimáján sárcsík, savanyú tejet ivott, fogai közé pépes ételmaradék csúszott, öklendezett. A lány a hideg kemence mellé ült, János lefeküdt a rongyokra, fegyverét kezében tartva elaludt. Álmában menekült, leteperték, sírt ásott, kapával a rátámadók arcába sújtott, a vért letörülte kezéről, újra menekült. A konyhába bevilágított a hold, a deszkák élei párlódtak az ezüstfényben. Hirtelen ébredt, felült. Meg kell tennem, gondolta, álmában újra átélt kiszolgáltatottságáért elégtételt keresve a lány után nyúlt, annak védtelensége felfokozta, nem ingerét, indulatát. Mi történik, futott át rajta, miközben mellére térdelt, combja közé szorított szoknyáját felszakította. Kielégítette, hogy ellenállásba nem ütközik, vágyat nem érzett, csak később rohamban. Mi történt, és miért így, kérdezte magától, mikor elfordult és felhúzta nadrágját. A sarokból sípoló lélegzést hallott. Öregasszonyt látott, a hold vonulása közben továbbcsúszó fénysávban. Magas lázát torkára csavart kendőkkel csillapította. A ház elé ment. Kihányta a sűrű tejet, leült egy kőre. Miért nem ellenkezett a lány? A fegyvertől félt? És én? Kiszolgáltatottságom után kiszolgáltatottsága ingerelt fel? Nem a húsát kóstoltam, hiszen semmit sem éreztem, amíg rajta feküdtem, legfeljebb a védtelensége feletti gyönyörűséget, az elégtételt, hogy valakivel én is azt tehetem, amit akarok. Lenyalta szája széléről könnyeit. Világosodott, remegő lábakkal szállt a nyeregbe. Lombját vesztett erdőn lovagolt át. Úgy érezte, hogy megalázott, mégis tüneményes emlékekkel teli gyerekkorának az elmúlt napokkal végeszakadt. Szülei mindig arról beszéltek, hogy mennyi öröm vár rá az idő múlásával, de néhány hónap alatt elmúlt a gyerekkor, és öregszik, anélkül hogy átélte volna az ifjúság éveit.

Az őrmester a feszületnél várta. Félóra múlva megér-

keztek a fősereg élén haladó huszárok, csatlakozott hozzájuk egy nemzetőrszakasz, azokból az önkéntesekből, akiknek családját Fehértemplomban megölték. Benyomultak a szélső utcákba. A huszárok megkerülték a dombot, és a másik oldalról támadtak. Ellenállásba nem ütköztek, mindenki házába zárkózott. Mikor az északról érkező előőrsök jelentették, hogy Versec felől Kászoni hadnagy új ezrede egyesülésre készen a falu felé tart, a padlásokról lőni kezdték a huszárokat.

– Mondtam – kiáltotta az őrmester –, hogy minden házat fel kell égetni!

Egy órát tartott a küzdelem, még a fősereg megérkezése előtt végeztek a hátra hagyott szerb szakasszal. A foglyokat a templom elé kisérték. A község magyar elöljárója szabad kezet kért a rendteremtésre, a huszárok kitértek a válasz elől, de a fehértemplomi nemzetőrök kiosztották a legények között a zsákmányolt fegyvereket, és a fürjesiek megrohanták azokat a házakat, ahonnan rájuk lőttek. A csűröket felégették, a menekülőkkel a kertekben végeztek. Néhányan életben maradtak, őket szuronyok között terelték a szélső házak mögötti rétre. János látta, hogy őrmestere azok között áll, akik a kivégző osztagot kijelölték.

Versec felől csapata élén nemzetőrtiszt vágtatott. A sortűz előtt érkezett, a puskacsövek és a szerb parasztok közé vezette lovát. Parancsára az osztagba keveredett huszárok visszavonultak, a nemzetőrök nagy része is hátat fordított, de néhányan a Fehértemplomból valók közül nem mozdultak. János felismerte Kászoni Gergelyt. A fürjesiek kérték, hagyja rájuk az elégtételt, de a hadnagy újabb parancsokat adott, a levegőbe lőtt. Egy lobogó hajú fürjesi legény kiegyenesített kaszáját lovába szúrta, a ló

maga alá rántotta Kászonit, támadójára célzott, lövése célt tévesztett, mellén két döfés érte.

Még élt, mikor János a fűre fektette, a vérzést ingéből tépett kötéssel csillapítani próbálta. Mióta elváltak, szőkés hegyes szakállt növesztett, most mint tőrpenge felnyitott inge alá fúródott.

– Láttad, ki volt? – kérdezte.

János nem felelt.

– Miért nem mered megmondani?

Úgy látszott, nem érez fájdalmat.

– Ha legalább egy császári golyó . . . egy rác gránát . . .

Mikor az előőrsök tovább indultak, János engedélyt kapott rá, hogy mellette maradjon. Az üszkös udvarokban, a falu mögötti réten néma asszonyok temettek.

– Emlékszel, micsoda kalandjaink voltak? – emelte fel a fejét Kászoni.

Alkonyatkor újra erőre kapott.

– Vedd magadhoz az iratokat, próbáld megkeresni szüleimet, biztosan ismered jól az erzsébetvárosi kis utcákat, ott laknak . . .

János a nyakában hordott körzacskóba szorította az iratokat. Egyedül ásta meg a sírt. Besötétedett, megérkezett az ezred törzskara. Maderspach a parasztok közül, akik a fegyvertelen szerbeket felkoncolták három férfit és a kaszás fürjesi legényt főbe lövette. Felsorakoztatta a falu lakóit.

– Polgártársak – fordult hozzájuk –, hallgassátok meg parancsnokságunknak a lakossághoz intézett felhívását: Mi ellenségeink iránt sem akarunk zsarnokok lenni, mert törvénytelenséget elkövetni a magyar senkivel szemben nem enged. Egyedül ott tartozunk kemény szigorúsággal, ahol meggyőződtünk róla, hogy csakugyan szemben állnak szabadságunkkal. Jelszavunk: nem üldözni senkit, őrködni

ugyan bátorságunk felett férfiasan, de nem engedni, hogy a közöttünk lakó más nemzetségbeliek nyugtalaníttassanak. Legyenek ők is békével hozzánk, hogy törvényeinkkel szemben a bizalmatlanság legkisebb szikrája is elfojtassék. A jövőben senki, vallása vagy nyelve miatt ne üldöztessék, ellentéteinkből béke szülessen közös hazánk javára!

A parasztok kapáikra támaszkodva hallgatták, szó nélkül szétszéledtek. János megkereste lovát. Ahogy a vidéket keretező hegyek tömbjét nézte, úgy érezte, tavasz óta nem tesz mást, csak körben halad. Megint este van, gondolta, miközben helyét a menet közepén elfoglalta. A néma lovasok négyszögében felpillantott, csillagot nem látott, lovát combjával irányította, elöl kürtjelzést adtak, átvette a vágtába csapó szakasz ütemét.

I

Egy éjszaka ősz végén, a völgyekben a színt váltó lombok, a szirtek csontján hófoltok, ébresztették az osztagot. Ködbel teleszórt köpenyét, nem rosszabb párnáját, mint régi útjaikon a szekérderékba gyömöszölt, portól szúrós felsőkabátok, vállára dobta, lovát a tisztásra vezette. Maderspach szemüvegét törölgette, kardja lehúzta övét, az avart súrolta. A holdkupola tartóoszlopai föléjük csúsztak, Eösi János emlékezett rá, hogy ugyanilyen magas hegyeken keltek át, mikor szüleivel Brassóból elindultak. Az eltelt hónapokban többször gondolt arra, hogy egyedül gyorsabban jutna tovább, elindult, élelme elfogyott, szállást nehezen szerzett, magányos útjain járhatatlan völgyekből kivezető ösvényeket nem talált, végül mindig csatlakozott egy csapathoz, így került vissza Maderspach ezredéhez. Lassabban, de egyre közelebb jutok Brassóhoz és Erdőszentgyörgyhöz, gondolta, az éjszakai lovaglást jól bírom, legfeljebb a kapitány rendelkezése szokatlan a háromnapi élelem tartalékolásáról, apám erre azt mondaná, én ugyan azzal búcsúztam tőled minden este, majd csak lesz valahogy a holnapi nap is, de az ilyen előrelátást végül is a hasznodra fordíthatod.

Maderspach kétszer végigment a sorok között, őt kereste. Az ajánlólevelet, amivel csapatához érkezett nem felejtette el. Mielőtt kiléptette alaposan megszemlélte lovát. Az erdészházban, bár már október vége volt és az emlékezés ünnepeinek ideje elmúlt, a fellobbanó gyertyaláng, a

családi mécses kedves fényét juttatta eszébe, Eösi Ferenc arca, távolba néző pillantása jelent meg előtte. Végül is nem tudom, mit nyertem és mit veszítettem, de azt hiszem, apám tévedett. Temesvárott kellett volna maradni, szembefordulni az átmeneti törvényekkel, több türelem kevesebb büszkeség, bár hogy akkor mi történt volna, ki mondhatja meg.

Maderspach sárga bőre ráfeszült a madárcsontokra. Úgy emlékszem, mondta, hogy Práger polgármester úr ajánlólevelében lovastudománya mellett, könyvek közötti járatosságát említette, Baldacci ezredes úrhoz indul Kolozsvárra, jelenti, hogy hívását vettem, magam is úgy gondolom, hogy a város Erdélyország számára kulcsfontosságú, összegyűjtött seregemmel öt napon belül erősítésére megérkezem. Útját Kénesd alatt, nem tovább, mint ameddig harmadik zászlóaljunk parancsnokának, Lukács Kornél főhadnagy úrnak levelemet átadja, megszakítja. Írja: „Tudomására hozom zászlóaljparancsnok úrnak, hogy Puchner altábornagy, Erdély katonai parancsnoka kiáltványt adott közre, ebben a Kossuth Lajos elnöklete alatt megalakult honvédelmi bizottmányt önhatalmúlag és terrorisztikusan létrejött kormánynak jelenti ki, amely a népet és a császári-királyi hadsereget az uralkodó iránti hűségben megrendíteni igyekszik, s ő ezért, Erdélyországot ostromállapotba helyezvén mindazokat, akik a kormánynak engedelmeskednek felségárulóknak tekinti, haditörvényszékkel fenyegeti. Főhadnagy úr a haza szólítására veszélyek és harcok között vágta át magát, hogy Galíciából hazatérjen, nem kételkedem benne, hogy ezekben a súlyos időkben is szolgálni, nem pedig ártani kíván a honnak. Felhívom tehát hozzám eljuttatott feliratának, amely szerint tisztikarának többségével és huszáraival el kívánja hagyni állomáshelyét, és a magyarokból meg románokból álló zászlóaljból egy

kizárólag huszárainkból és nemzetőreinkből álló zászlóaljhoz kíván csatlakozni, azonnali visszavételére. Egy ilyen döntéssel kitenné seregeinket annak, hogy az ügyünkhöz eddig hűséges román csapatok magukra maradván, Puchner báró fenyegetésétől rémíttetve ellenfeleinkhez csatlakozzanak. Hazafiúi buzgalmában nem kételkedem, de tervét célirányosnak nem tartom, sőt úgy tekintem, mint súlyos helyzetünkben erőnket gyengítő cselekedetet. Ezért elrendelem, hogy teljes állományának harcra való készültségét biztosítsa, parancsom vétele után a Zalatna lakosságát pusztító román divíziót verje ki a városból, és vonuljon Nagyenyed alá, ahonnan összes seregeinkkel továbbindulunk Kolozsvár megerősítésére."

Térképet terített a rönkasztalra, fölé hajolt, jelzéseket rajzolt, Jánost maga mellé állította: További üzeneteimet lehetőleg szó szerint kell továbbadnia Lukács főhadnagy úrnak: Én a főseregge l letérve a Maros völgyéből Nagyenyedre indulok. A város megtisztítása után egyesülve a főhadnagy úr Zalatnáról érkező csapatával Kolozsvárnak fordulunk. Puchner altábornagy felhívása óta naponta történnek lázadások, az ellenünk ingerelt román felkelők a császári seregekhez csatlakoznak, Agyagfalváról a székelység ugyan harmincezer emberrel megindult, de fegyvereik, parancsnokaik nincsenek, három századukat már el tudta ámítani az ellenség, a hegyekben móc felkelők gyülekeznek, felláziттatván a császári tanácsadóktól. Megparancsolom, hogy a főhadnagy úr velük tárgyalva tegyen próbát, hogy közös ügyünkről meggyőzze őket.

János könnyen ismételte meg az üzenetet, amíg a kapitány beszélt, megfigyelte összekapcsolt szavait, a gondolatok közé kényszerített nyomatékosító szünetek is segítségére voltak, Maderspach mégis megakasztotta.

– Én arról nem beszéltem, hogy ellenségeink körülkerítik Erdélyországot.

– Talán önkéntelenül használtam más szavakat, a temesvári parancsnokságon a kancelláriai főtanácsos úr térképén ugyanilyen jelzéseket láttam, mint ami itt a hegyeket gyűrűbe fogja, és később, mikor a karikákkal bekerített városok közelébe kerültem, azt tapasztaltam, hogy elveszítésre ítélve mindegyik körül volt már zárva.

A kapitány megkérdezte, hogy került a kancelláriai főtanácsos elé.

– És ismerte már Práger polgármester urat, ezek előtt az események előtt is?

János nézte az imbolygó gyertyafényen túl magányában húzódó kapitányt, nem futólag kérdez, válaszom érdekli. Elfáradt már attól is, hogy visszagondolt arra, ami történt vele. Néhány perc múlva útnak indít, gondolta, attól kezdve minden, amit most válaszolhatok elveszíti a jelentőségét. Rövid mondatokkal azért beszámolt róla, miért mentek Brassóból Temesvárra, hogyan kellett elhagyniuk a várost, közben szemrevételezte az egyenes, barna tetőgerendákat, a nedves homályba merülő sarkokat, apám könyvüzletét gyakran látogatta a polgármester úr, úgy találkoztunk, a kapitány figyelme elszakadt mondataitól, szerencséje van szólt közbe, hogy családja így választotta meg foglalkozásukat.

– Nem választotta, ahogy említettem, a véletlen hozta magával azt is, hogy Temesvárra mentünk.

– Mindegy, apjának magával is szerencséje volt, én nem tudtam rászoktatni a fiamat a könyvek tiszteletére, igaz, még csak tizenhárom éves, de ebben a korban már Horatiust lapozgattam. Kétszeresen is szükség lenne rá, hogy fejlessze agyát, csípőficammal született, nehezen jár, ma-

gam is, de főleg anyja keveset követelt tőle. Magával szemben bizonyára szigorú követelményeket támasztottak.

– Nem mondhatnám. A könyvesbolt tulajdonképpen kedvünk ellenére szakadt ránk. Először meg kellett tanulnunk bánni vele, később pedig, talán úgy mondhatnám, az elszigeteltség ösztönzött arra, hogy könyvekkel vegyem körül magam. Beszélhetnék sokat arról, ami velünk történt, de nem érzem célját. Talán ha néhány hónappal előbb ... akkor még úgy gondoltam, hogy a mi sorsunk a legnehezebb, de tavasz óta láttam egyet-mást arról, hogy milyen sors jut másoknak ...

Maderspach feláll, közelebb lép, érti, mire gondol, s ha már itt tartanak, nem titkolja, hogy olyan események várhatóak, amelyek mellett eltörpül az, amiben eddig részük volt. Zalatnán ágyukban ölték meg az öregeket és a gyerekeket, ha szabad valamit mondanom, szólt közbe János, azt tapasztalom, hogy bármelyik fajtához vagy nemzetséghez tartozzon valaki, minduntalan a másik fajtához vagy nemzethez tartozóban keresi a szerencsétlenségek okát, nem tudom, helyesen alakult-e ki bennem a meggyőződés, de úgy látom, ez az ellentét olyan mélyen él, hogy lehetetlen ...

– Valószínűleg így van! – akasztotta meg a kapitány, leült, szemüvegét törülgette –, éppen ezért, ha nem fogunk össze a románokkal, ha nem próbáljuk semlegessé tenni a szászokat és a horvátokat, a gyűrű valóban bezárul körülöttünk.

– De ha jól értettem a lehetetlenséget említette a kapitány úr is ...

– Éppen ebben áll a dolog – fejezte be szemüvegének törlését –, szétfeszíteni a meghatározott kereteket. Minden forradalom, ettől forradalom. Olvasta a franciákat? Saint-

Juste ezt úgy fejezi ki, hogy a forradalmár az, aki nem nyugszik bele az ember boldogtalanságába.

– Kifejezetten ezt nem olvastam, de elég sok idevonatkozó könyvet ismerek, mégis azt mondom, legszívesebben elfelejteném mindet, mert ha családunk helyzetére gondolok, kilátástalan a megvalósítás.

– És a felejtés megnyugtatná? – Maderspach miközben János szótlanul állt előtte, újabb gyertyát lobbantott lángra. – Vannak csendes évek, akkor talán segít, de valójában . . .

János izgalomba jött, beszélnem kellene róla, mennyire megrendít, amit hallok, de zavarában csak annyit mondott, hogy elraktározta magában azt, amit Práger Józseftől hallott, s némileg ellentétesnek érzi a kapitány szavaival. A polgármester úr szerint ugyanis a forradalom két lehetőséget kínál, de az egyik utat nem azért kell választani, mert bizonyos, hogy az a helyes út, inkább azért, mert a másikról már bebizonyosodott, hogy rossz irányba vezet.

– Nem! – kiáltott fel Maderspach. – Ezt a meggyőződését csak körülményei diktálják. Neki valóban nem lehetett más választása, mivel úgy érezte, hogy ki kell tartania városa lakói mellett, de közben tudta, hogy sokat nem használ azzal, ha Temesvárott marad. Több választás van, s éppen az a kérdés, hogy van-e bátorságunk visszafordulni, ha egyszer rosszul választottunk. Figyelje meg, nincs olyan nap, hogy ne rontanánk el valamit, vonatkozik ez a pesti kormányzatra is, századparancsnokainkra is. Az üzenet, amit Lukács főhadnagy úrnak visz, éppen egy tévedés helyesbítését szolgálja. Ami családjával történt, azt is példának választhatjuk. Nemde Szemere miniszter úr néhány hét alatt korrigálta a rosszul kiadott intézkedéseket.

– Nehezen tudok kiigazodni a bölcsességek között. Mindenesetre az a benyomásom, hogy miközben a tévedések

kiigazítása végbemegy, ami különben nekünk sok hasznunkra már nem vált, közben, valahol máshol elpusztul az emberiség. Bennünket kergettek ki Temesvárról, és miközben az elüldözésünkről kiadott döntést megsemmisítették, bátyám, aki teljes biztonságban volt Fehértemplomban, veszélybe került, sorsáról pontosat nem tudok, de lehet, hogy elpusztították, én meg közben itt vagyok és bízom benne, hogy valahol szüleim is . . .

Belevágott a rémület. Nem lehetséges, élniük kell, azóta már Brassóban vagy Erdőszentgyörgyön vannak, új parancsommal közelebb kerülök hozzájuk. Maderspach, megérezte gondolatainak útját, szavaival visszarántotta, a helyesbítések sorsa, mondta, az hogy később foglalják el szerepüket, mindenesetre meg kell próbálnunk, hogy utolérjük az eseményeket, a kancellária megbízottai úgy mászkálnak Erdélyben, mint Bécs utcáin, a felkelőket a felkelőkkel veretik le, csapatainkat a románokkal, a horvátokat velünk, a románokat a szászokkal, ezt a kört kell átszakítanunk. A harcálláspont Kolozsvár lesz. Parancsom átadása után továbbindul, jelentést tesz Baldacci ezredes úrnak érkezésünkről.

– Felhívom rá a figyelmét – mondta, mikor János már felnyergelt –, hogy Lukács főhadnagy úr utasításaimat válasz nélkül hagyja majd, ez nála a dolgok tudomásulvételét jelenti. Szóbeli üzeneteimet csak akkor ismételje meg nevemben, amikor tiltakozik. Lehet, hogy fenyegetést is helyez kilátásba, ettől ne tartson, csak szavajárása, két hónapja él a legnagyobb veszélyek között, Galíciából indult, csapatát az ellenséget megkerülve szöktette át a borgói hágón, és a Görgényi havasokon, nyolcvannégyből tizenheten érkeztek meg, közben ő maga is lefogattatott, fejére vérdíjat tűztek, elfogató parancsában kihallgatása-

kor adott válasza alapján ez áll: vallomása szerint, szökésének oka, hazaszeretet...

Folytatjuk az utat, gondolta János, miközben, a parancs zubbonya bélésében, lovát kantáron tartva, leereszkedett az Ompoly völgyébe. Ha Temesvárott véglegesen a császári altábornagy az úr, csak hasznos, hogy nem maradtunk ott. Fehértemplomban bizonyosan eltakarították már az üszköt, gerendákat, de ki mondja meg, hogy azóta nem perzselték-e fel újra a várost, menjünk kelet felé, a kilátást eltakarja a csúcs, amit holnap délig meg kell másznom, de mögöttem a bizonyosság, előttem legalább a bizonytalanság, a parancs, amit követnem kell pontos, más támpontom nincs, egyelőre érdemes igazodni hozzá. Avarban járt, lovának nyugtalansága ingoványt jelzett, leszállt, nyakát lassú mozdulatokkal simogatta, mellette haladt, zöld szélzúgással érkezett a hajnal. Felfelé, rézsútos irányban haladt, az állat tüskés bokroktól felvérzett lábát sűrűn tisztogatta. A verseci piacon vásárolt erős ingét, zubbonya alatt még kitartott, szűknek érezte, mintha mellkasa szélesedett volna. Egyik reggel mikor a patakban szappanozta lapockáit, ujjhegyével szőrcsomóra tapintott, bőre régebben sima volt. Fennsíkra ért, lovát galoppba vezette tovább, előtte a csúcstól még eltakart nap fehér színű szélső fényei, mögötte egymáshoz dermedő fenyőerdők. Pisztolyát keze ügyébe, nyeregkápájára akasztotta, kardjának tartószíját csuklójára erősítette. Sokáig, pihenő nélkül, jobb kezével hátul szorítva a kápát, ereszkedett le, alkonyatra előőrsökkel találkozott. Közrefogták, vágtában vezették Lukács Kornélhoz. A főhadnagy kissé oldalt dőlve állt. Feje, lábának irányát követve elhajlott kockatestétől, piros bőrét barázdák szelték át, harmincéves volt, kevés haja fehéredett, ráncosodó almafejéből nagy, kék szemek ugrottak ki.

János átadta a parancsot, jelentette, hogy szóbeli üzenetet is hozott, térképet húzott elő nyeregtáskájából.

– Az ellenség egy zászlóalja éppen most csapott ki Zalatnáról – mondta a főhadnagy –, és ékeik elé küldött első román századunk, akiktől az elszabadulást Maderspach kapitány úr rossz néven tartja, kardcsapás nélkül megfutott. A parancsot én szívesen teljesíteném, ha némi időt nyerhetnék, de nézzen csak a dombok irányába, szavamat adom rá, hogy tíz perc múlva nyakunkon lesznek a dragonyosok. Mindenesetre amíg a csatát vezetem, elpiszmoghat valahol térképe fölött.

Jánosra több figyelmet nem fordított, elővezettette lovát, tisztjeinek gyorsan megalakult négyszögében, mindannyian a Koburg-huszárok Galíciában állomásozó ezredének vörös zsinóros, zöld dolmányát viselték, előreugratott. János mielőtt a levélhez a szóbeli üzenetet hozzátehette volna, magára maradt. Látta, hogy a kiküldött huszárjárőr kört ír le, szakaszvezetőjük jelentette a főhadnagynak, hogy az ellenséges orláti határőrök feltűnése várható. Kiteszik magukat tüzünknek, hogy a mögöttük gyülekező lovas századok váratlan rohamát előkészítsék, mondta Lukács Kornél, támadja meg őket első századunk.

A román lovasok hadnagya, csákóját golyó vitte el, odaugratott, válláig érő szőke haja lobogott tisztelgésre emelt kardja körül, szétszórt századát egy kiáltással megalakította, rohamuk irányát rézsút lezúduló suhintással kijelölte. Lukács Kornél nyergében előrehajolva a vágtába kapó lovasok és a szuronyt szegező, több vonalra tagolt ellenséges gyalogság összecsapásának pontját figyelte, a körülötte négyszögének zártságán nem változtató alakzatból osztva parancsait, három huszárszázadát felsorakoztatva várakozott. János látta, hogy a román hadnagy rohamát a nyitott terepen korán kezdte, a lovasok a közös ütemet nem tud-

ták tartani, az orláti lövészek első sora a földre hasalt, a második térdre ereszkedett, a harmadik állva tüzelt, a századot szétszórták, az élők, nehézkes fordulatok után menekültek, hadnagyuk néhányat kardlappal elért, visszaparancsolta őket, magányos csapatát újra rohamra vitte. Ha a várakozó huszárszázadokat segítségükre küldenék, áttörhetnék az ellenség vonalát, gondolta, de a főhadnagy nyugtalan lovát erős szorításban tartva csak egy újabb román csapatot indított, az első sortűzre szétszóródtak. János Lukácshoz lovagolt.

– A kapitány úr parancsát megértettem – előzte meg Lukács –, de kérdezem, ha a veszteség elkerülhetetlen, ki pusztuljon inkább. Ugye, nem nehéz a válasz. Verjük ki az ellenséget Zalatnáról. Megértettem. De előbb végezni kell ezzel a csapattal, és ez veszteség nélkül nem megy. Hogy gondolná a kapitány úr? Dobjak oda inkább egy huszárszázadot, és a románjaimat küldjem neki a zalatnai román helyőrségnek? Látja ilyen egyszerű a dolog.

Az orláti lövészek parancsnoka elérkezettnek látta az időt, hogy vonalát felnyissa, várakozó lovas csapata számára. Lukács most ugratott elő három pihent századával, oldalba kapta, rövid idő alatt szétverte a rohamozókat. Később eltemették a halottakat. Eső hullott, Jánost elvakította a lila felhők mögül kivillanó nap. A főhadnagy magához rendelte tisztjeit, a román hadnagy felkötött karral a sor szélén állt, nehéz ütközet vár ránk, fordult hozzájuk, Zalatna ellen indulunk, helyzetünk nem lesz olyan szerencsés, mint ma. Tudomásomra jutott, hogy a tiszt urak közül többen kétségbe vonták a pesti kormányzat illetékességét, ezért azt kívánom, hogy saját kezű aláírásukkal kötelezzék magukat a forradalmi honvédelmi bizottmány rendelkezéseinek végrehajtására. Minden kényszer elkerülése végett azok, akik szabad elhatározásuknál fogva ezt

a kötelezést nem kívánják, bántatlanul eltávozhatnak. Ennyit kívántam közölni. Felszólította Jánost, hogy a kötelezvényt fogalmazza meg, pisztolyával a levegőbe lőtt, nevetett, kijelentette, hogy a maga elhatározását csak legvégül közli, nehogy bárkit is megzavarhasson döntésének függetlenségében. Amíg a tisztek a nyilatkozatot aláírták, a dombok mögé ment, karját, anélkül hogy kezét dereka mögött összekulcsolta volna, erősen hátrafeszítve járkált, János aggodalommal figyelte a gyorsan közeledő estével sötétedő felhőket, tudta, hogy bármilyen sűrű lesz az éjszaka, tovább kell indulnia, az Ompoly majd világít, ha a csillagok nem is segítenek.

– Valamilyen rendszert kell érvényesítenünk kapcsolatunkban – mondta a román hadnagy a visszatérő zászlóaljparancsnoknak, miután aláírta a nyilatkozatot –, összegeket kell egymás mellé helyeznünk, amelyek végeredményre vezetnek. Én adom két századunk megmaradt erejét. A főhadnagy úr adja egyenrangúságunkat a harcban, egyenjogúságunkat támadásban és védelemben a többi századokéval. A mai ütközet erre rossz példa volt.

– Nem kell – mondta Lukács, egymásba torlódó szavakkal, a szokásosnál is vörösebb arcszínnel –, nem kell, mert nem is lehet ezen az egyezményen kívül több egyezséget kötnünk. A hadnagy úrnak jogában van bármikor hátat fordítani nekem, de ha nem teszi, a továbbiakban nincs módjában más, mint parancsaimat teljesíteni.

– Valamilyen elvet kell találnunk – mondta minden zavar nélkül, feszes vigyázzállásán nem változtatva gyengéd hangon a szőke tiszt –, a játék luxusát tartsuk fent azoknak, akik önérdekből vagy félelemből harcolnak. Értsünk szót, főhadnagy úr. Ön még sohasem kérdezte tőlem, miért csatlakoztam, én azonban mint mondtam, azt szeretném, ha teljesítményeket helyeznénk teljesítmények mel-

lé, ezért mondom: harcolhatnék a császári seregben, ahová beosztásom rendelt, viszont, bár a zűrzavar nagy, és magyar csapatok is harcolnak Bécs csapatai között, román nemzetőrök pedig az önök soraiban, úgy gondolom, hogy a két sereg között világosan megfogalmazható a különbség, az egyik a császárért harcol, a másik a szabadságért.

– Megy vagy marad?

– Én önt parancsnokomnak kénytelen vagyok elfogadni, de meg kell mondanom, miről feledkezik meg. A magyar átültetett ázsiai növény, egyedül, rokonok nélkül él a Balkánon, s ön azt kérdezi tőlem, aki harcuk mellé állok, mert népem szabadságát is remélem ezzel közelebb hozni, hogy megyek-e, vagy maradok . . .

– Zalatnát felégették a honfitársai.

– Elvakították őket, akárcsak a román falvakra támadó debreceni nemzetőröket. Ez is csak azt mutatja, mennyi közös feladatunk van.

– Mondja meg, van-e valami kívánsága?

– Ne használja embereimet golyófogónak.

– Mire használjam? Az első sortűzre megfutnak.

– Bízza rám az ítélkezést az árulók felett.

Fellobbantak a tábortüzek. János jelentkezett, elindult, megkerülte az akácost. A két tiszt hátat fordított egymásnak. Lukács oszlopba sorakoztatta századait, a hadnagy, Nicolae Stancu lovasai közül kettőt az erdő szélére kísértetett. János visszanézett, látta a páros mozdulatokat, látta, hogy a főhadnagy kürtösét hívja, és az erdőszélen egy raj román nemzetőr vállához emeli puskáját. Galoppba csapott, a homályban még hallotta a kürtszót, rögtön utána a sortüzet, a kantárt előbb meghúzta, hogy lova rémületének kitörési lehetőségét elzárja, aztán rögön nyakába dobta, előbb érzi meg a víz közelségét gondolta, rábízom magamat.

Lova kikerült egy sárba ragadt löveget, a másikat, az útkanyar mögött négy huszár próbálta az árokból kirántani, őrmesterük parancsára János vállal feszült a homlokpajzsnak. A felhők föléjük csaptak, amíg a nyeregben aludt leesett a hó, a dombon túl a város ködmassza mögött sejthető vonalai. Az ágyúkat, dzsidásszázad követte, utána a Mátyás-huszárok csoportjai. Azt hitte, együtt halad az érkező csapatokkal, de a századok nyugat felé vonultak, és a huszárok lovai pihentek voltak, félórája indulhattak el. A parancsnokság szálláshelyéről hiába érdeklődött.

A temetőnél újabb csapat haladt el mellette, parancsnokuk egy tiszti csoporthoz irányította, már látszottak a Trencsén-vár falai, egy hadnagy, lovát hajszolta a hóbuckák között, utolérte zárt alakzatukat a gyalogmenetben is tartó tiszteket. Baldacci ezredes úr parancsa, kiáltotta, hogy minden egység forduljon vissza. Összevissza beszél, legyintett az egyik százados, az ezredes úr már reggel elhagyta a várost, az ellenség túlerőben van, a várakozás a biztos felmorzsolódást jelenti, jobban tenné, ha ön is velünk tartana. János csatlakozott a magára maradt hadnagyhoz. Keskeny utcák következtek, a Piac téren egy őrnagy elé vezették. Jelentette, hogy parancsát Baldacci ezredesnek adhatja csak át, akkor meneküljön utána, mondta az őrnagy. Csákó nélkül ült lován, hadnagyát magához intette: „A szatmári önkéntes lovas század szakaszaira oszolva még egyszer vigye hírül az indulásra kész századparancsnoknak, hogy gyülekezőt rendelek el, a parancsmegtagadókat hadbíróság elé állíttatom." A sorakozó tisztek elé lépett.

– Uraim, a parancsnokságot Baldacci ezredes úr várat-

lan és önkényes távozása miatt átvenni kényszerültem. A várost védeni kívánjuk. Az ellenség közeledő csapatai háromszoros túlerőben vannak, ezért, ha bárki úgy dönt, hogy követve az ezredes urat, el kívánja hagyni a helyőrséget, lépjen elő, havi illetményét folyósíttatni már nem tudom, de engedélyemet a távozásra elnyeri. Aki viszont marad, de parancsaimat nem hajtja végre, azt főbe lövetem.

– Önnek nincs utasítása, hogy városparancsnokként intézkedjen, az ellenállás csakugyan céltalan – lépett elő egy kapitány.

– Én a kapitány urat nem kérdeztem – mondta Fráter Kornél őrnagy –, közöltem lehetőségeit és kötelességét, választása szabad. Aki távozni kíván, tíz percet kap, természetesen csapatai nélkül vonulhat csak el, a városban maradó tiszt urakat tizenöt perc múlva ugyanide kéretem.

János zubbonya lucskos volt a hólétől, átadta a levelet, az őrnagy gyorsan olvasta, tarsolyába tette, tehát holnapután reggel érkeznek, ha ugyan még át tudják vágni magukat az Aranyoson, mielőtt a gyűrű bezárul körülöttünk. Lovát elővezettette, segédtisztjének jelentését nyeregben fogadta. A nap elvékonyult felhők mögött rohant, a tér tágasabb lett. János látta, hogy a tisztek egy csoportja már elérte a nyugati városkaput. Maderspach kapitány erejét kevesellhette, legalábbis ezt mutatta arca, mikor a levelet olvasta, úgy látom nemigen van képe jövőjéről. Három napja azért hajszolom magam, hogy megtudjam: akinek az üzenet szól már továbbállt, aki az üzenetet küldi talán már nem is érhet ide, és még azt sem mondhatnám, hogy az igyekezet hiábavalóságának felismeréséhez éppen rám volt szükség, akárki megtette volna ugyanezt az utat. Azt hittem, közelebb kerülök célomhoz, de miből tudnám megállapítani, nem vagyok-e éppen távolabb szüleimtől, ha

nemcsak felőlük vagyok bizonytalanságban, de a magam helyzetét sem tudom meghatározni. Sötét, keskeny utcákon haladt. Távolról egy trombita takarodót fújt. Lovát huszárlovak mellé kötötte be az első istállóba, tovább barangolt. Ha apám itt lenne, mivel biztatna, ami veled történik, mondaná, főképpen az, hogy magadra hagytak, nagy baj, ennél csak egy nagyobb bajt tudok elképzelni, azt, hogy ugyanez mindenkivel megtörténhet. Valószínűleg ezt mondaná, de mit tegyek, ha nem tudom ilyen békességgel fogadni az eseményeket, az ő bölcsessége az övé, nekem pedig már elegem van a hajszából.

Kimért léptekkel, árnyékos arcú, magas férfi haladt át az úton, fehér selyemsálja félrecsúszott, kezében apró ládát vitt, ha segítségemre lenne, szólította meg, a városi tanács hivatalos okiratait viszem, nem saját hasznomra kérem szolgálatát. János átvette a kis ládát, súlya nem volt nagy, domború fedele miatt inkább fogását tartotta nehéznek. Boltíves kapu alá értek, az első emeletre körlépcső vezetett, csipkékkel, barna selyemfüggönyökkel teleaggatott szalonba léptek, a sarokban álló lámpa sárga fénygyűrűt vetett a szőnyegre. A férfi arcán méltóság és zavar, átsietett a másik szobába. János az ovális tölgyfa asztalon nyitott könyvet látott, belelapozott, várt.

Rumot kapott, a férfi megkérdezte, honnan érkezett és hová indul, végighallgatta, mindkettőjüknek újra töltött, ő is megmondta nevét, Bányay Albert, a megyeháza főírnoka. Belelapozott az asztalra visszatett könyvbe, megkérdezte, hallott-e Ciceróról, netán olvasott-e róla valamit. János a karosszék meleget adó mélységébe süllyedt, emlékei között kutatva beszédek címét jelölte meg, kiejtésén Bányay Albert elmosolyodott, mivel hálálhatja meg segítségét, kérdezte. Köszönöm, mondta, nem tartozom a városban állomásozó csapatokhoz, meg kell várnom parancs-

nokomat, holnapután érkezik. Látta, hogy a főírnok lucskos nadrágját, megviselt bakancsát figyeli. „Őszintén szólva, három napja nem aludtam, mielőbb a laktanyába szeretnék érni." Az elmúlt hónapban többször cserélt gazdát a város, mondta Bányay, maga elé meredt, mintha János szavait nem is hallotta volna, megviselte a román határőrezred, visszafoglalták a szabolcsi nemzetőrök, végül is jó lenne tudni, most mi következik, védelemben részesülnek-e, vagy a császári csapatok vonulnak be. János újra azt felelte, hogy parancsnoka másfél nap múlva érkezik, igaz, hogy üzenetet hozott, de semmivel sem tájékozottabb, mint vendéglátója. És minden alkalommal listák készültek, mondhatom magának, mosolygott Bányay, hogy az én nevem akkor is a feljelentettek közé került, ha az egyik csapat vette át a közigazgatás irányítását, akkor is, ha a másik. Felállt. „Ha senkinél nem kell jelentkeznie holnapután reggelig, jöjjön, ketten élünk lányommal, vendégszobám szabad.

A nyirkos huzatú ágyban nehezen melegedett fel, sokáig nem tudott elaludni, percenként felébredt. Próbálta maga elé képzelni a főírnok lányát, apjánál alig alacsonyabb, fekete haját kemény mozdulattal dobja vállára, arcán a sárga bőr megfeszül, szája keskeny, beszéd közben sötét szeme kikerekedik. Mozgássorozat állóképei jelentek meg előtte, Lukács főhadnagy és a román hadnagy mozdulatait az idő, vitájuk közepén kimerevítette, kupolás teremben állt Wirtner Gusztáv előtt, ugye, jobb lett volna, ha rögtön apja után indul, mondta a kancelláriai főtanácsos, és rántott egyet civilöltönyére dobott vörös köpenyén, a feketesárga sasokkal hímzett selyemfüggöny mögül kibukkanó szekérre János rögtön ráismert, szülei a szekérderékban feküdtek, a vállukig érő fehér lepedő alatt egymás kezét fogták. Dobálta magát, felriadt, verejtékezett, nem várok,

holnap elindulok kelet felé, gondolta, a lovat, az egyenruhát megtartom, úgy könnyebben tudok szállást és élelmet szerezni, kigondolok néhány parancsot, betanulom, a császári csapatokat elkerülöm, s ha a mieink feltartóztatnak, azt mondom, szolgálatba sietek.

Másnap délután ébredt, a kandallóban égett a tűz, a főírnok lányának egyik kezében kistálca, a másikban teáscsésze. A tálcát, mellével vállát súrolta, a dunyhára tette, ha bármire szüksége van, csak szóljon, mondta. Szappanillatát, zavarának rácsai közé szorított feszes mozdulatait maga után hagyta. János evett, elaludt. Arra ébredt, hogy a lány az ágya szélén ül, a homályban egyetlen meghatározható pont profilja, a függönyszárnyak ívében a lustán hulló hó. Bányay Erzsébet hangját keresve mondta ki az első szavakat, de aztán folyamatosan beszámolt róla, hogy a városban néptelenek az utcák, a jeges szél mindenkit házába kergetett, amíg aludt, kétszer is bejött hozzá. János ujjaival elérte kezét, a lány az érintésre nem vonult vissza. Felült, arcával elérte nyakát, ellenállásra nem talált, ez meglepte, nem tudta, merre haladjon tovább. A lány karolta át, száját ajkához illesztette, felugrott, kiszaladt. Beszélni kellett volna, gondolta, miközben ingét igazgatta, elengedni sem kellett volna, valamit elrontottam. Felsorakoztatta maga előtt a nőket, akikkel találkozott, próbálta visszapergetni a helyzeteket, van, aki az ilyesmit megbeszéli apjával, mi magunkba zárkózunk, ő nem kérdezett, én nem dicsekedtem, nem is panaszkodtam. Összeszámolta az asszonyokat, soknak vagy kevésnek találjam-e, tetszenék talán ennek a lánynak, mindenesetre kíváncsi rám, az első lépéseket könnyen megtette. Többször lejátszotta maga előtt azt, ami néhány perccel előbb történt, terveket készített a folytatásra, de minél több változatot próbált ki, szereplőtársa elképzelt jeleneteiből egyre jobban távolodott.

Mi történt, gondolta, végül is úgy látszik, véletlenül, vagy kényszerűen kiválasztottak, ő döntött, valószínűleg arról is ő dönt, ami következhet, s bár ez kényelmes, mégis újra kiszolgáltatottá tesz. Úgy látom, elég magányos és elég boldogtalan, nem sejteni, miért, de ha visszajön, úgy is azzal kezdi hogy elmondja. Régi képet látott, elnevette magát a sötét, lassan felmelegedő szobában. A patika a sarkon volt, a temesvári patikus özvegye üzletük vendége, kiválasztott könyveit vele szállíttatta haza. János ilyenkor süteményt kapott, lepkékkel díszített zöld selyempongyolájában borral kínálta, bőr karosszékébe ültette, megkérdezte tőle, hogy kedvelik-e a lányok, János zavart volt, az émelyítő süteménytől, az édes bortól, az erős kölniszagtól, fehér hátán ahogy előrehajolt láthatta a szokatlanul sűrű mintázatú vörös szeplőhalmazokat, két óra múlva kapkodva öltözött, a sietségben ingének egy gombját is letépte, az asszony, aki meztelenül kísérte az ajtóig nevetve felelt saját megválaszolatlan kérdésére, én biztos vagyok benne, hogy kedvelnek a lányok.

Felébredt, felöltözött, átment a másik szobába. Bányay Albert és lánya egymással szemben ültek két bőr karosszékben. Azt hiszem, két hónapja is van, hogy ágyban aludtam mondta János, a főírnok hátradőlt, a lány felállt, végigment a szobán, látszólag minden cél nélkül, mozdulataiból eltűnt a lágyság, apja válla felett mosoly nélkül visszanézett.

– Nincsenek terveim – felelte János a főírnok kérdésére. – Véletlenül kerültem Maderspach kapitány úr mellé. Ha őszinte lehetek, minden napom a mérlegeléssel telik, csapatommal maradjak-e, vagy menjek tovább dél felé szüleim után, Temesvárott szakadtunk el egymástól.

– Talán ők is keresik . . .

János úgy látta, hogy a lány miközben beszélnek, fi-

gyeli őt, próbálta szemrevételezését az ő tekintetével elvégezni: a magasságommal elégedettnek kell lennie, apám termete, az állam tudom, egy kis húspárnától puhább mint szeretném, de a boltozatos homlok talán kiegyenlíti ezt, kezemre nem tudom, mit lehet mondani, kéz, ha az ilyesmi egyáltalán érdekes, csontos, és a körmök körül szerencsére tiszta, bárhogy is folytatom, a látvány, amire én különben az ő helyében nem sokat adnék, nem a legrosszabb. Azok után, hogy a főirodán dolgozom, talán szokatlan, hogy mi is ennyire tájékozatlanok vagyunk jövőnkről, hallotta Bányay Albert hangját, de mi szakadatlan bizonytalanságban élünk a márciusi események óta, attól kezdve, hogy odaálltunk a nemzet ügye mellé. Mivel is értessem meg... A mozgalom, mintha annyira el volna foglalva önmagával, hogy megfeledkezett híveiről. János leltárba vette a főírnok tétova mozdulatait. Mikor a császári csapatok először vették birtokba a várost, felmentésemet kértem, mikor újra bevonultak a mieink, azok tettek lépéseket ellenem, akik a márciusi törvényeket a leghevesebben ellenezték, az ember, kérem, néha egy vízcseppnek érzi magát, amely egy ideig képes a sodrás ellen is folyni, de kérdezem, meddig.

– Ne gondoljon mindig erre, ne terhelje magát – mondta a lánya.

– Bizonyos ellentmondások persze elkerülhetetlenek – mondta Bányay –, de sokat elkerülhettünk volna. Emlékezik arra a kis ládára, amit segített elhozni? Hallgassa csak meg ezeket a feljegyzéseket... A megye például intézkedést kér a minisztériumtól, mert a forradalmi kormányzat által felszabadított polgárrá lett volt úrbéres szabadságának félreértelmezéséből, s a bujtogatók által izgattatva készpénzért és napi bérért is vonakodik a gabonát learatni. Ilyen körülmények között a főispán célszerű ren-

delkezéseinek tulajdonítható csak, hogy a megye több kárt nem szenvedett. A veszteség így sem csekély, a jövendőben használat alá kerülő földeknek egyharmada van csak megugarolva, holott nálunk háromszori szántást kíván a föld. A köznép a saját gazdaságát is elhanyagolja, ábrándos túlkívánatai és munkátlansága által a közgazdászatot naponta aggasztóbb helyzetbe süllyeszti. Vagy itt van, hallgassa meg ezt a jelentést az elmúlt hónapból: A lakosság figyelmét magára vonta az a mozgalom, amelynek élén Urbán alezredes áll, aki alig érkezvén meg Bécsből, a nála megjelent küldöttségeket naponta esketi fel fekete-sárga zászlók alatt a császári hűségre, kijelenti, hogy a magyar minisztériumnak nem engedelmeskedik, s hiszi, hogy a birtokosság kezet fog vele, mivel célja az úrbériség újbóli helyreállítása ... De van itt más is, ez a megyei átirat például arról tájékoztat, hogy az összes szász követek kivonulását a magyar országgyűlésből jóváhagyja, ünnepélyesen kijelenti, hogy a császár elleni lázadás állapotába süllyedt magyarországi zavarokra való tekintettel a magyar kormányzattól elszakad, semmiféle onnan származó határozatot el nem ismer, ismét a dicsőséges osztrák császári kétfejű sas alá vonul, amelynek oltalmazó szárnyai alatt szászok és románok boldog napokat éltek. Nos, vegye ehhez hozzá, barátom, hogy noha a pesti minisztérium lehetőséget adott az elemi iskoláknak a magyar nyelv mellett a román használatára is, a megyei tanács az ilyen kérelmeket elutasítja, mint ahogy azt is, hogy a román ajkú községekben a jegyzőkönyvek mindkét nyelven szerkeszthetőek legyenek. Mit tehet az egyes ember ennyi meg nem értés közepette?

Kihámozta magát az okiratok közül, bort töltött három pohárba, néhány akta a szőnyegre hullott. Ha a személyes érdekekből indulunk ki, mondta, végül is mindenkinek

igaza lehet, magának is, barátom, hogy a parancsnokára vár, nekem is, aki belefáradt abba, hogy szolgálatáért cserbenhagyják.

– Fráter Kornél őrnagy úr délután összegyűjtötte a megyei tanácsot – folytatta. Kérdést intézett hozzánk, minő okokkal magyarázza, hogy megszavaztuk: támadás esetén adassanak át a város kulcsai a császár parancsnokának. Tudja, mi volt a válasz? A túlerővel szemben a honvédség nem biztosítja védelmünket, s ellenállás esetére az ellenség határás szabadrablást helyezett kilátásba. Döntésük csak demoralizálja az úgyis nehezen visszatartott csapataimat, jelentette ki Fráter úr. Nemde igaza volt a városi tanácsnak, csakúgy, mint az őrnagy úrnak . . .

– Éppen ő határozta el, hogy védelemre rendezkedik be . . .

– Csakhogy akkor még azt hitte, hogy a tanács támogatja, és a pesti kormány, mivel kulcsfontosságúnak tartja a várost, csapatokkal segíti. A kormánynak azonban máshová is kell csapatokat küldeni, s talán még veszélyeztetettebb helyekre, tehát a kormánynak is igaza van, ha számunkra nem ad több katonát.

– Abból, amit mond az következik, hogy akárhogyan alakulnak a dolgok, mindent a jövőre kell bízni, hiszen az igazság egyszer majd úgyis diadalmaskodik.

A főírnok felállt, nyakán megfeszült bőre, ádámcsutkája fel-alá rohant, ez az, mondta szinte kiáltva, de nem gondolja, milyen megtévesztő dolog azt vallani, hogy az igazság az ellentétek között, netán az üldözéssel szemben is mindig diadalmaskodik! A tapasztalat ennek az ellenkezőjét bizonyítja. A történelem nagyon sok példát mutat arra, hogy az elnyomás, a zűrzavar, ha nem is semmisítette meg teljesen az ellenállást, de akár sok száz évre is visszavetheti. Lemondóan legyintett, nem tudom, med-

dig veszi igénybe vendéglátásomat, egyetlen fizetséget kérek, mielőbb tudni szeretném, amit a dolgok természeténél fogva a város minden lakójának tudni kellene: mire számítsunk, végül is megy a sereg vagy marad, miféle változásra kell felkészülnünk. Kivonult, lánya utána sietett, később visszajött, apuska nagyon fáradt, elnézését kéri a kifakadásért. János mozdulatlanul állt az asztal mellett. Menjen, súgta a lány, én várok addig, amíg megnyugszik.

Pillantásából úgy érezte, később utánajön, s bár nem volt ebben biztos, a szobája sarkába állított lavor felett mindenesetre kapkodva megmosdott. Poharat nem talált, a kancsóból csurgatott vízzel kiöblítette száját. Ingét felvette, leült, várt a sötétben, egy idő után újra megmosdott. Nem tudta, másodpercekig vagy órákig aludt-e, rémülten, hogy készületlenül találják, felugrott, visszaült. Még akkor is a sarokban álló székben várt, mikor a lány belépett és megágyazott a sötétben. Kibújt ruhájából, keresztbe font karjával eltakarta magát, János mellé feküdt, tenyere lefelé csúszott a föléje hajló háton, hiába kereste tekintetét, miközben a lány máris átforrósodott testének helyzetét segített megkeresni. Amint gondoltam, jutott eszébe később, mikor Erzsébet a válaszokat szükségtelennek tartva halkan kérdéseket tett fel, valóban elég magányos és elég boldogtalan, és ahogy sejtettem, önmagától mond el mindent.

– Apám a maga igazságát magyarázza, másokét vezeti le, megértem, de hol marad az én igazságom . . . Különben ne higgye, hogy ő bármit is tudna tenni, ha értesülne arról, hogy mi lesz a város sorsa. Lehetőségeink nincsenek, itt maradunk, itt élünk bármilyen katonaság érkezik, ezzel így lesz mindenki, én is legfeljebb a között választhatok, hogy elszököm valamelyik Pestre siető hadnagy úrral, vagy egy bécsi tiszt védnöksége alatt megóvom magam a támadó csapatoknak ígért hatórás szabadrablás következményeitől.

Ha mégis lázadni van kedvem, legfeljebb apám ellen lázadhatok, teszem is, azt hiszem, nem örülne annak, ha megtudná, hogy itt vagyok.

Térdei közé szorította János combját, ringatódzva újra felcsúszott, hullámzását rajta is alárendelte mozdulatainak. Mikor János hajnalban felöltözött, nyitott szemmel szótlanul kísérte. Távozását természetesnek tartotta, lehetőségeiért, mondta, bár nem sejt róluk semmit, legfeljebb azt, hogy legalább nem kényszerül a körülzárt városban maradni, irigyli. János nem beszélt róla, hogy azt se tudja, merre induljon el, nem mondott köszönetet a szállásért sem, úgy érezte, ez a lány jelenlétét is szolgálattá minősítené, amit már nem tud viszonozni. Valamit mégis mondanom kellett volna, gondolta, miközben lovát kereste. Őrjárat haladt el mellette, őrmesterét, Maderspach altisztjét felismerte, a kapitány már a laktanyához érkezett, mondta az altiszt. János az őrjárat nyomában haladt, az egyik kanyarnál szakasz élén Lukács Kornélt látta, mögötte tisztjeinek őrizetében, Fráter őrnagy lovagolt. Galoppba kapta lovát, elérte a laktanyát. Maderspach, tükre az ablakkilincsen, ingujjra vetkőzve borotválkozott, mintha este váltak volna el, napiparancsát rögtön lediktálta. Lukács Kornél belépett, jelentette, hogy az őrnagyot saját felelősségére őrizetbe helyezte, Baldacci ezredes távozásakor a helyőrség élére állt, de éjszaka elrendelte a város kiürítését. Két tiszt érkezett, Maderspach létszámjelentést kért, az útközben hozzájuk csatlakozott nemzetőrcsapatokról, a főhadnagy beszámolt róla, hogy a zalatnai harcokban román századai felmorzsolódtak, hadnagyuk Nicolae Stancu a hegyi felkelők táborába indult. Bevezették Fráter őrnagyot.

– Az őrnagy úr súlyos helyzetben vállalta a csapatok ittmentését – mondta Maderspach –, nem értem, hogy

két nappal később miért rendelkezik a város kiürítéséről. Ha elfogadható magyarázatot tud adni, akkor elöljáróval szemben harci körülmények között elkövetett erőszakért itt rögtön főbe lövethet, ellenkező esetben ön nem hagyhatja el ezt a helyiséget, a folyosón őrszakaszom felsorakozott.

Intett Lukács Kornélnak, mindketten lecsatolták kardjukat, pisztolyukat az asztalra helyezték. János a sarokba húzódott, parancsot nem kapott, de elkapta a kapitány pillantását, kardját a másik két kardhoz helyezte, kilépett a jelenetből, a kályha mellett tornyosuló fahasábokat kezdte rakosgatni. Fráter kardját nem tette a többi kard mellé, hagyta, hogy egy mozdulattal kioldott derékszíjával együtt a földre essen, szőrmével bélelt tarsolyából jegyzetet vett elő, az asztalra terítette.

– A helyőrség feletti rendelkezés máris az öné. Örökül kapott helyzetemtől szabadított meg. Szavaimnak különösebb jelentősége nincs, legfeljebb azért érdemel figyelmet az ön részéről, hogy más formát találjon, ha utánam majd ön kerül sorra, a változatossághoz tartsuk magunkat, ennyi virtust rangunk és kardunk megkíván. Elődöm lováról se intett vissza, nekem már elszámolási kötelezettségemmel is szembe kell néznem, kívánom, hogy ne kényszerüljön fokozásra és ne bilinccsel kezén, netán pisztolycsővel szemben folytassa monológomat. A helyőrség létszámát ebből a jegyzékből megismerheti. A felszerelés közepes, a lovak frissek, a legénység téli köpenyekkel nem rendelkezik, élelmezési tartalékok két napra. A császári csapatok túlereje több mint háromszoros, a hegyekben tartózkodó mintegy ötvenezer móc felkelőt is megpróbálják maguk mellé állítani. Wirtner kancelláriai főtanácsos az elmúlt hetekben a megye több helyiségében feltűnt, ennek nyomán az a hír terjed, hogy kommunisztikus köztársaság alakítása van részünkről kilátásba helyezve, ezzel a köz-

véleményt is ellenünk hangolta. Mikor a parancsnokságot átvettem, követeket küldtem a császári táborba, azt a választ kaptam, hogy szívesen jönnek tárgyalni Kolozsvárra, ha harmincezer román katona a követekkel jöhet. Amíg a város kitartásáról biztosított, nem gondoltam mégsem a visszavonulásra, de miután elterjedt, hogy a támadóknak tisztjeik hat óra szabadrablást engedélyeznek, a tanács maga kérte tőlünk, hogy küzdelem nélkül távozzunk.

– Amerre elhaladtunk csatlakoztak hozzánk a szétszóródott csapatok. Altisztjeink a falvakban újoncokat toboroztak. Két ezred szatmári nemzetőr közeledik a város felé. Ezt azért említem – mondta Maderspach –, mert kialakultak már a módszerek, melyeknek segítségével az egész hadrend néhány nap alatt átszervezhető.

– Ön, ugye, pesti – mosolyodott el az őrnagy –, én itt születtem.

– Nyár óta Erdélyben harcolok.

– Tapasztalhatta talán a különbözőséget. Pesten kimondták az egyesítést, a király ezt szentesítette, az erdélyiek így egyik napról a másikra lettek részesei az eredményeknek, amelyeket odaát a társadalom átalakulása érlelt meg, és évtizedes küzdelemben harcoltak ki. Itt még semmire sem történt meg a szükséges előkészület. Erdély szabadsága adomány, itt akkor kezdtek csak szervezkedni a demokrácia erői, mikor mások már a kezükbe adták a szabadság, egyenlőség és testvériség vívmányait. Itt nincs még igazi fedezete a lelkesedésnek sem. Magárahagyatottságukban rögtön összeomlanak az új intézmények, külső erő táplálja kötőanyagukat.

– Kolozsvár az egész erdélyi ellenállás centruma. Ha tartani tudjuk, gyorsan szétterjed a hír, ha ellenállás nélkül az ellenség kezére kerül, az egész frontot demoralizálja. A hátrálásba saját egységeink is szétzüllenek.

– A sereg védelme – mondta az őrnagy még tovább csendesítve hangját – nem képzelhető el, csak akkor, ha az összecsapást kikerüljük. Ha ittmaradunk, se védelem, se hadsereg. A jól szervezett visszavonulás közben a későbbi ellenállás érdekében feltölthetjük a csapatokat.

Nem értem, gondolta János, a szűkülő körökben sétáló Maderspachot nézte, miért erőszakoskodik. Mi is maradhattunk volna Temesvárott, de reménytelen helyzetben minek, apámnak abban igaza volt, hogy az erősebb kutya az erősebb. Lukács vizet ivott, engedélyt kért, hogy rágyújthasson, arcáról a mosoly, János számára ez is érthetetlen volt, nem tűnt el. A kapitány kezét szemüvegének drótszárán felejtette, válaszát megfontoltan, erősödő hangon fogalmazta, a térképre karikákat rajzolt. Vannak helyzetek, mondta, mikor meg kell próbálni a küzdelmet a teljes körülzártsággal szemben is, az őrnagynak tudnia kell, hogy nem kizárólag a csapatok állására gondol, hanem a helyzetüket meghatározó országos erőviszonyokra. Ha a harcot e pillanatban itt akarnánk megkezdeni, az valóban kalandorság volna, de a harcot már ránk kényszerítették, forradalomba léptünk, a vereséget is vállalnunk kell ahhoz, hogy elkerüljük a bukást. Fráter értetlenül nézte. Elfogadom kételyét, fordult vele újra szembe a kapitány, hiszen a kormány és a főparancsnokság cselekedetei mindeddig név szerint voltak csak forradalmiak, valóságban nem, de azt hiszem, ennek ellenére túlságosan messzire jutottunk már ezen az úton ahhoz, hogy visszafordulhassunk.

– Az egy a háromhoz túlerőn nem tud változtatni.

– Talán tudok – mondta szavait nehezen préselve ki magából a kapitány. – Szeretném, ha megértené, nem deklarálni akarom elképzeléseimet a forradalomról. Ön talán a kifejezéstől megrémült, Fráter közbeszólt: magam sem szoktam deklarálni, és azt is megjegyzem, hogy nem

egy szótól, huszonhárom lovasrohamtól sem rémültem meg, annyiban vettem részt.

Lukács engedélyt kért a jelentésre, úgy hallotta Agyagfalván hatvanezer székely gyűlt fegyverbe. Mikor tisztjeimnek a parancsmegtagadásért golyót ígértem, én is rájuk számítottam, mondta az őrnagy, csakhogy ez a hír háromhetes, azóta újabb hírünk is van, a tábor Marosvásárhelyre indult, parancsnokok híján már menet közben szétszéledt, és mikor meghallotta, hogy a határőrvidékre nézve a kormány az úrbériség eltörlését nem mondta ki, mert a kormány annyira sem ismeri nemzetét, hogy tudná, kit milyen törvénnyel kell szabaddá tenni, még tovább demoralizálódott. A székely jól szervezhető, kitartó katona, szólt közbe a főhadnagy, az lehet, intett Fráter Kornél, de Nagyszebenben már úgy raboltak és gyilkoltak, mint a románok Zalatnán.

Maderspach a térkép fölé hajolt, hányadszor látom már ezt a mozdulatot, gondolta János, a várakozás, a tehetetlenség hány változatával találkoztam tavasz óta. Arcát égette a kályha izzása, verejtékezett, zubbonyát legszívesebben ledobta volna, de nem merte felső gombját sem kigombolni. Elfordult, előtte a fehér fal, Lukácsot látta, mellette a felkötött karú román tisztet, a kimerevített kép megmozdult, valamilyen rendszert kell érvényesítenünk, hallotta a hadnagyot, mi az oka, hogy minduntalan felködlik előttem valaki, és ráadásul apám hangján szólal meg? Ötnapi járásra határozta meg az ellenség seregeit, őrnagy úr? – kérdezte Maderspach. Közelebb vannak, mondta Fráter, de a jelentések szerint két napon belül nem indulnak. A százados elmondta tervét, három nap alatt összeszedi a székely csapatok megmaradt egységeit, a negyedik napon tárgyalni próbál a hegyekbe vonult móc felkelőkkel, ellentéteinkből béke szülessen, hirdettem meg,

mikor a kormány utasítására hadműveleteimet elkezdtem, csapatait törzsparancsnoka vezérletével hátrahagyná, felkérné az őrnagyot, hogy csak akkor rendelje el a város kiürítését, ha visszatérése előtt gyűrűbe kerülnének. Vegyék magukhoz fegyvereiket, mondta némi megindultsággal Fráter Kornél. Visszavonulni csak végveszélyben kívánok, és a sereg együtt-tartásáért, ha a helyzet csak egy kis reményt ad, akkor is harcolni fogok.

Maderspach intésére János megkereste az udvar végén felállított kondérok mögött nyíló konyhát, tálcát kerített, reggelit hozott. Szótlanul, sokáig ettek, az őrnagy hirtelen megkérdezte Maderspachot, komolyan hisz-e vállalkozásában. A kapitány magához rendelte zászlóaljparancsnokait, feladatukat kijelölte.

– Ennyire bízik benne, hogy nem vonulok vissza? – kérdezte Fráter.

– Bízom benne. Rangidős tisztemet azért utasítottam, hogy adott esetben akadályozza meg önt szavának megszegésében. Egységem szervezettebb az önénél, tisztjeivel túlzottan kemény volt, ha kardot kell rántani, nem fognak ön mellett kitartani.

– Emlékszik rá – fordult Jánoshoz –, hogy pihenő nélkül mennyi az út Erdőszentgyörgyig?

– Nem tudom – felelte izgatottan János, egyszerre egész múltja ránehezedett, forróság öntötte el –, én már Brassóban születtem, csak annyit mondtam, hogy apám a címek között, amiket rám hagyott, szülőfaluját is felsorolta, talán arra emlékezett a kapitány úr.

A három tiszt törzskarához ment, a csoportok a laktanyaudvar három falának irányából szembenéztek egymással. Visszasiettek, középre léptek, háromszögük magánya az erős hóhullásban is kirajzolódott. Maderspach és Lukács tisztelgett az őrnagy előtt, lovaikhoz indultak. János pró-

bálta megelőzni őket, de maguk igazitották meg a szíjazatot. A kapitány intésére, a szuronyos puskákkal tisztelgő őrség sorfala között utánuk lovagolt.

3

Elkerülték a falvakat. Bujkálunk, mint mikor Temesvárról eljöttem, gondolta János. Nyergében maradt, a kapaszkodókon is, Maderspach lova nyakára, Lukács, mintha állandóan leugrásra készülne balra dőlve vágtatott, völgybe értek, elszakadtak a keréknyomoktól. Egy évvel ezelőtt a pult mögött, a tavaszon szekerünkön, de még bátyám műhelyében szerszámait rendezve sem gondoltam aranycsillagos útitársakra. Apám azt mondaná, becsüld meg magad, fiam, lovagoltam már szakaszmenetben, őrjáratban, futárszolgálatban, kísértem császári hírnököt, vonszoltam sárba ragadt üteget, sebesültek alatt lerohadt szekeret, mivel becsülhetném meg magam mással, mint a hallgatással, s azzal, hogy kiugrásra kész lovamat, parancsnokaim lovával egy sorban, a keskeny úton mögöttük tartom.

Első éjszaka erdőszélen aludtak. Hold nem világított, a fák az erős szélben sötét rakétákként szöktek a felhők felé, a lovakat háromszögbe fektették, közöttük hátukat összetámasztva melegítették egymást. A főhadnagy galíciai szökésének első napjairól beszélt. A Maros völgyétől a befagyott folyó rombusz alakú fénypikkelyei jelezték az irányt, később közelebb húzódtak a falvakhoz. János előre kémlelt, gyerekektől, magányos öregektől, volt ahol cigányoktól tájékozódott. Ha császári csapatok a közelben nem tartózkodtak, a községházához vágtattak, lovaikat ellátták, a kisbíróval toborzóra doboltattak. A kapitány beszédet

mondott, János névsorokat állított össze, Lukács a jelentkezőket szakaszba osztva parancsnokukat kijelölte, útirányukat, kolozsvári gyülekezőjükre meghatározta. De hová mennek?, gondolta János, miközben létszámukról, felszerelésükről a Fráter őrnagynak szóló szolgálati jegyzéket, községházák göcsörtös asztalán, kútgém mellett, kocsmapultnál vakoskodva, konyhagőzben, kúriaudvaron összeállította. Miféle menekülők pótlására indítjuk őket, zászlót lobogtatva milyen győztes ütközetbe, ágyúk mögé vagy lóhátra, milyen reménytelenül körülzárt városba, melyik a hátrálásáért esküje szerint golyóval fizető parancsnok csapatába? A fenyőerdők mindent eltakartak, a láthatatlan sziklákon felerősödött lódobogás visszhanggyűrűjében völgybe ereszkedtek alá. Mióta jövök már? Temesvárott minden reggel a bizonytalan napnak, minden este, a megsejthetetlen álomnak nekivágva, az ideiglenességbe vezetett, régen a Brassóból vállalt út az eljutunk-e és hova jutunk végül el, kétségei között telt. Az útkanyarnál kiterjesztett szárnyként suhanó pléhfeszület. Pihentek, a kapitány körbeadta kulacsát. Miért ismerem be olyan nehezen a változást, kérdezte János önmagától. Talán váratlan és főleg előzmények nélküli a befogadtatásom. Mindenesetre világosodik körülöttem, bár ahogy annyiszor hallottam, legjobban akkor látni, hogy az égen futó keréknyom sáros, mikor a szürkület tisztul.

Délben füstöt vettek észre, egy uradalom majorsági épületei lángoltak. A kazlakat felgyújtó román parasztok tágas kúriaudvarra futottak előttük, a kupolás főépületnél kaszás zsellérek álltak, székely posztóujjasuk sáros volt. Egyikük szemöldökét láng pörkölte le, bajuszának fele vörösen csüngött állára, vadászpuskáját a kapitányra szegezte. A díszkút körül magyar és román parasztok álltak kapákat markolva. Az első teremben egymásra torlódtak a bútorok,

a szőnyegek között szalmacsomók, előkészített rőzsekötegek, az emeletre vezető márványlépcsőn holttest. Vértől barna, zsinóros bársonymellény, felszabdalt nagrágja, inge alá gyömöszölve, feje kaszavágás nyomán félig elvált nyakától. A parasztok kört alakítva rájuk rohantak, Lukács átlőtte vadászpuskás vezérük kezét, pisztolyával a díszkútig kergette vissza őket. Maderspach a rőzsecsomók mellé készített lepedőből tépést szakított, az átlőtt kezű paraszt sebét bekötötte.

– Ti gyújtogattok? – kérdezte.

– Valamennyien – mondta a férfi.

– És ki gyilkolt?

– Valamennyien . . .

– Itt dolgoztok az uradalomban?

– Van, aki itt . . .

– Tudjátok, hogy a gyilkosoknak és a gyújtogatóknak halálbüntetés jár?

A csoportból előlépett egy fiú, tagolt szavakkal elmondta, hogy birtokosuk visszavette tőlük a rendelkezések szerinti járandóságukat, földjüket, régi szolgáltatásaik befizetését is újra elrendelte, hiába fordultak segítségért a község tanácsához. Két nappal előbb a császári csapatok erre vonultak, fekete-sárga zászlók alatt toborzó ezredesük felszabadításukat a császár nevében kinyilatkoztatta, adóiktól, minden más kötelezettségük alól, nemzetiségükre való tekintet nélkül valamennyiüket felmentette. Lukács egy rúgással visszapenderítette a fiút a csoportba. A parasztok, fegyvere előtt kucsmáikban, vedlett szürke mellényükben, összebújtak. Az isten áldja meg magát, tiszt úr, amiért a bal kezemet lőtte át, mondta árnyéka fölé görnyedve az öreg, mennyi mindent végeztem én már el a jobbik kezemmel, tetőt ácsoltam, kapáltam, állatot etettem, asszonyokat markoltam, ha a teremtő isten engedi, fejszét is tudok

emelni majd vele, és ha most nyomban nem lő keresztül, azzal a fejét is egyszer meghasíthatom még. Maderspachnak kétszer kellett parancsot kiáltania, amíg hátukat lövésre tartott pisztolyával fedezve Lukács is utánuk vágtatott.

A harmadik reggelre élelmük elfogyott, síkságra értek. Az állatokat sár húzta. A havasok a szélben dördülve fúrták be magukat a gyorsan futó felhők közé, a nap vakon világított, fényszőttest húzott a távoli erdőkre. Előőrsökkel találkoztak, később szétszórt szakaszokkal, Maderspach a térdére helyezett térképen gyülekezőpontokat jelölt ki számukra. Délre a lézengő székely huszárok, valamennyien a Marosvásárhely alatt szétvert menekülők, egy ezrednyire növekedtek, a kapitány a fenyőerdő szélén táborhelyüket kijelölte, tisztjeiket magához rendelte, az összegyűjtött sereghez beszédet intézett.

– Egy sorakozót sem tudnak rendesen végrehajtani, nem egy rohamot – jelentette ki Lukács. A tisztekkel az alakzatok felvételét gyakoroltatta, próbált rendszert vinni a szétszórt egységek mozgásába. Maderspach az összegyűjtött jelentések alapján felbecsülte a többi szétfutott csapat tartózkodási körzetét, egy ezrednyi huszár jelent valamit, mondta, de nem sokat, tovább kell keresnünk a többieket. Csakhogy ha ezeket itthagyjuk, reggelre üres a mező, nevetett Lukács. A kapitány rendelkezett, Kolozsvárról való indulásuk utáni negyedik reggelre hármuk új találkozóhelyét kijelölte, lovat cserélt, János nem vált meg a magáétól, Lukács máris maga mellé rendelt ezredkürtösével a domb mögött felnyíló szorosig kísérte őket.

A jó utakat keresték. Pihenőik rövidültek, János gerince egyre sűrűbben hajlott előre, a kantárt lazára eresztette, az ütem meghatározásából kizárta magát, két kézzel, elöl görcsösen a kápába kapaszkodva tartotta a ló nyakára dűlő

felsőtestét. Hátrapillantott, látta, hogy a kapitány lova zablaszíját nem használja, lassított, engedélyt kért a szárak meglazítására, nemrég felsebezhették a száját, mondta, Maderspach nem válaszolt, segítségét pillantásával köszönte meg, keresztúhoz értek.

– Két helyet jelöltek meg, a dicsőszentmártonit és a székelykeresztúrit. Három napja még hatezer szétszórt lovas várakozott a falvak szélén, de azóta az egyik tábor csatlakozott a másikhoz, melyik? Időnket nem látom elégnek, hogy ketten mind a két falut elérjük, mondta a kapitány, az út szélére ült, csizmája a sárba lógott, csákójának elszabadult szíjazatát lengette a szél, írjon valamit, tudja jól mit szokás ilyenkor parancsba tenni . . .

János a nyeregkápán írt. Mikor elkészült, visszament az árokpartra, felrázta a lucskos fűre boruló kapitányt, megkérdezte elolvassa-e a felhívást. Maderspachot végül a hideg szélrohamok ébresztették, az ujjnyira kopott ceruzacsonkkal a papír aljára írta nevét, mielőtt nyeregbe szállt, átölelte. János a csontok rajzolatáról érezte, milyen vékony a teste.

Térképén bejelölt útvonalát elérte, körüljárta a pontot, de már csak a táborhely maradványait találta, visszafordult, közeledett az erdőszentgyörgyi elágazáshoz. A maga írta felhívás, hatalommal felérő toborzómegbízatásának dokumentuma, zsebében volt, semmire sem használhatta. Úgy látszik, gondolta, nem maradt más hátra, mint a búcsú előtti becsületes elszámolás, mit adtam, mit kaptam. Élelemről, ruházatomról nem kellett gondoskodnom, lovamat magammal hoztam, viszont nappalaimat, éjszakáimat, kitartásomat, ismereteimet cserébe adtam, biztonságomat óránként kockára tettem, azt hiszem, nincs mit számon kérnünk egymástól. Vannak persze nehezen elszámolható dolgok, hiszen sok mindent megismertem, ami nem

annyira kézzelfogható, mint a kard használata rohamban, tudok különbséget tenni bizonyos fogalmak között, megtanultam példának okáért, hogy szabadság nélkül nem ember az ember, de az ilyen tapasztalatokat nehéz mérni, s ha valaki azt mondaná, hogy fél év alatt többet kaptam, mint amit cserébe adtam, én azt mondom rá, elég sok mindentől voltam régebben megfosztva ahhoz, hogy valami végre az én számlámon is maradhasson. Mindenesetre felkészülök a legrosszabbra is, mert nem lehetetlen, hogy Erdőszentgyörgyön sem találom meg őket. Brassóig biztosan nem tudták átvágni magukat, Temesvárra nem mehettek vissza, ha valahova egyszer eljutnak, csak ez a falu lehet, itt várok majd rájuk, lesz mivel eltöltenem az időt, megkeresem apai nagyszüleim nyomait.

Kanyar következett. A havasok gyűrűjében völgy. Meglátta az első házat. A Kisküküllő kék ostorsuhanás a fenyők törzsei között. A víz fölé csúszó dombon épült kastélyt elkerülte, felfelé léptetett, a szekérderéktől döngött út csillogott előtte. Végre az egyik domboldalba dőlt, lenyomott gerendájú házból kijött egy asszony, minden férfit elvittek már, mit akar itt, többet nem tud összeszedni, mondta, visszament a házba. A másik kerítés mögött botjára támaszkodó öregember állt, de megszólítására nem válaszolt. Egy asszonytól, két vödrét segítette a kúttól kapujáig vinni, megkérdezte, érkezett-e valaki a faluba Temesvárról, az asszony nem értette a kérdést.

– Azt mondja meg, élnek-e itt egyáltalán családok, akik más vidékről jöttek?

– Ide senki nem jött . . .

– Tavasszal sem?

– Innen vitték az embert, vagy szökött.

– Apámmal is ez történt.

– Mikor?

– Harminc esztendeje . . .
– Az lehet – mondta az asszony hitetlenül.
– Eösi Ferenc a neve . . .
– Lehet . . . Megmutatom, hol lakik Tarisnyás Dénes . . . Ő mindenre emlékezik.

A házak kinyújtott karja között visszafelé mentek, kantárszáron vezetett lova mögé gyerekek sorakoztak. Az udvarokban lucskos kazlak, ólakat, még kutyát sem látott, körben az aranyszínű szakadékokkal metszett hegyek. Megállt, a gyerekek is megálltak, a csendet kérdésekkel próbálta feloldani, de az asszony, hatalmas fekete kendője kopott kék szoknyáját is eltakarta, nem válaszolt, együttesük valószerűtlensége a fel nem nyíló kapukban, vezetője bizalmatlanságában tárgyiasult. A rázuhanó idegenség feltépte emlékeit. Ennyi a főutca, a házak csúfosan kis ablakáról, pontosabban az ablakkeretek jobbágyoknak kötelező kék színéről, apám beszélt. A megkülönböztetés jelei más alakzatokban, sárga színekben éltek előtte, de most hozzájuk csatolta, gyűjteményébe illesztette, az ég, a víz, az erős hegyi levegő színétől elütő, olajosan szennyes kéket, az ablakok és ajtófélfák nyomorúság alázatával földbe süllyedő, roskatag tetők alá bújó, imbolygó sorát. Kísérője előreengedte, lehajtott fejjel belépett egy konyhába, a sötétben nem látta kik vezetik tovább. A szobában petróleumlámpa, az ágyakon a repedés nélküli szálfagerendákig tornyozott párnák, szemben vele a kérdésére váró, jobb kezével görcsös botjára támaszkodó férfi, akit mikor először ment végig a falun, hiába próbált megszólítani. Ráncai, ahogy a kérdésre emlékezetében kutatott, nedvező szeme körül bőrét átszelő kereknyomok. Ismerem őket, mondta végre nagyapjára, a harmadik házban laknak. Ott laktak, igazította ki felesége, talán hírt hozott róluk?

– Az én nevem Eösi János...

– Az – és Tarisnyás Dénes a feleségéhez fordult –, visszajött...

– A fia – mondta az asszony, homloka még jobban kendője alá futott.

– A nagyapám volt...

Tarisnyás Dénes leereszkedett egy láda szélére.

– Lehet, az volt, ismertük. Ő is Moldovába vándorolt...

– Az Hegyi János volt, aki Moldovába vándorolt. Eösi József Törökországba szökött...

– Így tudom én is – mondta János.

– Lehet... de aztán hazajött...

– Mindent összezavarsz, Ambrus Pál jött haza.

– Ambrus Pált lelőtték Mádéfalván, akkor te még anyádban voltál...

– De az meg az unokája volt, aki hazajött...

– Harminc esztendeje menekültek, apám elvesztette nagyszüleimet, azok Törökországba szöktek, ő meg Brassóba ment...

Az udvaron, a sárban két kopasz nyakú csirke állt, szemük az apró tollak közé fagyott. Megtették a néhány lépést, a domb aljába roskadó sárkunyhóig. János azt kérdezte, él-e a faluban még valaki, aki ismerhette a nagyapját. Meghaltak, mondták, vagy elmentek, az öregasszony hozzátette, most csendesebb hangon, mint amikor a férjét kiigazította, hogy János hasonlít az apjára, bár magasabb volt. Az volt, tette hozzá gyorsan Tarisnyás Dénes. Szeme kitisztult. Most már tudom, együtt fogtuk be magunkat az eke elé nagyapáddal, apád is ott volt, most már emlékezem, minket is hívtak a törvénybe, hogy mondjunk róluk valamit, ketten voltak testvérek, a másik is elment, hová, nem tudom. A két fiunkat és három unokát határőrszol-

gálatba vitték, tette hozzá felesége, mikor a legkisebbet a múlt hónapban Agyagfalvára rendelték, ígérték, hogy megkapják a felszabadítást, de eddig még semmit sem kaptak, ha találkozik velük, üdvözöltetjük őket.

Nem tudott belépni a házba. Ajtaját régen elhordhatták, hátsó fala előrecsúszott, eltorlaszolta a másfél méter magas bejárati nyílást. A másik oldalon az ablakrámát szétrepesztette az omlás, egy törött, kék színű deszka beszorult a tömbök közé. Miért nem beszélt apám többet a házról? Miért nem mondta el, hogy van nehezebb élet annál is, mint amit megismertem? Saját terhei nyomasztották annyira, hogy minden emléket kizárt életéből? Mi elől menekülök, és hová akarok eljutni, úgy látszik, az is az én terhem ahonnan jövök és az is, ahová megyek, most már tudom, hogy amit a hozzám tartozó történetekből még nem is ismerek, az is készül rá, hogy egyszer zsák legyen a vállamon. Eszébe jutott, hogy amikor Brassóból Temesvárra utaztak örömmel számolt be apjának, ha egy faluban nem ugatták meg a kutyák, ez olyan szegény falu lehetett, fiam, mondta Eösi Ferenc, hogy a kutyák sem maradtak meg benne, és látta szemében az emlékezés szürkeségét.

Nem zavarták meg. Sokáig állt a ház előtt, később kérte, mutassák meg a temetőt. Lovát a gyerekekre hagyta, az öregember vezette. Szemből világított a lenyugvó nap, a hegyek, a fák, még a térdre esett kunyhók is némán küszködtek, hogy az elmosódástól megőrizzék formáik tömbjeit, a gyorsan érkező homályból kiemeljék alakzatuk határait. A temetőben megtalálta, úgy gondolta, a dédapja sírját. Az egymásra bukó márványlapok és fakeresztek között egy kettétört szürke kövön elég jól ki tudta olvasni a nevet és az évszámot, több mint száz esztendeje született.

– Itt jobban emlékezem rájuk – mondta Tarisnyás Dénes, lassú mozdulatokkal dörzsölte arcát, a sírok között közlékennyé vált. – Maga minek jött ide?

– Ennyinek – mondta János.

– Ennyinek lehet . . .

– Voltam én már Szenterzsébeten is – mondta később.

– Elvinne egy üzenetet?

– Kinek üzenne?

– Négy unokám van.

– Nem hiszem, hogy találkozom velük.

– Csak nem megy a családja után Moldovába?

– Nincsenek ott.

– Azt nem lehet tudni. A legtöbb odament. Innen nagyon sokan mentek. Van olyan is, aki törökföldre, van, aki Csíkba, de a legtöbben Moldovába, meg még Bukovinába . . . Az én fiaim is . . .

– Azt mondták, a seregben vannak.

– A feleségem miatt. Nem tudták ki ellen viszik őket háborúba, inkább szöktek . . . Az anyjuknak meg nem mondtuk. Errefelé mindig így szedték össze az embereket, sose mondták a török ellen, a román ellen, a magyar ellen, a császári sereg ellen, a muszka ellen . . . Mindig így volt . . .

Visszamentek. Már sokan álltak a házak előtt. Néhányan szóltak, hogy emlékeznek az apja nevére, de János látta arcukon a bizonytalanságot. Valaki azt mondta, szeretnének üzenni a fiuknak, férjüknek, apjuknak, megkérdezte, hol vannak, ki ellen, merre harcolnak, senki nem tudta. Neveket kezdtek sorolni, mások is előjöttek a házakból, egymás válla felett átkiabálva folytatták a névsort. Jánosnál nem volt más papír, csak amire Maderspach nevében a felhívást írta, egy kőre ült, úgy tett, mintha

minden nevet pontosan feljegyezne. Mikor elindult, egy asszony a Miatyánkat kezdte mondani, a többiek rázúgtak, János megállt, levette csákóját.

4

Lova egy idő után tenyerét nyakán érezve, más egyezményes jelre már nem volt szükségük, megállt. Később János helyett megérezve a várakozásban is a céltalanságot tovább indult. Tanya körvonalait látta, belecsúsztak a sötétségbe. Aludt a nyeregben. Éjfélre a táborhoz érkezett, a tisztek a kormosodó hasábok között parázsló tűznél ültek. Maderspach megtalálta a két ezredet, mintha csak Jánost várta volna, ébresztőt rendelt el. Lukács parancsot adott a tiszteknek a századok megalakítására, lovára szállt, vágtában körbejárta a lovak testének meleget adó védelmébe húzódó huszárok kupacait. A tábor a kiáltásokra sem ébredt, kürtösét maga mellé rendelte, a tiszteket kardjával fenyegette, végül pisztolyával háromszor a levegőbe lőtt. Jánosnak égett az arca a fáradtságtól, érezte, hogy minden jelzésre nyugodt lovának lábai a kürtszóra megremegnek, a lövések hangjára kiugrott, máskor combjának szorításával is mozdulatlanságot tudott parancsolni rá, most ágaskodott, kengyelvasat kellett használnia. Lukács hiába kereste a kijelölt ezredparancsnokokat, csapataik irányítására annyira alkalmatlanok voltak, hogy bár egész nap gyakoroltatta velük a gyülekezőt és a harci egységekbe való alakulás formáit, a huszárok, társaik százával pusztultak az előző hetekben, parancsaiknak nem engedelmeskedtek, a trombitajelzéseket felcserélték, a szakaszok a sötétben összekeveredtek.

A völgy felől tajtékos lovon egy legény érkezett, Maderspach elé vezettette magát, jelentette, hogy kétnapi járásra három ezred várakozik, érkezésük hírére kész csatlakozni, ha egymással szemben álló parancsnokaik helyett valaki átveszi vezetésüket. A kapitány tanácskozott Lukáccsal, időnk nincs, mondta, de erejükre szükségünk van, hozza őket utánunk. Felparázsló tűz mellett álltak, a kürtös szünet nélkül fújta a sorakozót. Lukács Kornél kardjával tisztelgett, János előtt is suhintott a pengével, a hírhozót maga előtt hajszolva elvágtatott. Az összetorlódott szakaszok kavarogtak, három lovast agyontapostak, Maderspach hangja elveszett. Két kürtöst rendelt magához, a beláthatatlanul hosszú menetet szakadatlan jelzésükkel irányította, a pirkadatban felderengtek körülöttük a szirtek.

– Maradjon az első ezred parancsnoka számára látható távolságban. Kürtszóval üzenek, ha gyorsítania vagy lassítania kell – visszafelé indult, az egyenletes hullámzásban ügető ezredek mellett.

Már egy szekér bakjával is felcserélném a nyerget, főképpen ha az a mi szekerünk lenne, gondolta János. Igaz, Temesvár felé magasabb hegyeken keltünk át, de apám minduntalan hátraparancsolt anyámhoz a dunyha alá, és persze az is vigasztalóbb gondolatokat adott, hogy tudtuk szállás, berendezett szoba vár, de most, a hegyek, a hó és hogy az után mi jön, arra jobb nem gondolni. Megpróbálta az elhagyott város emlékét feleleveníteni, Temesvárt szelídnek látta, a fegyveres őrség a bástyákról eltűnt, a falak repkényt bontottak, az üzletek ajtaját a boltosok kitárták, Ráhel sétára készült. Ha apám kérdezné mit láttam falujában, nem sokat tudnék neki mondani, úgy látta, anyja és apja összehajolnak, nem neked való élet ez, mondta némi töprengés után Eösi Ferenc,

tizenkilenc éves korában egy fiatalembernek mással kell foglalkoznia. Hátranézett, nyomában a hágóra kapaszkodó huszárezredek, átléptetett a hegygerincen, leereszkedett, mezőségre ért, ügetésbe kapott, mögötte a völgykagylóban felerősödő egyenletes lódobogás. A kapitány a kürtjelekkel városuk összműködését erősítette, időhiányukra figyelmeztette. Ezen a terepen hatezer lovassal még gyorsabban? és újra hátrapillantott, Maderspach kivont karddal feltűnt az oszlopokba tömörült csapatok mindkét oldalán, a századparancsnokok mellett lova sebességét egyenletesen fokozva meghatározta haladásuk ütemét, János, mikor látta, hogy az első ezred hadnagya a közelébe ér, vágtába vitte lovát, újabb kürtszóra, maga után húzta az ezredeket, tovább gyorsított.

Kétórai lovaglásra megközelítették a várost, mikor rálőttek. Maderspach rögtön előrelovagolt, még két lövés csapott be lovaik előtt, a dombok mögül móc járőr közeledett, parancsnokuk kiáltására megtorpantak, fegyverüket nyergükbe fektették. Nicolae Stancu szakálla megnőtt, csákóját kucsmával, mentéjét szürke gubával cserélte fel, hozzájuk ugratott.

– Nekem azt jelentették, hogy a hegyekbe ment, nem azt, hogy átállt... – mondta Maderspach.

– A kapitány úr el sem tudja képzelni, hogy a szabadságot más egyenruhában is lehet szolgálni?

– Hány embere van a hadnagy úrnak?

– Tízezren parancsnokukká kiáltottak ki. A másik harmincezer a hegyekben vár. Még nem döntöttek, kihez csatlakozzanak. A császár nevében ígéretet tettek nekik, hogy felmentik őket minden jobbágyszolgáltatásuk alól.

– Tudja, hogy ezeket a kötelezettségeket a magyar forradalmi kormány szüntette meg?...

Hárman álltak a rét közepén, János, Maderspach mö-

gött, a hó újra hullani kezdett. Nicolae Stancu hosszú, szőke haja kilobogott kucsmája alól.

– A kapitány úr tudja, hogy mikor bukaresti börtönömből kiszabadultam, és az Unió meghirdetését hírül vettem, Erdélybe siettem, fegyvert fogtam. Az önök csapatában sem titkoltam, hogy a román népet akarom segíteni, de úgy éreztem, hogy annak, aki a szabadságot szereti, a magyarokat kell támogatni, ők az egyetlen nép, amelyik fel van fegyverezve és harcol is a zsarnokság ellen...

– Azt hallottuk, hogy a hegyi csapatok a császári seregbez akarnak csatlakozni – vágott közbe Maderspach.

– Ahhoz csatlakoznak, aki földjüket visszaadja, tizedjüket, szolgáltatásaikat eltörli.

János a két lovat kantárszáron tartotta. Úgy beszélnek egymással, mintha ezt az ügyet ketten el tudnák dönteni gondolta, minek kellett az úton végighajszolni magunkat, ha most elvesztegetjük az időt. A császári csapatok élén egy román légió áll, mondta Nicolae Stancu, a terv szerint a városra a légió tör rá, a hegyi csapatok a hátvédet adják, a főserеg közben elvágja a menekülést.

Maderspach nevetett.

– És ezt a csapatot vezeti? Zalatnán asszonyokat erőszakolnak meg, kútgémre akasztják a békés polgárokat...

– Vigyünk rendszert az eseményekbe – mondta Nicolae Stancu. – Gondolkozásunkban közös fogalmakat kell használnunk, csak így juthatunk tovább. Ön egyszer azt mondta tisztjeinek gyűlésén, hogy a forradalom a kialakult formák félrelökését jelenti. Miért ne írhatna egy forradalmár parancsnok, forradalmi kormánya elveinek megfelelően alá egy nyilatkozatot, amiben a már kinyilvánított elvek megvalósítására ad biztosítékot?

– Mi történik, ha egy ilyen nyilatkozatot aláírok?

– Felolvasom seregem előtt. Ha egyesülni még nem is tudunk, de semlegességet vállalunk. A támadók egyszeriben negyvenezer embert veszítenek. Esetleg küldöttséget indíttathatok a császári csapatokkal közeledő légió parancsnokához is.

Maderspach azt mondta, hogy csak akkor tudják megfordítani a hadihelyzetet, ha a várost védő ezredek és a hegyekbe húzódó felkelők egyesülnek.

– Várjon – mondta a hadnagy. Ez még korai, ne tévessze össze eszméit a valósággal. Franciaországban például egy forradalmár meghirdeti a szokásjogok megváltoztatását, egy önálló ország egyedül teremti meg forradalmát vagy ellenforradalmát, külső körülményei számottevőek lehetnek, de meghatározó szerepük nincs. Itt a forradalmat, az ellenforradalmat a császári, hazámban a cári hatalom ítéli jóváhagyásra vagy szétverésre. Nem abban különbözünk a franciáktól, hogy kevesebb tehetségre, áldozatra, vérre van szükségünk, kizárólag abban, hogy amit kivívtunk, egy tollvonással megerősíthető vagy eltörölhető.

– Ha így van, akkor kár egy pisztolyt elsütni, egy lépést kár tenni . . .

– Várjon! Haladjunk végig az úton, amit szellemünk kijelölt, különben becsapjuk magunkat. Minden forradalmi lépést annak tudatában kell megtennünk, hogy eredményeink a nagyhatalmi harapófogóban egy döntéssel megsemmisíthetőek. Vizsgáljuk meg a császári udvar és a cári hegemónia beavatkozásának természetét. Először is közöttünk találnak személyeket, csoportokat, egy osztályt, amelynek érdekévé teszik a szembefordulást mozgalmunkkal, aztán elterjesztik, hogy az egyik nemzet szabadságharca tulajdonképpen nem az elnyomó hatalom, hanem a másik elnyomott nemzet ellen irányul, az adakozók, a védelmet biztosítók szerepében lépnek elő, nem hagynak rá időt,

lehetőséget, hogy a forradalmi hadsereg és az új hivatalok megerősödjenek, végül önérdekünknek tüntetik fel, ha vérbe fojtjuk egymás törekvéseit.

A hóesés elállt. János közelebb húzódott.

– Lépésről lépésre vizsgálja meg az elnyomás módszereit – kiáltott fel Nicolae Stancu –, különben megcsalja magát, és azt hiszi, hogy a forradalmi harc önmagában segít rajtunk.

– Egyelőre még az is erőnkön felülinek látszik – mondta Maderspach –, hogy törvényeket hirdessünk a régi szokásjog megszüntetéséről. Kérdezze csak meg ezt a fiút, meddig tartott, amíg arra jogot szerzett, hogy egyáltalán kardot köthessen . . .

János zavartan toporgott.

– Hát . . . úgy volt . . .

– Miért? – fordult hozzá Nicolae Stancu.

– Zsidónak születtem . . .

– Családja nem engedte, hogy fegyvert fogjon?

– Családomat elűzték . . . bár azt hiszem, ami velem történt, példának elég kicsi. Őszintén szólva én egyáltalán nem törekedtem egyik seregbe sem, a véletlen sodort a kapitány úr mellé. Viszont közben némi tapasztalatot szereztem arról, hogy a családi házon kívül is milyen szomorúságban él az emberiség, és mondhatom, még azt is megértem, miért menekült apám a székely falujából anyai nagyapám házába, és miért cserélte fel családjának évszázados vallását a másik üldözött hittel.

– Tudta, hogy milyen árat fizet ezért? – kérdezte Nicolae Stancu. – Tudta, hogy az egyenjogúságát veszti el?

– Ez nem ilyen egyszerű dolog, parancsnok úr, hadnagy úrnak nem szólítom, mert nem tudom, nem veszi-e sértésnek, ha egy egész sereget szerzett magának. Nem ilyen egyszerű, mert példának okáért a zsidó nem egyenjogú.

Viszont ezt mindenki tudja. De kérdezem én, ki tudja ugyanezt a székelyekről? Pedig a magam tapasztalatából mondom nincs az a földesúr, bojár, császári tiszt, magyar parancsnok, török betolakodó, aki ne húzná le róla a bőrt.

– Tudom, mondta Nicolae Stancu, amikor földjéért lázadt, katonának vitték, sorsáról a pesti kormány most is tájékozatlan. Lova toporzékolt, a csizmaszárából előrántott vesszővel végigvágott rajta, az izmok rángatództak arcán, ha seregeink megegyeznek a semlegességben, kiáltotta, az is jó irányba vezet, és ha a pesti kormány végre beváltja ígéreteit, bizonyos, hogy szövetkezni tudunk.

– Más kapcsolatokat kell teremtenünk – mondta csendesebben. – Az összefogás követőinkre hagyható példáját arra, hogy nem vagyunk kijátszhatóak egymás ellen, tudunk új, közös intézményeket létrehozni, és katonai erőnket legfeljebb létszáma teszi gyengébbé, nem az hogy csapataink az odadobott konc reményében egymás ellen fordíthatóak. A zsarnok még így is nagyobb és erősebb marad, de mennyivel nehezebb a helyzete, ha nem az egyik kis néppel vereti le a másikat, ha nemzeteink előtt nem tud hivatkozni arra, hogy szabadságát nem ő, hanem a riválisnak kikiáltott másik nemzet fenyegeti. Milyen más a helyzet, ha a nép előtt a szereposztás egyértelmű, ha a császár, a cár nem hatalom, akitől várni lehet még valamit, nem védő, jótevő, netán szabadító, hanem az ami: zsarnok... Tudom, hogy a mieink a nemzetiségi kérdést elébe helyezik a közös szabadságnak, viszont maguk sem csinálnak mást. De ne felejtsék el, lépni Pesten kell, és nem Bukarestben, azon egyszerű oknál fogva, hogy a magyarság szabaddá tette magát, mi pedig még bilincsben vagyunk, és ilyen helyzetben a nép könnyebben juthat arra a gondolatra, hogy a szövetséget ott kell keresni, ahol többet ígérnek.

Az erdőhöz lovagoltak. János a kapitány bőrtarisznyáját egy kidöntött fatörzsre helyezte, a papírt rásimította. Nicolae Stancu diktált, felkötött bal keze kivillant a guba alól:

– Megismételve a nemzetiségjog tárgyában benyújtott törvényjavaslatok legfőbb pontjait, annak érdekében, hogy az összhang és az egység megvalósítható legyen elvárjuk:

1. Minden ügyben anyanyelvünket háborítatlanul használhassuk, ahol a közigazgatással kell érintkezésbe jönnünk, a közlekedési nyelv a magyar.

2. Azon megyékben, városokban, hol feles számmal vannak románok, a köztanácskozásokban anyanyelvükön nyilatkozni szabad legyen, a jelentések, okiratok vitethetnek magyar nyelven.

3. Saját templomainkban, iskoláinkban a román nyelvet háborítatlanul használhassuk.

4. Az országos törvények ott, ahol románok vannak, nyelvünkön is közzéteendők.

5. A közigazgatás minden ágában a románok, képességük tekintetbevételével igazságos arányban alkalmazandók.

6. Az óhitű románok a karlovici metropolitától, a görög katolikusok a latinszertartású hierarchiától függetlenek.

7. Minden jogokban és kedvezményekben, melyeket a hon más nemzetei is bírnak, vagy ezután nyernek, a románok is részesítendők.

Megfogadjuk, hogy kívánalmaink megvalósítói ellen fegyverünket nem fordítjuk, szabadságának harcát megsegítjük.

Ezek a pontok megegyeznek a magyar képviselőházban már beterjesztett javaslatokkal, tetszéssel fogadták mindegyiket, éppen jóváhagyásuk késik csak – tette hozzá.

Az előőrsök mögött közben félkörben összegyűltek a hegyi csapatok alvezérei. Felhívását aláírta, felolvasta előttük. – Testvéreim – kiáltotta –, tudjátok meg, hogy nemcsak szülőföldünket, de egész Európát egyetlen küzdelem hatja át: a szabadság és a zsarnokság harca, a népek és dinasztiák között. Az uralkodóházak összefogtak, egyetlen reménységüket a nemzetek közötti viszályba vetik. Ha a népek felismerik igazi érdeküket, vége szakad a harcnak. Ha valaki megkérdezné, mi okból öltek meg húszezer románt a Bánságban, és ugyanannyi magyart, szerbet, szászt, miért hamvad el a fele Bánság és a fele Erdély, és miért tört ki népeink között a harc, ugyan ki tudna rá elfogadható feleletet adni. A bécsi kamarilla ámítása ez. Gondoljátok, hogy a császár, akinek volt bátorsága, hogy a magyaroknak tett ígéreteit lábbal tapossa, aki mindenhol véres harcot indít, hogy a népnek ne kelljen alkotmányt biztosítania, éppen nekünk ad majd szabadságot?

Hosszú tanácskozás után hárman előreléptek. Az első, sebhelyes arcú öreg azt mondta, ha másnap délig ugyanazon a helyen hírt kapnak róla, hogy a felhívást Pestre továbbították, tíz napig nem avatkoznak be a harcba, tíz nap után ki mellé állnak, azt majd eldöntik, ha megérkezik a kormány válasza.

5

A laktanyában János mindkettőjük lovát begyakorolt mozdulatokkal ellátta, kenyeret, szalonnát vételezett, csajkában levest hozott. Maderspachot két levél várta, egy tíz nappal előbb kiadott debreceni parancs elkésve Kolozsvárra rendelte, pesti levele arról számolt be, mit készít

fia a karácsonyfa alá, felesége higgadt sorokkal tájékoztatta a hiányról, amit távollétében mindketten éreznek. A kapitány lerúgta csizmáját, kikanalazta csajkáját, evés közben szemüvegét az asztalra helyezte. János éles hajlásokkal szemgödrei felé tömörülő arcát most fiatalabbnak, egyetlen mély ránccal kettéosztott homlokát boltozatosabbnak látta. A maga családjáról még mindig semmi hír, kérdezte, kenyerüket, szalonnájukat közös késsel ették. – Keresse meg az őrnagy urat, kérdésem az, hol jelenthetek.

János elindult. A tereket egyformáknak látta, nem köszöntötték, nem súgtak össze mögötte, megvalósult hasonlóságát a többi bolyongóval kiérdemelte, egyenruhája különböztette csak meg tőlük, volt akitől egyenruhája sem. Az utcák nagy fontosságot nem tulajdonítva jelenlétüknek útjában, mintha maguk is valamire várakoznának, kimerevedtek, aztán mellette, mögötte, vele együtt lézengve a sötétben, lusta mozgással összekavarodtak. Az őrnagyot, az étterem üvegcsillárja alatt metszett kristálypoharát tisztjeinek gyűrűjében ezrede egészségére ürítette, éjfél körül találta meg. Miközben feszes tartással jelentett, érezte, hogy még mindig nehezen bontja ki az egyik fordulatot a másikból. Fráter arcán a piros foltok még jobban kiemelték a kiborotvált bőr kék színét. Poharát tisztjei poharánál is magasabbra emelve bejelentette, hogy Maderspach kapitány egészségére iszik, azután kivont kardját Eösi János fölé tartotta, tósztját, kardját egy pillanatra sem eresztve lejjebb, bal kezéből ürítve poharát, megismételte. Kapitánya reggelig sehová se menjen, üzente, siessen maga is pihenni körletébe. Jánosnak, miután Maderspach üzenetét megismételte, teli poharat kellett kiinnia, izmai görcsös mozgással szétszórták mozdulatait, a

tisztek hurráztak, kisietett, elindult, a veríték síkossá dermedt testén.

Maderspach azonnal az őrnagyhoz vezettette magát. Az ovációt, amivel a teremben fogadták, tisztelegve köszönte meg, Fráter a tükrös sarokba sétált, Maderspach intésére János a zöld pávákkal díszített spanyolfalat széthúzva, a terem elől eltakarta őket. Kár volt megszakítania pihenőjét, mondta az őrnagy, mindenről pontosan tájékozva vagyok, sikerét már tegnap óta ismerem, előőrseimtől, a hadrendet tábori kartisztemmel kidolgoztam, Debrecenbe futárt küldtem, jelentettem, hogy hazafias helytállásának jóvoltából a város védelmére felkészültem. Tudja, miféle parancsokat nyertem eddig? Először is közölték velem, hogy hadbíróság elé állított elődöm vádjára, hadbíróság elé állítanak. Ezt Pestről üzenték. Másodszor hírül vettem, hogy ha ilyen vitézül tartjuk magunkat, a megerősítésünkre szánt csapatokat veszélyeztetettebb pontokra irányítják. Maderspach átadta a román felkelőkkel kötött megállapodást. Továbbküldetem, intett az őrnagy, bár ilyen megállapodások azt hiszem, kilószámra hevernek a kormányhivatalok fiókjaiban, most pedig hallgassa meg támadási tervemet. Maderspach közbevágott, az őrnagy meglepődött, de hiszen éppen ön volt az, kapitány úr, aki aktív műveleteket kívánt tőlem, mikor erőink helyzete és a város támogatásának hiánya a visszavonulásra kötelezett, miért akarja meggátolni, hogy felvegyem a küzdelmet most, mikor a hadihelyzet megváltozott. Maderspach újra elismételte a felkelőkkel kötött megállapodását.

– A császári sereg a vártnál lassabban közeledik – mondta Fráter. – Tüzérségük ugyan erősebb a mi tüzérségünknél, pontosabban holnapután, amikor ütegeik a város alatt egyesülnek erősebb lesz, holnap a törzzsel szemben még mi lehetünk fölényben. Ha átgondolom jelenté-

sét, az is nekünk kedvez, hogy a felkelők délig válaszunkat várják. Tétlen állapotukban eredményesebben rajtuk üthetünk, zömük csak kaszával küszködik, néhány löveg össztüzével, és egy jól időzített lovasrohammal húszezren is szétszórhatóak. Egyáltalán, ha holnap rajtuk üthetünk, minden vonalon mi leszünk lendületben és ők hátrálásban.

– Így is átmeneti sikerünk lehet csak – mondta Maderspach. – Viszont ha a felkelőkkel megegyezésre jutunk, és velük egyetértésben a császári törzs előtt közeledő román zászlóaljakat is magunk mellé állíthatjuk, ez a főseregeket jobban demoralizálja, mintha csatában szorul vissza, átmenetileg, ha egyáltalán visszaszorul. Nem szólva arról, hogy a megegyezés sikere tartósan meggyengíti őket, és így a főseregek számaránya változhat meg Erdély centrumában.

– És ha a románok nem teljesítik a megállapodást, ha nem várják ki a tíz napot, amíg a kormány válaszol? Ne mondja, hogy ez lehetetlen, gondoljon Zalatnára, gondoljon arra, hány falut gyújtottak fel, micsoda vérengzéseket csaptak.

– Más helyzetben vagyunk.

– És ha a kormány nem teljesíti követeléseiket? Kétszeres dühvel jönnek majd ellenünk, csak hogy addigra elveszítjük a holnapi nap kedvező helyzetét. Ha a politikai taktika elemét kívánja belevinni a stratégiába, nem vitatom, hogy vannak pillanatok, amikor ez helyénvaló, de most nem. A birtokkérdésben a kormány következetlen, a jövőben is számítani lehet rá, hogy a román paraszt nem kapja meg földesurainktól kijelölt részét, ne felejtse el azt sem, hogy a császári tábornokok, ahol csak megjelennek legelőször is földet ígérnek nekik. A szenvedélyek nagyon magasra csaptak, nem tudom, hány tagú küldöttség-

gel tárgyalt, de elképzelhetetlen, hogy támadjon közöttük valaki, aki húsz-harmincezer vérengzésre feltüzelt parasztot egy nyilatkozat kedvéért napok alatt meg tud győzni a semlegességről. Mi most pihentek vagyunk, ők egy hete menetelnek, utánpótlásuk rossz. Holnaputántól már mi vagyunk a gyengébbek, és attól kezdve egyre jobban gyengülünk.

– Kérni fogjuk, hogy az erősítésünkre elindított csapatokat mégse irányítsák más harcterekre.

– Tudja, milyen anarchia van a Királyhágón túl? Ez nem hadsereg. Itt minden zászlóaljparancsnok maga levelezhet a kormányelnökkel, aki ugyan rendszeresen kinyilatkoztatja, hogy a hadvezetésnek nem szakembere, mégis naponta küldi nekik közvetlen parancsait. Csoda, hogy a sereg még egyáltalán itt tart. Holnap talán még tarthatjuk magunkat, holnapután már nem. Mikor elődömtől átvettem a város védelmét, megköveteltem a rendet, mikor a vereséget elháríthatatlannak láttam és parancsot adtam a visszavonulásra, magam ellenőriztem minden szakaszt, minden löveget, a szuronyok fényesen, a szíjazatok feszesen... Most is fegyelem lesz.

– Ennyire bízik az én csapataimban is?

– A kialakított hadrenden belül önállóan vezetheti ezredeit. Ha a támadási tervet nem kívánja végrehajtani, távozhat egymagában. Harmadik megoldás? Most én mondom a kapitány úrnak: tisztjeim készek rá, hogy parancsomra kardját átvegyék.

Maderspach felkiáltott, a spanyolfalon túl elhallgatott a zene, a csillárok üvegfüggői csengve egymáshoz ütődtek. A kapitány a falhoz dőlt, János átkarolta, széket húzott mellé, az őrnagy kilépett az asztalok közé, a zenekar intésére folytatta a keringőt. Ki ez a honvéd, kérdezte, aki nem mozdul a kapitány úr mellől, irigylem érte. Ma-

derspach nehezen szedte a lélegzetet, szája kék volt, János gyengéden leemelte drótkeretes szemüvegét, apám barátja, a temesvári polgármester úr ajánlott a kapitány úr mellé, mondta. És hogyan lett a maga apjának barátja egy polgármester? Könyvüzletünkben rendszeresen megfordult. Ha maga könyvüzletükben kötött kardot, talán olvasott olyan történetekről, amelyek hasonlítanak arra, amelyek itt most végbe mennek. Sok mindent olvastam őrnagy úr, felelte János, annyit olvastam, hogy azt hittem, ha mindent nem is tudok, a legfontosabb dolgokat megismertem, de őszintén szólva azóta, hogy Temesvárról elkerültem, úgy látom, hogy a könyvekből semmilyen fontos kérdésre nem olvasható ki a válasz. Fráter nevetett, a sarokban álló székhez lépett, ne veszítse el a nyugalmát, kapitány úr, mondta, a hegyilakók felhívását természetesen tovább küldetem, gyors válaszra, tanácsolom, ne számítson.

Maderspach reggel ellenőrizte csapatait, élelmezésükről gondoskodott, tisztjeit utasításokkal látta el, az őrnagynak jelentést tett, engedélyével egy szakasz Mátyás-huszár élén a felkelők táborába indult. A várost vágtában hagyták el, János a kapitány mögött lovagolt, az első ezredek támadása előtt át akarták adni a hírt, hogy a felkelők követeléseit megállapodásuk szerint a kormányhoz küldték.

Az utak felszáradtak, erős szél fújt. A kijelölt találkozóhelyen egy órát várakoztak. A dombtetőn végre feltűntek a román lovasok, Maderspach eléjük ügetett. Még nem érte el vonalukat, mikor a honvédek Fráter őrnagy mögött feltűntek a város felől, tüzérségük lőni kezdte a dombot és a domb mögött kanyargó országutat, ahol a császári csapatok élére küldött román légió megjelent. Maderspach odakiáltott Jánosnak: a szakaszt azonnal küldesse vissza, az ágyútüzet állítsák le. A következő össztűz már az eléje lovagoló három követül küldött dzsidás mel-

lett csapott le, egyiküket megölte, a másik kettő a kapitányhoz ugratott, dzsidáik egyszerre fúródtak mellébe. Dél volt, az ágyúk szóltak, Fráter rohamra küldte az első székely zászlóaljat.

Az egyik dzsida olyan mélyen fúródott a kapitány mellébe, hogy támadója nem tudta kihúzni. János kettőt rántott rajta, a vékony csontozat ropogott, a vashegyet a harmadik rántásra engedte csak szabadon a bordakosár. Iratait, némi habozás után szemüvegét eltette, kardjával és a véres hegyű dzsidával puhította fel a talajt, a földet kezével emelte ki. A gödör egészen lapos volt, Maderspach egyik begörbült ujjú keze sokáig kilátszott a ráragadt sár és avar alól. János estére fejezte be munkáját. Az ágyúk hangjából arra következtetett, hogy a császári csapatok a várost megkerülve, az őrséget bekerítették, látta a tüzeket. Hajnalban, az éjszakát, hogy az álom ellen védekezzen, állva, a fatörzseket átölelve töltötte, már csak néhány puskalövést hallott, reggel a némaság gyűrűje vette körül. Felperzselt tanyák mellett haladt el. A kertekben temetetlen holttestek. Az egyik ház ajtaja nyitva volt, délután, addig egy gödörbe bújva figyelte, nem lát-e mozgást, odamerészkedett. A szétvert bútorok között, a szekrény alján nadrágot, ócska kabátot talált. Huszárnadrágját, köpenyét és kardját szakadt lepedőkbe hajtogatta, a padláson gerendák mögé rejtette. A vidék kifosztva, tudta, élelmet csak a városban talál. Estére elérte az első házakat, a Malom-kapun éppen áthaladt, mikor a szász vadászzászlóaljból szervezett őrség lezárta az utat, zöldmentés vonalukból rövid karabélyuk csöve, a kijárást eltorlaszolva a város felé irányult. János tudta, hogy ezen a vonalon többé nem léphet át, és azt is tudta, hogy minden kapunál ugyanilyen feszes tartással sorakoznak fel az őrszakaszok. A néma utcákon a piarista templom állta útját.

Bement. A lépések hangjára a térdelő öregasszonyok fekete kendőik alatt rémülten közelebb húzódtak egymáshoz.

6

Kapualjakban kuporgott, az utcasarkoknál hátrapillantott, elhagyott házak mögött menetirányát hirtelen megváltoztatta. Végül rájött, hogy az egész városban senki sem szólítja meg, útjait nem korlátozzák. A falakat, ahol az őrszakaszok ugyanolyan némán hajtották végre fordulataikat, mint Rukavina tábornok katonái Temesvárott, elkerülte.

A pékek a város megszállása utáni hajnalban dolgozni kezdtek, ellátták a gyorsan továbbvonuló császári csapatokat, később János is sorba állhatott, egy fél kenyeret a kerítésnek dőlve evett meg. Megkerülte a belvárost, a házsongárdi dombokra vezető utcában olcsó ruhaüzletet talált. A nyakában őrzött bőrzacskóból, nemcsak apjától kapott pénzének maradványait, zsoldját is itt őrizte, kifizette a hosszas alkudozás után vásárolt posztónadrágot, hozzáillő régi, zsinóros kabátot. Újra a főtérre sétált, bemerészkedett az étterembe, amíg a pincért várta a sarokasztalnál, megnézte az étlapot, drágának találta, mikor úgy érezte, senki sem látja, kisietett. A könyvesboltban munka után érdeklődött, a boltos mikor megtudta, hogy a német nyelvben nem járatlan, azt ajánlotta, hogy menjen a megyeházára, az írnokok egy része elmenekült a városból, bizonyára gyorsan alkalmazzák. Tovább lézengett, este szobát bérelt. Ha meggondolom, fél esztendő alatt nem tettem meg ilyen hosszú utat parancs nélkül, szabad aka-

ratomból a város bármely pontjára eljuthatok. Megfordult a színház elé kanyarodó fiákerek után, összeszámolta pénzét, másnap elszánta magát, benyitott a szerszám- és nyeregkészítő műhelybe. A jól ismert szag nem csapta meg, kevés munkáját, mondta a mester, maga végzi, keresse föl öccsét. János átment a másik műhelybe, az árat, tűt, cérnát, egyenes és görbe késeket sorban kezébe adták, különösen a félholdpengéjű kést, tartását Eösi Gáspártól jól megtanulta, használta ügyesen. Bérében, munkaidejében megállapodtak, átvezették szállására a szürke rücskös falakkal körülvett négyzetalakú udvarról nyíló, meszelt falú kamrába, berendezése kényelmes vaságy, két szék, egy falra erősített polc és egy lavór a hozzávaló vizesvödörrel.

Ezen az éjszakán álmában a várost járta. A szűk utcák hirtelen tágultak ki körülötte, felriadt, nem tudta megállapítani, mi történt vele, ült az ágyban, és anélkül aludt el újra, hogy rájött volna, hol van. Erdőszentgyörgyön haladt végig, a hegyre futó úton apja jött szembe, ugyanolyan idős volt, mint ő, kisétáltak a temetőbe. János feljegyeztette Eösi Ferenccel, hol lakik, Kolozsvár, Külső-Farkas utca 18, Hollák szíjgyártómester, apja visszakísérte, a falu szélén megállt, nem értette, miért nem jön vele tovább, de ez túlságosan nem nyugtalanította, felírta a címemet, gyorsan megtaláljuk egymást. Haladt tovább, a városba ért, de mintha nem ő lépne, hanem a házak állnának félve előtte, és utána rögtön össze is zárulnának, a terek elveszítették alakzatukat, masszává sűrűsödtek, az ablakokból integető gyerekek hajoltak ki, fejük, testük eltűnt a szobák kéménylyukhoz hasonló sötétségében, a kezek, mint a madárszárnyak.

Reggel a mester várta. Az udvaron kamrája bejáratához hasonló ajtók nyíltak, hetet számolt meg. Szótlanul dolgozott, ebédjét a tőke mellett fogyasztotta, este kétszer

végigment az ajtók előtt, rögtön ágyba feküdt. Eltelt egy hét, még mindig nem lépett ki az utcára. A második héten két gyerek hóembert épített az udvaron, segített nekik, hógolyózott velük. Mindennap ledöntötték a hóembert, újat csináltak, egyik este, mikor a gyerekek elmaradtak, egyedül pofozott össze egy magas bábut, végül is soha nem csináltam hóembert, hógolyózni se nagyon szerettem gondolta, miközben lebombázta és várta a gyerekeket. A harmadik héten sem lépett ki az utcára. Minden reggel és este egy vödör hideg vizet vitt az udvar közepén álló kútból kamrájába, sokáig locsolta magára, a mester feleségétől kapott törülközővel dörzsölte felsőtestét. Ebédjét gyorsan kanalazta, délben is játszott a gyerekekkel. Mestere, kérdéseivel megrendelőit, családját, őt sem terhelte, de egyik este végre érdeklődött róla, hogy került a városba. János válaszára, szülei megöregedtek, műhelyükbe nagybátyja költözött, közöttük nem volt jó viszony, miközben tekintetéből szelíd kétkedés áradt, rábólintott.

Egy vasárnap, ugyanúgy elhatározás nélkül, ahogyan hetekig nem ment ki az utcára, a korzóra sétált. A havas hegycsúcsok felett rózsaszínű nap sütött, a kirakatüvegek halványan lobogtak. A padok előtt bundába burkolt sétálók, a padokon a kendők alatt összebújva várakozó lányok. A Sivkovich ezredhez tartozó tisztek, a Savoyai dragonyosok csoportokba verődtek, a Szamosra futó keskeny utcák keréknyomaiban jégszilánkhalom. A fordulóban két zöld kendős lány haladt, többször visszanéztek, kelletlenül beszélgetni kezdett velük, előző nap érkezett a városba mondta. Elvezették a Piarista templomhoz, a színházhoz, nevetésüket nem értette, felkiáltásaikra nem figyelt. Később az egyik elbúcsúzott. Kivilágított ház előtt álltak, lépcsőfeljárójában kétoldalt kőből faragott kutyák.

Ha nem veti meg a meleg szobáját, mondta a lány. Erős pórusú bőrének és szelíd hajlatú arcvonásainak, sima, barna szíjhoz hasonló vastagon metszett szájának, és kissé merev pillantású, de nem erőszakos világoskék szemének ellentétében, a beígért szoba melegéhez számítva elenyésző vonzerőt talált. A hátsó lépcsőn mentek fel az emeletre, körerkély, a piros virágokkal díszített csempéjű hatalmas konyha egész falát elfoglaló fehér szekrény, rengeteg kis és nagy fiókjában fényesre szidolozott kulcssereg, a kis szoba kétszerese az ő kamrájának, a vaskályha mellett magasra tornyozott ágyon dohányszínű takaró, a falon aranyozott keretben kék-barna Pietà. Vacsoráztak. János a széken, vendéglátója az ágy szélén ült, a tálcát egymással szemben térdükön tartották. Később mikor a sötét szobában a lány ingét lehúzta, a körfolyosóról a lámpa fénye hosszú csíkban a mennyezetre vágott. János nem tudta bezárni az ajtót.

– Nem szoktak bejönni . . .

Szoknyáját, harisnyáját az ablak előtt álló ládájára helyezte, több szék nem volt a szobában, sok lapát szenet dobott a tűzre. Karcsúbb, mint gondoltam, nézte őt János, ahogy a kályha előtt guggolt bőrét süttetve, fogalma sincs szépségéről.

– Hol a kulcs? – kérdezte újra.

– Nincs . . . mondom, nem szoktak . . .

– De sose jutott eszébe, hogy mégis, bármikor bejöhetnek? . . . – kiáltott fel.

A lány nem értette. Még mindig a kályha elől, szomorúan és alázatosan nézett rá, combjai guggolás közben szétnyíltak. János felugrott, a ládát az ajtóhoz taszította, a széket a ládára helyezte, mit akarok, talán még az ágyat is a szék tetejére rakom gondolta, a széket visszapenderítette a falhoz, gondosan kisimított ruhadarabjait ráhelyezte,

ingét magán hagyta. Az ágy kényelmesebb, mint az enyém, a dunna pehellyel tömve, könnyebb, mikor a lány mellé feküdt ez volt az első gondolata. Hajnalban, mielőtt elment, megkérdezte a nevét, kamrájába ért, hideg vízzel megmosakodott. Este szokása szerint sokáig dolgozott a műhelyben, nehezebben aludt el, mint máskor, elhatározta, hogy többször elmegy majd a lányhoz, megtanítja mindenre, ami éjszakai magányában takarója alatt összehúzva magát, eszébe jut, bár bizonytalan volt benne, keresztülvihető lesz-e mindaz, amit kigondolt. A legközelebbi alkalommal és azután is tett a próbára néhány kísérletet, de a dolog úgy folytatódott, hogy a lány szelíd mozdulattal átölelte, magára húzta. Mindig tiszta volt, mindig ugyanazzal a mosollyal, összeszorított fogakkal, egyforma magas sípszóra emlékeztető hangon szuszogott, miközben arca fokozatosan lett pirosabb, aztán, a vér hirtelen zuhant le fejéből, elsárgult.

A munka nem rossz, gondolta a műhelyben a bőrök fölé hajolva, van, mikor még örömet is találok benne, az sem baj, hogy ezzel a lánnyal nem tudok beszélgetni, éppen az lenne a kín, ha ilyesmire lenne igénye, a mester felesége nem főz rosszul, béremet pontosan kapom, ha jól meggondolom, ilyen biztonságban még nem éltem, ami pedig a könyveket illeti, végül is van annyi pénzem, hogy amikor kedvem van rá, akármit kiválaszthatok. Tervezni próbált tavaszra, aztán nyárra, legyintett, rájött hogy nincs semmilyen terve, ami izgatná, tudom, gondolta, nem is lesz.

Egyik este, átment a Szamos hídján, ténfergett a Malom-árok mögötti görbe és kétségbeesetten sötét utcákban. Már járt erre, de nehezen találta meg az imaházat. Földszintes, oldalra rogyó épület volt, a földes teremben, három kisebb szoba között üthették szét a közfalat, he-

lyükön a piszkos vakolat alatt látszottak a téglák. Két sor barnára mázolt lóca, a deszkákból emelt, már foszladozó, de gazdagságának emlékét dús mintáival őrző szőnyeggel takart dobogón, kardként meghajló ón gyertyatartók között, apró aranybrokát terítővel feldíszített frigyszekrény. Prémgalléros férfi ült a lócán. Lábait egymásra dobta, térdére könyökölt, szürke kalapja egy számmal nagyobbnak látszott a fejénél. János leült mögé. Senki nem jött. A férfi szórakozottan megmondta a nevét, csak annyit értett belőle, hogy valamilyen doktor. A templomszolga ócska gyertyákat hozott, halszemével sokáig nézte Jánost, eltűnt egy kisajtón. A szürke kalapos férfival máskor is találkozott, ugyanígy ült, térdére könyökölve, mondott valamit és hozzáfordult. János azt felelte, hogy az imákat ő sem ismeri, ismerni éppen ismerem, nevetett a doktor, de jobban esik itt csendben üldögélni, ami hülyeség, de úgy látom, magának nem kell magyaráznom, miért üldögél az ember mégis ott, ahol pedig semmi értelme várakozni. Visszafelé sétálva a folyóparton, többször beszélgettek. Jánosnak kedvére volt, hogy a férfi sohasem érdeklődött és magáról sem mondott semmit. Egyezményes jeleik, mintha a kölcsönös egymásrautalság jegyében alakultak volna ki. Mi vezette ismerősét idáig, nem értette, talán ő is több terhet hordoz annál, semmint hogy érdemesnek tartaná, hogy egy kis részét, mire az ilyen ismeretségek esetén alkalom nyílik, másokkal megossza. Egyik nap János valamivel korábban érkezett, bár magának sem tudta volna megmagyarázni, milyen cél vezeti, rézpénzt dugott a templomszolga zsebébe, megtudta, hogy ismerőse az egyetem tanára volt, a császári tiszt urak megérkezése után elbocsátották, sokféle okról lehet szó, mondta a templomszolga, és valószínűleg nem szerepel közöttük az, hogy a professzor már régebben hátat fordított az Örökkévaló-

nak. Ezen az estén János egy távoli rokonának sorsát említve a férfinak, néhány kérdést tett fel.

– Ha jól értem, rokona egy közösség tagjaként a cselekvés különböző formáit próbálta ki, s boldogabb ugyan nem lett, sőt abból amit mond, úgy veszem ki, hogy inkább terhei növekedtek, viszont mikor magára maradt, szabadabb körülmények között is úgy érezte, hogy sokkal inkább korlátozva van.

János azt mondta, hogy ha talán nem is pontosan erről, de valami hasonlóról van szó, és jólesett neki, hogy egyszerre mind a ketten elmosolyodnak.

– Tehát mindene megvan, vagy legalábbis több mindennel rendelkezik, mint máskor, de úgy érzi, hogy mégis kevésbé szabad. Természetes ez az érzés, barátom. A közösségben élő ember még akkor is szabadabb, ha korlátozzák, mint az, aki magánya látszatszabadságában tengődik.

– Valamit sejtek, de nem tudom, eléggé kimüveltem-e magam ahhoz, hogy megértsem, amit mond.

– Ha a közösséghez tartozik, és ez a közösség szabad, akkor részesedik szabadságból, ha nem, akkor viszont a saját legfontosabb érdeke is az, hogy segítsen szabaddá tenni. A filozófia azt tanítja, hogy az ilyesmi nem más, mint az ember önző gyengédsége az ember iránt. Persze ha az ember elfogadja, hogy tartozik valahová, győzhet is, és alul is maradhat, viszont a közösséggel tartva eközben átszivárogtatja magából és magába mindazt, ami a létezést jelenti. Így ha abba a csodálatos gazdagságba, amit életnek nevezünk, végül is belepusztul, halála sohasem lehet magányos, vele együtt megy veszendőbe a világból minden, ami az erőszak áldozata.

– Nem tudom, miért vagyok annyira elégedetlen – nyi-

totta meg a lelkét János váratlanul. – Csendben és nyugalomban élek, apám is mindig az ilyen életre tanított.

– Úgy érzi, hogy tudja, mire tanította az apja?

A vízparton sétáltak, mint más estéken, János megtorpant.

– Nem tudom, hogy volt vele – mondta a másik –, én, mikor az apám valami fontosat közölt velem még nem értettem meg, de akkor, mikor talán alkalmas lettem volna rá, már nem tudott semmi érdemlegeset a tudomásomra hozni . . .

Másnap vasárnap volt. János elkerülte a korzót, átsietett a hídon, az imaházban néhány öregember ült. Bejött a rabbi, néhány szót váltott már vele máskor is, a füléhez hajolt, és azt súgta, hogy a professzort reggel két fekete kabátos hivatalnok a megyeházára kísérte.

– Innen is csak elriasztotta a hivőket, pedig a gyanú nélkül is elég súly nehezedik a vállunkra. Hol vagyunk már a tíz csapástól, a huszadikat, huszonötödiket is túlhaladtuk, a császári altábornagy úr még sarcot is vetett ki ránk, azt mondja, hogy a zsidók a pesti kormányt támogatták. Imádkozni sohasem látom magát, legalább az adományaival érdemelje ki az Örökkévaló áldását.

János elfordult, kisietett a teremből. A Fellegvár felé ment. Úgy hallotta, onnan belátni mindent, a város egészen más arcát mutatja, mikor a nap párás fényében tetői mintha elrepülnének a hegyek irányába, és templomtornyai, hátterükben az erdők, a fenyőtörzsekkel együtt gyengéden hajladozni látszanak. Vasárnap délutáni szokásuk szerint mások is elindultak az ösvényeken, de az őrök a falnál visszalökdösték őket. Nem ment a korzóra, nem ment a házba, ahol várták, este kitette egyetlen polcára Maderspach szemüvegét. Egy hétig nem mozdult ki a műhelyből és az udvarból, a hírekre nem hallgatott, mes-

terének sűrűsödő kérdéseire nem válaszolt. A következő vasárnap gyors léptekkel indult el, a hídnál még látta a vadászok szuronyos alakzatát, visszafordult, a műhelybe ment, egyedül dolgozni kezdett.

Éjszaka mesterének felesége sietett be hozzá a hírrel, hogy a császári csapatok elhagyták a várost. Mikor délben a huszárszázadok megérkeztek, kését nem tette le, gyors ebédje után folytatta a bőrök méretezését, az udvar kiürült, egyedül maradt a műhelyben, éjfélre befejezte egy nyereg varrását, rögtön új hámszíjazatnak való bőröket rakott fel. Alig látott, megpróbálkozott a drótkeretes szemüveggel, könnyített rajta, az összesodort fonalak szálait jobban érzékelte. A lámpafény alatt meggörnyedt, keze remegésétől az árat nehezebben használta, éjfélkor feküdt le, hajnalban kelt, három nap alatt teljes igásszerszámzatot készített el. A szemüveg már kényelmesen orrnyergére simult, nedves ruhával, régebben erre sohasem volt szüksége, gyógyította az ujját ért tűszúrások helyét.

Két nappal később dob pergett a ház előtt. A kockaudvar közepére ment, szemüvegét nem vette le, nyakát előrefeszítette, a szavakat a falon át is pontosan kivette: „Az erdélyi főhadseregnek korlátlan teljes hatalommali főkormányzatára meghívatván, első kötelességemnek tartom Erdély és a körülfekvő vármegyék lakosainak a kormány eltökélt szándékát tudtára adni. Minden lakos, nemzetiség, vallás és rangkülönbség nélkül egyenlő, és minden hivatal viselésére ugyanazon jogai vannak, ha az államot becsületesen és hűséggel szolgálja és a szükséges képességekkel rendelkezik. Jóllehet a magyar nyelv, az országgyűlés nyelvének vétetett fel, minden más nép, nemzetiségét megtartja és belső ügyeiben a magyar nyelv mellett tulajdon nyelvével élhet. A kormány valláskülönbségre való tekintet nélkül mindenkit egyaránt oltalomban része-

sít. Ha valakit ezen, az ország kormányától biztosított jogaiban megsértenének, azonnal forduljon hozzám, és rögtön igazságot fog nyerni. Bem József tábornok."

Folytatta a hámszíj varrását. Este elbúcsúzott, hajnalra az elhagyott tanyához ért. A padláson megtalálta az elrejtett batyut. Érintetlen volt, csak csákójának rózsája lazult meg. Talán a sereggel eljutok más városokba, ez az egyetlen lehetőség arra, hogy megtaláljam őket, a háború végén bizonyára visszatérnek Temesvárra, jogukban lesz már, de addig nem szeretnék várni gondolta, miközben átöltözött.

HARMADIK RÉSZ

I

Hadd válassza meg a lejtőn útját, lova kantárát szabadon engedte, átléptetett a tapasztalatlanságuk miatt a csúcsról oldalozva leereszkedők felbukott lovain, jobb kezével maga mögött szorítva a nyeregkápát, az állat fejét a megszokott függőleges tartásából kicsapta, a szárak laza húzásával önbizalmát visszaadta. Már félórája ereszkedtek a fatörzsek között, megpillantotta a völgybe terített mezőt, a hegyszorosokat átvágó Fehér-Körös partján a falut, előtte, a Sivkovich lövészek szuronyainak négyszögét. Nem vonalban várják a támadást, gondolta, bizonytalanságuk jele, azt hiszik, körül vannak zárva. Viszont alig bukkanunk majd ki a fák közül, felfejlődésünk a hegyoldalon lehetetlen, rögtön sortűzzel fogadhatnak. Lassított, hadnagya három napja a főerőktől elszakadt, csapatuk vele egyidős parancsnoka, szándékát megértette, a feljebb küszködőket sietségre, a kiugrókat lovuk visszatartására ösztökélte. A tavasz már átlépett rajtuk. Lovon, gyalogosan dermedt lábbal várta, hogy a hideg elmúljon, aztán megismerte, hogy ragadnak le a márciusi utakon a szekerek, kínozták a sárban mozdíthatatlan lövegek, végre ragyogott a nap a Gaina-csúcs felett, lent a lövészek fehér mentéjén tisztán látszott a vörös kézelő, fekete csákójukon a sárga-fekete sapkarózsa. Elérte a szélső fát, hadnagya kiugratott, a század kiáltására vonalban rohamra indult.

János a réten lovagolt, a fény olyan erővel metszette

át a reggelt, hogy pengését a lovak hegyomlásszerű dobogásában is hallani vélte, a távolságot maga mérte fel, százhúsz méterre a szuronynégyszögtől kirántotta kardját, szíját begyakorolt mozdulattal csuklója köré hurkolta. Érezte, hogy a föld puha, a fáradt lovak, villant át rajta, gyorsított, mielőtt a tisztek előtte vágtázó vonalát elérte, látta a kirobbanó szikrákat, a hadnagy és a szakaszparancsnokok lovai felbuktak. Csak arra volt idő, hogy reflexeinek parancsa szerint kijelölje a sapkadíszt, közvetlenül alatta az arcot a kézitusához. Lovát ismerte, mikor ütközik megtorpan, felállt a nyeregben, kardjával lecsapott, ballal kantárt rántott, az oldalazást begyakorolta, félfordulattal helyet csinál, védi magát, alulról vág, balra figyel, nem kerítik-e, a lövészek falának rugalmas hullámzásából érezte, hogy a szuronyvonalat nem tudták áttörni.

Visszafordult, a parancsnok nélkül maradt fiatal huszárok követték, az utánuk küldött sortűzben a hegyoldal szélső fái között gyülekeztek. Első rohamunk kudarca nem gyakorlatlanságuk következménye, gondolta János, homloktámadással vonalban áttörni ezen a terepen lehetetlen, oszlopok fejlődésére viszont nincs hely. A szakaszokat egymás mögött sorakoztatta, a helyet, ahol az áttörés, úgy érezte, majdnem sikerült megmutatta, a szakaszok egymástól százméteres hullámokban közeledtek a kijelölt ponthoz. Az első sor közepén vágtatott. Lovát nyugodtabbnak érezte, a sortüzet már korábban kapták, kevesebb kárt tett bennük, hátranézett, látta, hogy a második hullám a kijelölt időben indul, a kard, a szíj megfeszülése a csuklón, a kengyelmozdulat, buckán ugratott át, nyergében állva látta, hogy a harmadik hullám is indul, és még kettő gondolta, lecsapott, csontot ért, várta, számított rá, bízott benne, hogy lova nem hagyja cserben, ha az állat, egy idegen csont reccsenésének folytatásaként saját kopo-

nyafalát belülről érő ütés után nyugalmával nem segítené hozzá, hogy visszanyerje egyensúlyát, lezuhanna a nyeregből. De lova lecövekeli lábát. Cserében combszorításával jelezte, hogy készültsége visszatért. A ló nyerített, megérezte, hogy János már ura a kantárnak. Most ő tört ki, ágaskodott, hátul az erdőtől indult az utolsó hullám. Cselekvéslehetőségeit kilicitálta, átléptetett a kétféle sereg egyenruhájában földre boruló halottakon, többre, ha az amennyit tett egy perc múlva, mire az összecsapás eldől kevésnek is bizonyul, erejéből nem futotta. Körülnézett. Az öt hullám, a kijelölt rohamozási pont, gondolta, sikerült, ezt is meg kellett tanulnia olyan alapossággal, ahogy apja végigolvasta a rámaradt könyveket A-tól Z-ig, és bátyja forgatta különböző bőrvágó késeit. Izmainak fáradtsága is hasonlított ahhoz, amit munka után érzett, megismerte ezt az ernyedtséget Kolozsvártól Nagyszebenig.

A fehér köpenyes lövészek feltartott kézzel álltak a huszárok gyűrűjében. Így emelik fel mindig a kezüket, arcukon rémülettel, megelőzik-e még mozdulatukkal a kardcsapást. Az első holttestet egy kövekkel kirakott brassói téren hagyta maga mögött, oldalról vágott, a dragonyos tiszt arcát nem látta. Végigvágtatott az ismerős utcákon. Öt év alatt szűkebb lett a város, a boltajtó ugyanúgy rárogyott a harmadik, a legfelső lépcsőre, és a lépcső szélén egy kis tenyérnyi helyen ugyanúgy hiányzott a kődarab, a barnára mázolt ajtó repedései különös módon, ugyanott helyezkedtek el, s még az eső sem koptatta pikkelyesebbre a régen olajozott deszkákat. Nem mert benyitni. Visszament, álldogált egy ideig a ládák között az udvaron, végre kijött az istállóból egy tétova arcú szemüveges férfi, megismerte, bár János nem emlékezett rá, elvezette néhány családhoz. Az elfüggönyözött szobákban a hideg, fekete

félelem. Elmondták, hogy a városba minden hónapban más katonaság jön, leginkább a románoktól és a februárban megjelent kozák század katonáitól féltek, akik már Moldovában is elterjesztették a pogromokat, de amelyik az egyiknél jobb, az legfeljebb nem a legrosszabb, a harcban elszabadulnak az indulatok, és kire zuhannak, azokra, akiket senki sem véd szívesen. Jánost szomorúság töltötte el, de ez nem együttérzés volt, inkább a sajnálatnak olyan formája, amit azelőtt csak a tőle távol állók iránt érzett. Szeretett volna valami vigasztalót válaszolni. Mikor elment, a küszöbről visszaszólt, ne féljetek, ne bánkódjatok, azt elmondhatjátok, hogy mi történt veletek, és az ember ott kezdődik, hogy története van. Lehet, hogy nem így kellett volna búcsúznom, gondolta később, de ezen már hiába bánkódom.

A foglyokat egy csűrbe zárták. A századparancsnok karját golyó érte, az első udvarban pokrócokra fektették, bekötözték, másnap reggelig pihenőt rendelt el. A lombokon fény vágott át, sejteni engedte a gyökérlabirintusok útvesztőit, a kiürült pincék reménytelen alakzatát. János várta már az eléjük járulókat, az összehajtogatott okiratokat, tanácstalan, követelő, bizalmatlan, segítséget váró tekintettel jelentkezőket. Volt, aki rögtön a cseresznyefa alatt álló asztalra terítette okmányát, mások kalapjuk karimáját gyűrték, teli borosüvegüket készítették, kerülő úton botladozva mondatuk végcéljához. Házigazdájuk, düledező csizmájában totyogó, indulatos egymásra torlódó szavait sípoló lélegzetvételekkel elválasztó öregember, kérte, hogy a sarctól községét kíméljék, az elmúlt hónapban a szatmári nemzetőrök száz marhát, száz aranyat vetettek ki rájuk. Kérvényét a katonai adó mindenkori teljes eltörléséről az asztalra tette, nem nyugodott addig, amíg átvérzett kötését cserélő hadnagya parancsára János a papír aljára nem

írta nevét. Ekkor a hátul gyülekezők is az udvarra merészkedtek, kéréseiket sorolták, sérelmüket – földesuraik a kormány rendeletére hivatkozva használatba vett földjükért kárpótlásként a kihirdetettnél többet követeltek –, külön-külön előadták. János, mikor panaszaikat feljegyezte, látta szemükben az óvatosságot felváltó bizalmat, elképzelte alacsony mennyezetű földes házaikat, az üres ólakat, az elhajtott lovak helyén istállóikban a nedves rőzsekötegeket. A hadnagy ígéreteket tett, János tudta, hogy ígéreteivel együtt gyorsan továbbindul, nem erősítette meg szavait.

– Ha egy szakaszt itthagyna a hadnagy úr – hajolt házigazdájuk előre –, az nekünk elég.

– Huszonegy embert veszítettem, nem nélkülözhetek senkit.

– Elvonulnak, ránk meg új sereg jön.

– Nekem parancsom van, bátyám... – mondta a hadnagy.

– Kétszer is jártak itt a mieink, a szatmáriak után a tordaiak. Ebbe az örökös megszabadításunkba belepusztulunk.

Délután öreg szászt tereltek az udvarra, egy huszárnak bort kínált, amíg a fiú az üveget tartotta, konyhakéssel hátba szúrta. János elment a házhoz, ahol az eset történt. A belső szobában térdelő asszonyok között, az ágyon felravatalozva az öreg fia feküdt, a Sivkovich lövészek fehér zubbonyával letakarva. Hasán összefont kezei felett fekete csákója, fehér kesztyűje. Fájdalomtól félrerándúló száját már nem lehetett kisimítani. János szállásadója követelte, hogy a huszár gyilkosát adják ki a falunak.

– Azt mondják, hogy ott voltál, mikor Illén a mieink közül hármat akasztattatok – kiáltotta az arcába.

– Te meg ott leszel, mikor engem a kútgémre húztok – mondta a szász paraszt.

János lement a partra. Legjobban a tavaszi vizet szerette nézni, mikor a jéghártya felenged, és a fák a reszkető tükörben először karcolják meg az eget. Most a málló, szürke sziklák között már nyári lombozat sodródott. Mikor visszament, a halottakat temették. A szászok a császári katonákat szedték össze. Az öreg parasztot az erdőszélen lőtték agyon, fiával közös sírba fektették. A foglyokat egy raj huszár őrizte. Férfiak érkeztek a szomszédos tanyáról, jelentésüket megtették, visszaindultak, hogy a hegyilakók egyik táborából a másikba igyekvő, három napja őrzött foglyukat, a mócok már kétszer ki akarták szabadítani, elővezessék. Este János a kemencepadkára feküdt, újra a brassói utcákat látta, igen, lehet, hogy másképpen kellett volna búcsúznom tőlük, bár ha jól meggondolom, valami igazság volt abban, amit mondtam. A hideg sarokban gubbasztó fekete kalapos zsidók csoportjára sárga fény hullott, mikor felkeltek, mindegyiket fejkendős, madárarcú parasztasszonynak látta, később folytatódott az ismerős arcok vonulása, feltűnt Nicolae Stancu is, mozgást hallott, felült, visszafeküdt, őrültség, gondolta, és a sötétben valamelyik zsebéből előkereste a szemüveget. amit mióta Kolozsvárról eljött, nem hordott, még mindig Nicolae Stancu állt előtte, teljesen betöltve a szűk konyhaajtót, összekötözött keze felett szürke gubájának szárnya felemelkedett, és úgy maradt kiterjesztve.

Az arca változott, nem is az arca, kék lángú gyertya mellett ültek, a tekintete volt üresebb, a szeme húzódott ráncokból épített dudorok közé, mintha tovább akarna hátrálni homlokcsontja mögé. Bort kért. A Kárpátokon túli haza üzenetét terjesztem felkelőink között, mondta, sokan semlegességet vállaltak már a magyar csapatok érdekében, de nem látják helyzetüket tisztán. Sokan bennem sem bíznak, mióta Kolozsvár előtt őrnagyuk követeink közé lövetett. Járom a táborokat, vitatkozom a híveimmel, nem szerencsétlenebbek foglyulejtőimnél, akik semmit sem értettek belőle, mikor elmondtam nekik, milyen magam vállalt szolgálat vezet. Felhívást húzott elő zsebéből, lázas hangon olvasott:

Testvérek! Egy évezredig nyögtünk szolgaságban, de nem egyedül, más népfajokkal együtt. A múlt 1848. évben a magyar nemzet megértette helyzetünket, eltörölt minden nemesi kiváltságot, úrbért, jobbágyságot, dézsmát, s nekünk szabadságot, jogegyenlőséget, földtulajdont ajándékoz, képviseleti jogot ad a nemesekből, mágnásokból álló országgyűlésen, vallásunkat becsültté teszi, a közhivatalokra tért nyit. Alacsony hitegető, aki azt hazudta, hogy mindezt a császár adta nektek, sőt éppen ő volt az, aki a jobbágyságot, s a régi szolgaság minden viszonyait újból helyre akarta állítani, valamint azt Magyarország rabigába tartott némely részeiben tette is. De ti mindezt, ami részetek lett, hogyan köszöntétek meg? Legyilkoltátok jótevőiteket, fegyvertelent, védtelent, öreget, asszonyt, gyermeket egyaránt lemészároltatok, virágzó falvakat és városokat pusztítottatok el. Midőn a magyar nemzet és annak szabadsága ellen fegyvert emeltetek, saját szabadsá-

gotok letiprására nyújtottatok kezet közös ellenségeinknek . . .

– Tetszik? – kérdezte, János szótlanul intett –, magának megmondhatom, nem én szerkesztettem, de jobb mintha magam írtam volna. Elhallgat ugyanis bizonyos dolgokat, amiket helyzetünkben célszerűtlen volna emlegetni. Ha lépésről lépésre haladunk, meg tudjuk ugyanis magunkat győzni arról, hogy a szenvedélyek áradása nem engedi meg a teljes nyíltságot.

– Nem tudom, mire gondol . . .

– Két dologra – folytatta –, először is arra, hogy ami a nép szolgáltatásainak eltörlését és az egyenjogúságot illeti, az még terv és nem törvény, méghozzá olyan terv, aminek törvénybe iktatását a pesti kormány már egy éve halogatja. Másodszor arra, hogy a Kárpátokon túli román hazában még a forradalmárok között is sokan vannak, akik a nemzetiségi kérdést a szabadság ügye elé helyezik. Azt viszont belátom, hogy ezeknek a kétoldalú tévedéseknek a hangsúlyozása, én talán kitértem volna rájuk, ha a felhívás fogalmazását rám bízzák, jelen helyzetünkben nem szolgálná a megnyugvást.

– Nehezen tudok véleményt mondani – sóhajtott János. – Én csak annyit látok, amennyi körülöttem történik . . .

Nicolae Stancu lecsúsztatta gubáját a szék támlájára.

– Akkor remélem azt is látja, hogy engem fogolyként hoztak ide . . .

– Ők azt hitték, jó szolgálatot tesznek, ha őrizet alatt tartják. A parancsnok úr természetesen szabad, bár erről nekem nem lesz könnyű magyarázatot adnom a falunak.

– Megmondhatom – súgta Nicolae Stancu –, hogy az én helyzetem is könnyebb lehetne, de barátaim, akik török fogságból szabadulva most tértek haza, vitába szálltak

más barátaimmal, akik a felhívást fogalmazták. Ide hallgass, Nicolae, mondták, a románok és magyarok közötti háború, barbár háború, olyan, amilyen még a középkor századaiban sem folyt, a mieink seregesen írtják a magyarokat, és szerencsétlenségünkre mozgalmunk, amely jogos abban a tekintetben, hogy a magyarok jövevény uraink voltak és megtagadták nemzeti jogainkat, úgy látszik, a császári reakciónak kedvezett. Viszont, mondták, ne felejtsd el, milyen nagy előny ránk nézve, hogy a románok valamennyien talpra állottak, hogy megtanultak harcolni és nem félnek a háborútól. Mikor a tömegek ilyen erősen megmozdulnak, nehéz őket meghódítani, anélkül hogy jogos kívánságaik nagy részét ne elégítsék ki, ezért a császár kénytelen lesz nagyon sokat engedni nekünk. Szerettük volna, ha a magyarok összebarátkoznak velünk, mert így a dolgok egészen másképpen alakulhattak volna, s az osztrák birodalom meggyengül, de ha már így történt, azt hisszük, hogy nemzetünk sorsa megjavul, és Erdély sokat közeledik felénk...

– Ha megkérdezhetem, hogyan tudta a parancsnok úr mégis ezt a felhívást elfogadtatni?

– Következetlenek és nem is igazán bátrak – nevetett Nicolae Stancu. – Addig bátrak csak, amíg mások harcolnak helyettük. Megmondtam nekik, hogy ha lépésről lépésre haladnak előre, rádöbbenhetnek gondolatmenetük könnyelműségére. Végül is mindent az dönt el, mi történik Európában.

– De hogy lehet azt megtudni? A könyvek elég sokat elárulnak, csakhogy a könyvek a múltról szólnak.

– Nemrégiben volt alkalmam egy Párizsból visszatérő barátomtól fontos híreket venni. Gondolhatja, milyen érdekes volt...

– Gondolom, bár most, hogy a különben is tapasztalat-

lan hadnagyom megsebesült, elég sok tennivaló szakadt a nyakamba, nem is szólva személyes dolgaimról . . .

– Emlékszem mit mondott sorsáról, amikor Maderspach kapitány mellett állt. Ami magával történt, bármikor megtörténhet mindannyiunkkal, sőt mondhatom tulajdonképpen ugyanaz megy végbe körülöttünk. Amíg egyetlen családot fenyegetés érhet nemzetisége, vagy vallása miatt, addig egyikünk sincs biztonságban.

Ha eszembe jut min mentem keresztül egy év alatt, gondolta János, kicsit soknak érzem, amit fizetnem kellett azért, hogy végre ilyen szavakat halljak. Jobb lenne ezt a temesvári üzlet pultja mögött hallgatni, bár ha az üzlet meglenne, és én ott lehetnék, valószínűleg nem ilyesmiről beszélgetnék. Bort töltött, Nicolae Stancu szavainak zsongása ráúszott az ugráló gyertyalángra.

– Párizsban úgy tudják, hogy a császár és a cár három hónapja tárgyal az orosz beavatkozásról. Gondoljátok ezt végig, mondtam barátaimnak, az információk szerint, amelyek eljutottak hozzám, Franciaországnak és Angliának ezt a beavatkozást elleneznie kell. Érthető, féltik a cártól az európai erőegyensúlyt. Angliának, mint kereskedelmi hatalomnak természetesen érdeke, hogy a cár ne szerezzen magának újabb bázisokat Konstantinápoly felé. A franciákról pedig tudjuk, hogy a februári forradalom óta állami életvitelükben a respublikánus elveknek milyen nagy szerepe van, nyugtalanítaná őket a cári önkény térhódítása. Párizsban az is elterjedt, hogy Miklós cár a februári francia forradalom után egy okmányt szentesített, amely kimondja, hogy csak két tényleges hatalom van Európában, figyeljen jól, ezt maguk az oroszok jelentették ki: az egyik a forradalom, amelynek elve a nép meg az egyéni szabadság, a másik a cári hatalom, amelynek elve a nép meg az egyén szolgasága. E két hatalom között, mondják

ők, semmi egyezkedésnek nincs helye, egyiknek élete, a másiknak halála. Vagyis a cári abszolutizmus terjedése Franciaország érdekeit veszélyezteti.

– Tehát segítségünkre lesznek?

– Várjon . . . Mondom, hogy a nagyhatalmak erőegyensúlyra törekednek. Szükségük van egy államra, amelyik keleten útját állja, a török és a cári behatolásnak. Ezt a szerepet Ausztriának osztották ki. Ha viszont a császárság széthullik, és a helyén egy fiatal demokratikus államszövetség jön létre, annak az ereje valószínűleg sokáig nem lehet akkora, hogy Európa számára átvegye azt a szerepet, amit Ausztria tölt be. Nem szólva arról, hogy hódítások szervezésére alkalmatlan is lenne, ezért az orosz terjeszkedést Konstantinápoly felé, az európai nagyhatalmak szempontjából egyedül Auszria akadályozhatja meg.

– Ez jó hír – mondta János. – Abból amit mond, még én is ki tudom deríteni, hogy a császár és a cár nem egyezhet meg.

– Ugyanazt a logikai hibát követi el, amit barátaim. Haladjunk lépésről lépésre. A cárnak Konstantinápoly kell, Ausztria meggyengülése segít neki. Nyugatról viszont nemcsak a császár felől akar biztonságban lenni. A kelet-európai mozgalmak is izgatják, főleg a lengyel forradalmárok.

A gyertyaláng sötétkék köre szűkült az asztalon. Előrehajoltak, egymás arcán legalább egy megvilágított pontot kerestek, kint lefelé csúszott a ház felett a sötétség kupolája.

– Csak annyi türelemre van szükség, hogy végiggondoljuk az eseményeket – folytatta Nicolae Stancu. – A cár két legyet üt, ha beavatkozik. Elfojtja a lengyel meg a magyar szabadságmozgalmat, és ellöki konstantinápolyi terjeszkedésének útjából Ausztriát. Azzal, hogy lekötelezi.

Érti? Miklós cár látja, hogy a magyar forradalom képes megbuktatni a császárt és szülője lehet a Duna völgyében egy olyan új államnak, amely szövetségben a lengyel harcosokkal és a szabadelvű európai kormányokkal, ránézve sokkal veszélyesebb, mint a császári trón, amit a bukástól egyedül ő mentett meg. Mindez pedig azt jelenti, hogy a cár a katonai beavatkozással le akarja kötelezni Ausztriát. Ha pedig beavatkozik a harcba, akkor csapatainak egy részét Moldovában és Havasalföldön gyűjti össze, közben bennünket tovább fojtogat. Látja, ezt nem értik otthon a mi forradalmáraink: ha a magyar szabadság elpusztul, a császári ígéretekből semmi sem lesz, mert a császár gyenge ahhoz, hogy a mi sorsunk menetét kivegye a cár kezéből. Ezt kell végiggondolni.

– Olyant kíván tőlem a parancsnok úr, amire azt hiszem, nem vagyok alkalmas. Elég sokat olvastam, de hát más olvasni és más megérteni azt, ami történik. Megvallom, sok kedvem nincs is rá, hogy töprengjek azon, amit elmondott, mert félek tőle, hogy miközben, amint kívánná lépésről lépésre haladok, már az első akadály megállít. Példának okáért, azt sem tudom, hogy miért érdemes egyáltalán egyetlen puskalövést is tenni, ha ilyen gyűrűben van az emberiség. Vagy rosszul értettem volna?

– Jól értett. Csakhogy Kelet-Európában sokféle az elnyomás. Az osztályok, felettük a nagyhatalmak, aztán az európai erőegyensúly. A népet viszont az uralkodók, a császár is, a cár is csak akkor tudják leszerelni, ha bizonyos mértékben kielégítik követeléseiket. Minél messzebbre jutunk a harcban, annál több reményünk van, hogy valami megvalósul abból, amiért annyi vért áldozunk. És bár keserves dolog – nevetett fel Nicolae Stancu –, és lehet hogy maga is megretten attól, amit mondok, de helyzetünkön csak akkor segíthetünk, ha a kisebb nemzetek

együttesen kelnek fel zsarnokaikkal szemben, ha nem játszhatják ki őket egymás ellen. A francia vagy az angol nép megengedheti magának, hogy forradalmát családi ügynek tekintse, zsarnokait elkergesse, vagy megbékéljen velük. De ha a román, a magyar, a lengyel, a horvát nem tart össze máris szembefordíthatóak egymással. Erről beszéltem kapitányának.

Felállt, mellén kigombolt fehér inge szétnyílt, gallérja körívében lobogó haja, világos körzet a kilobbant gyertyafény után hirtelen elsötétülő helyiségben.

– Két nap, amíg feljutok a hegyekbe. Nem tudom, kiket találok ott. Megpróbálok csatlakozni harcoló seregeikhez. De ha eredménnyel járok is, mi történik közben a csatatereken . . .

Bár a látszat mást mutat, de azt hiszem, nem vagyok sokkal tanácstalanabb én sem nála, gondolta János, mikor egyenletes lélegzéséből érezte, hogy a széles kemencepadkán, közös pokrócuk alatt álomba merült. Az ember kibújik a világba, és milyen könnyen elveszíti a biztonságát, már akinek egyáltalán volt. Mindenesetre jó lenne tudni, hogy áll a helyzet a seregek között, a hírek szerint Erdély új főparancsnoka sorra veri a császár csapatait, még az oroszok is futnak előle, mások viszont azt állítják, hogy az altábornagy csak száguldozik ide-oda néhány ezer emberrel, és ha egy helységet felszabadított, rögtön tovább siet, azzal sem törődve, hogy a császár katonái újra bevonulnak. Abban nem kételkedett, amit Nicolae Stancu mondott, körül vagyunk véve, de ha az ember ezt tudja, ráadásul természetesnek tartja, és a sorsa mégis az, hogy kétnaponként rohamra menjen, kitanulható mesterség, akkor legalább jó lenne azt is tudni, hogy akik ugyanezt csinálják, hol tartanak, és hogy egyáltalán mi lesz a harc vége . . .

A körülkerítettség bizonyossága nem lepte meg. A gyűrűket látta már a temesvári térképeken, látta a városok bástyáin sorakozó szuronyok körívén, ha néha reménykedett is benne, hogy a bezártságból ki lehet jutni. De végül is hova? Minden gyűrűnél van egy nagyobb, az egész élet egy nagy gyűrű, így élt apám, anyám, mind a két nagyapám, ahogy eszébe jutottak, rögtön meg is jelentek előtte, mindannyian ott álltak, anyja könnyű hullámmal ráboruló kendőjében, apja félmosollyal a szája körül, a nagyszülőkből csak szemeket látott, teljesen egyformán, szelíden világító négy sötét szempárt, mögöttük ernyőt tartó kezet, hó nem esett, eső sem, de mintha mégis féltek volna kimozdulni az ernyő alól, hová mehetnének ... Pedig micsoda utat tettek már meg, még a gondolatára is szédülni kezdett, próbálta felidézni maga előtt a Kárpátokon túli hegyeket, a Balkán alatt futó tengereket, hányszor gondolhatták, hogy végre kicsúsztak a körülzártságból, pedig csak arról volt szó, hogy éppen nem látták, mi keríti körül őket. Valószínűleg ezt hívják történelemnek, és hiába érez most szinte fizikai fájdalmat a hiánytól, amiért erről nem olvasott többet, a könyvekben úgyis csak magyarázat, vagyis indoklás található az ilyen dolgokról. Felmerült előtte saját arca, amint szemüvegét igazgatva a bolt sarkában, ahol a fény mindig a leggyengébb, egyszerre két könyvet olvas, a harmadik a térdén, felemeli fejét, szeme körül a csigahéjalakzat Nicolae Stancu arcára hasonlít, az álmaim sóhajtott fel, azok nem hagynak nyugodni, lehet, hogy őt is csak álmodtam, még azt is, hogy most itt alszik mellettem.

Átléptettek a folyón, leereszkedtek a völgybe. A tábortüzek nyomából megállapították, hogy ezredük két napja továbbindult. A hadnagy sebe üszkösödött, lova nyakára borult, nyergéhez kötözték. János tudta, a kétnapos vágtát nem bírná, legényével visszaküldte a faluba, onnan poroszkálva is eljuthatnak Dévára.

A parasztok reggel gyanakodva figyelték indulásukat. Foglyuk szabadon engedését, hiába magyarázta, nem értették, sérelmeiket sorolták, a hegyilakók rablócsapásait emlegették, János maga kísérte a hegyi úthoz Nicolae Stancut, őrizte az ösvényt, amíg a sziklák között el nem tűnt. Most a két szakaszra fogyatkozott csapattal délnek fordult. Este friss sírokhoz érkeztek. A közeli faluban megtudták, hogy az ezredükből megmaradt csapatok kettészakadtak. János úgy gondolta, nincs oka rá, hogy irányukat megváltoztassa, a fiatal katonáknak többször is elmagyarázta feladatukat, előőrsöt küldött ki, utóvédet rendelt, két-két lovast néhány száz méterre jobbra és balra cirkáltatott. Egész éjszaka úton voltak, hajnalra síkságra értek. Kürtösével hiába rendelte vissza az előőrsöt, utánuk vágtatott, nem találta őket. Jobb oldali két járőre, utóvédrajának fele is eltűnt. Maga köré gyűjtötte a huszárokat, harmincegyen maradtak. Aki nem kívánja a szolgálatot tartani, elmehet, de mindenkitől, aki marad, feltétel nélküli engedelmességet vár, szavai, régen hallott mondatokat ismételve távolról csendültek vissza. A lovak szerszámzatát, a fegyverzetet ellenőrizte, előőrsöket többet nem küldött ki, az élen maga lovagolt.

Utolérte őket a nyár. Sokat virrasztott. Ilyenkor körbejárt, és olyan tekintettel figyelte alvó társait, ahogy szülei

álltak meg ágya mellett, de ezt a pillantásukat sohasem látta, hogy tudta volna a magáét hozzáhasonlítani. Mikor már sehonnan sem tudtak élelmet szerezni, bemerészkedtek egy faluba, itt hallották, hogy tíz nappal előbb a szatmári nemzetőrök zászlóalja szétvert egy császári dragonyos osztályt. A nemzetőrök rögtön tovább vonultak, könyörgésre sem hagytak a faluban védelmet, ezért a parasztok el voltak rá készülve, hogy amint hónapok óta már annyiszor, a legközelebb érkezők császári katonák lesznek, akik bajtársaik halálát rajtuk torolják majd meg. De huszárok lovagoltak be, szállásukat rögtön berendezték, bor került a diófák alatt álló asztalokra. János egy üres pajtát választott éjszakára, a szűk, alacsony mennyezetű, júliusban is dohos szagú szobák helyett. Tizenheten voltak, ha reggelre csak a fele marad, gondolta, azokat is szélnek eresztem. Kinyújtódzott a szénában, leltárt készített. Kardhasználattól vastagabb jobb karján az elágazó kék erek, lehunyt szemhéja mögött a néha átcikázó vörös villámcsapás. Fekvés közben nem érezte, de megszokta már, az álmát megszakító riadójelzéssel, felugrásával egy időben, nyaki erén lesuhanó, maga után fejében szivacsos kábultságot hagyó véráramot. Ezt a suhanást a kürtszóból és nyerítésekből képzett hang, néha éber állapotában is kiváltotta. Nyugtalanul aludt, sűrűn felriadt. Éjfél után belopódzott, mellé feküdt házigazdájuk lánya. Később szűk nadrágjába visszarázta altestét, csizmát húzott, az őrséget kell ellenőriznie mondta, kiment, a diófa alá pokrócot terített, visszagondolt a lány értetlen pillantására, eszébe jutott, szoros ölelésben még soha senkivel nem aludt végig egy éjszakát. A lombok alatt szellős magányában gyorsan zavartalan álomba merült.

Reggel mind a tizenheten felsorakoztak, konok, szótlan fiúk, zubbonyuk nyeregkápájukra csavarva, volt, aki a for-

róságban ingét is levetette. Kettős vonalban indította el a megfogyatkozott szakaszt, mielőtt lóra szállt, a lány, aki éjszaka a pajtában érte, megkérdezte, visszajön-e hozzá. Feltétlenül, és sietve mondta. Valaki elröhögte magát. János sem tudta visszatartani a nevetést, de mikor már órák óta haladtak, olyan érzése támadt, hogy a lány, bár arcát hiába próbálta maga elé idézni, ugráló mellén, vékony lábszárán kívül másra nem emlékezett belőle, máris várja, és kapujukból nagyon sokáig nem tud többé elmozdulni. Fájdalmat érzett, régen nem tettem volna meg senkivel, hogy így búcsúzom, legszívesebben rögtön visszafordult volna, hogy magyarázatot adjon és mentséget kérjen.

Másnapra tízen maradtak. Egy tanyán azt hallották, hogy a császári ezredek közel járnak. Kikerülték a falvakat. Eltelt még egy éjszaka. Nyolcan indultak tovább. Vízmosásban ereszkedtek le, két ló megcsúszott, János, az ellenség közel volt, nem engedte, hogy golyóval végezzenek velük, az egyik huszár kardját döfte a szívükbe. A következő dombnál meghallották az ágyúdörgést. A völgyben három huszárszázad sorakozott arcvonallal kelet felé. A negyediket parancsnokuk az ellenkező irányba fordított ágyúk védelmére rendelte. Oszlopokba tagolt kozák dzsidások törtek ki a dombok közül. Vonaluk kialakítására nem volt idejük, két század Mátyás-huszár oldaltámadása visszavetette őket az erdőig. Hadrendjüket újra szervezték, a huszárokkal kézitusára mentek, a második, a harmadik összecsapásnál sem tudták egymást kimozdítani. János hátrapillantott, a lövegek csövének meghosszabbított vonalában felfedezte a lábhoz tett fegyverekkel várakozó császári ezredet. A kozákok új hullámban támadtak, a harmadik század egy kis erdőt megkerülve szárnyukra csapott, visszanyomta vonalukat, János látta, hogy a dzsi-

dások tartalékszázada is beavatkozott a küzdelembe, a kozákok háta védtelen, levezette lovát a dombról. Megkerülte az erdőt. Egy hátráló szakaszba keveredett, halottakon ugratott át, előtte két kozák bukkant fel, útját elzárták, lovát két lábra emelte, alulról vágott, megfordult, a másik irányba kitört, elérte a szélső löveget. Nyergében kissé oldalt dőlve, kiugrani készülő lovát kemény rántásokkal helyben tartva, egy főhadnagy osztotta parancsait. Jánosnak háromszor kellett jelentését megismételnie, amíg megértette, hogy a császári ezred nem avatkozik a küzdelembe.

– Játszanak! – mondta elfeketedő arccal. – El akarják hitetni velünk, hogy még győzhetünk.

Parancsnokait magához rendelte, pihent századával az élőket rohamra küldte. A kozákok az éket engedték első vonalukba törni, gyűrűbe zárták, felmorzsolták, ellentámadásukat a megfordított lövegek tüze állította meg, megmaradt fél századuk vágtában menekült. A főhadnagy jelentést kért veszteségéről, két százada maradt, lövegeit újra a lábhoz tett fegyverekkel várakozó császári ezred irányába fordította. Ha lova bírja, fordult Jánoshoz, törjön át Lugos felé, jelentse az altábornagy úrnak, hogy a kozákokat megfutamítottuk, a császári sereg ellen félnapi lőszerünk maradt, jelentse azt is, amit összeműködésükről tapasztalt, a főparancsnokság talán hasznát veszi. János emberei már az ütegek védelmére rendelt szakaszban sorakoztak, nem tudott tőlük elbúcsúzni. A dombtetőről látta a szétrózsálló utak tengelyében a fehér mellényes dragonyosok szuronyt szegezve elinduló menetét. Az üzenetet még át kell adnom, aztán itt az utolsó alkalom, hogy megpróbáljak kijutni a bekerítésből. De hol nem kerestem még őket, futott át rajta, miközben lova kitartóan és egy-

hangúan ügetett, és egy óra is eltelt, amíg bevallotta magának, hogy ha a gyűrűből ki is csúszik, nem tud irányt, amerre érdemes továbbindulnia.

4

A székely századok gyülekezőhelyén Lukács Kornél állt néhány tiszttel. János megkereste a főparancsnokság szálláshelyét, átadta az üzenetet, ténfergett az utcákon, leült egy fa alá, hátát a törzsnek támasztotta, elaludt, felriadt, lova mozdulatlanul állt mellette. Alkonyodott, a csendben újra elaludt, elvonultak előtte azok, akikkel az elmúlt másfél évben találkozott, üzeneteket kiáltoztak, Lukács is közöttük volt, mellé lépett, első találkozásuknál is ilyennek látta, féloldalra dőlt, ritkás szürke haja piros arcának ellenpontja, ha nem tévedek, mondta, maga egyike annak a nyolcvanhárom huszárnak, akikkel Galíciából hazaszöktünk. Nem, mondta János, a főhadnagy legyintett, dehogynem, csak magának rossz az emlékezete. Később Práger József következett, ő szótlan volt, sétált fel-alá a poros úton, egyik kezét dereka mögött tartva, a másikat mellényzsebébe akasztva, megváltoztam, polgármester úr, mondta János, azt is jobban értem már, ami történt, és azt hiszem, azt is, hogy mit tehetek.

Felébredt, újra elindult. Alkonyatkor dobszót hallott a főtéren, emberek gyűltek össze, fehér inges fiatalember a szegedi országgyűlés rendeletét ismertette. Szemere elnökminiszter úr beterjesztése alapján elfogadtatott, hogy a románok, szerbek és minden nemzetiség, összes méltányos kívánságát törvényerőre emelték, külön pontokba foglalták a felekezetek egyenjogúságát, közöttük a zsidó vallás-

nak is egyenlő politikai és polgári jogot biztosítottak. Nem lepte meg a határozat, úgy látta, másokat se, a csoportok szétoszlottak, a katonák csapataiknál jelentkeztek, közeledett az este. Visszament a főparancsnokságra, annyit mondott csak, hogy a székely századokhoz kéri beosztását. Jelentkezett Lukács Kornélnál, a főhadnagy maga mellé rendelte. Még éjszaka továbbindultak. Három nap alatt két ütközetben vett részt, a főhadnagy oldalán volt pihenőben, közvetlenül mögötte a rohamban, köpenyét köpenye mellé terítve aludt, senki máshoz nem szólt, éjszaka többé nem álmodott.

Körülöttük a császári csapatok, a szűkülő gyűrűben haladtak. Lukács, a tisztek egy része leszakadt, és csapataikat más irányba vezették tovább, egy szakaszt bízott rá, fiatal katonák voltak, a rohamra való megalakulást gyakoroltatta velük. Két nap múlva találkoztak a császári csapatokkal, visszafordultak, új állásokat kerestek, szembekerültek egy másik dragonyos ezreddel. A főparancsnok tanácskozott a tisztekkel, utána Lukács hívatta Jánost.

– Az altábornagy úrnak szüksége van valakire, aki nagyon gyorsan és pontosan továbbítja üzenetét. Úgy gondoltam, hogy magának van ebben gyakorlata.

Leültek egymás mellé. János nem szólt, örült, hogy a főhadnagy ugyanúgy hallgat, mint ő. Vártak amíg a levél elkészül, Lukács átadta, János tarsolyába helyezte. Ekkor sem mondtak egymásnak semmit. Együtt mentek a vasrácsos kapuig. János már a nyeregben volt, mikor Lukács Kornél átkarolva lova nyakát csendesen azt mondta, hogy a levelet a Tregován állomásozó rangidős parancsnoknak kell átadnia, tőle kapja meg a választ is. Este tíz óráig itt várjuk, akkor Dévára indulunk, oda kövesse a főparancsnokságot, az országúton az altábornagy úr védelmé-

ben leszek, ha harcba keveredünk és levágnak, közvetlenül neki adja át a választ.

Laza, kavicsos part kísérte a Temest. Kétszer átgázolt a folyón, minden órában itatott, a dombok között vágtában haladt. A havasok eltakarták a látóhatárt, a meredek szirtek kétoldalt mintha metszették volna az eget, közöttük a kék szalagon néha megjelent a nap. Tehát a teljes bekerítés következik. Olvastam valamit régen az erkölcsről, gondolta, híres tudósok igazságnak nevezték, és mintha azt magyarázták volna, hogy amikor a természetes ellentétbe kerül az erkölcsössel, meginog a világ. Ami azt illeti, ez be is következik, a mondataikra is pontosan emlékszem, bár ez csak azt mutatja, hogy nem veszítettem el memorizáló képességemet.

Lova megállt, fejét felrántotta, Jánosnak meg kellett feszítenie a szárakat, később lazára eresztette a kantárt, megkerülte az erdőt, a meredek parton túl a pisztrángtestű vízkanyarnál, az állat újra megtorpant. Tíz év körüli fiú állt a folyóban, vödrével vizet mert. Az erdő szélén szekér, a réten dunnák, két fa között kifeszített kötél. Katalin haja válláig ért, mozdulatai gyorsak, mint mikor először találkozott vele. Négy gyerek, többet nem látott, eléje futott, nem ismerték meg, lovát körülvették, nyergéhez erősített csákóját sorban fejükre rakták. A szekér mögött, húsz év körüli szeplős fiú térdelt, a kerekeket javítgatta. Katalin a kiáltásokra megfordult, mozdulatlanná merevedő kezében száradó ing, belekapott a szél. Befejezte a teregetést, rászólt a szeplős fiúra, a fiú Jánost óvatosan, Katalint némi aggodalommal nézte, izzadó tenyerét a kézfogás után gyorsan visszahúzta, folytatta munkáját. Katalin bőréből páraként verődött vissza a sós szagú fény.

– Nehezemre esik, hogy mondjak valamit, láthatja rajtam. De ez csak az örömtől van.

János, lovát elvezették a gyerekek, megkérdezte honnan érkeztek, merre mennek. A lány útjuk állomásait sorolta, szeretnék elérni a Zsil völgyét, ott, ezt mondják, sokféle olyan munka is akad arra, amit el tudunk végezni. A kereskedéssel már régen felhagytunk, nem volt kifizetődő, mondhatom magának, olyan kicsiben, ahogy mi tudtuk volna csinálni, nem egy szakma. Találkozott a szüleivel?

– Nem – mondta János –, bár eljutottam Fehértemplomba, Brassóba, még apám szülőfalujába is, nagyon sok várost megjártam . . .

Elmondta, hogy a kereséssel már felhagyott, most sürgős üzenetet visz Tregovára.

– Lakott a Malom utca végén egy bizonyos Steiner Mór. Együtt indultunk el Temesvárról. Szegény apuska még beszélgetett vele az első napokban. Egy hete összetalálkoztunk vele, jól vannak, ők is a Zsil völgye felé tartottak, most már nagyon bánom, hogy nem érdeklődtem tőle, a maga szülei után.

– Lehet, hogy mások is vannak arra a temesváriak közül?

– Lehet. Azt láthatja, hogy mi itt vagyunk . . . és az is biztos, hogy ők arra mentek.

Nézték egymást. Jánosnak az volt az érzése, hogy valamit elfelejtett, úgy látta, hogy a lány mintha többet öregedett volna, mint amennyi idő eltelt. A gyerekek visszajöttek, Katalin elmondta, hogy három nagyobb öccsét uradalmakban hagyta.

– Ez hogy történt?

– Ők már bírták a munkát.

– Szívesen maradtak?

– Hogy váltak volna el tőlünk szívesen . . . De meg-

mondtam nekik, hogy jobb sorsuk lesz, minden reggel tejet kaphatnak, délben főzeléket hússal, este is legalább levest, azt is megértették, hogy ha kevesebben vagyunk, könnyebben tudok a kicsikről gondoskodni.

A ruhák gyorsan száradtak, Katalin leült a fűbe, elküldte a gyerekeket, hogy szedjék le a kötelekről a holmikat.

– Sokat gondoltam magára azóta is. Lehet, hogy azért, mert mellettem volt mikor szegény apuskát búcsúztattuk. És maga? . . .

Jánost váratlanul érte a kérdés.

– Az igazság az – mondta végül, és közben a füvet nézte –, hogy sohasem gondoltam vissza a találkozásunkra. Ezen most én csodálkozom a legjobban, annyira jólesik, hogy újra látom, magam sem értem, miért nem jutott minden héten az eszembe.

– A gyerekek sokszor kérdezték, hogy miért nem maradt velünk.

Jánosnak eszébe jutott a régi utazás, ők ketten a bakon, a gyerekek a kocsi körül, Katalin apja a lepedő alatt a szekéren, talán az volt, amiről előbb még úgy érezte, hogy elfelejtette, talán más.

– Mit gondol – kérdezte a lány –, visszatérhetünk még Temesvárra?

János azt mondta, hogy erre nem tud válaszolni, úgy hallotta ugyan, hogy az országgyűlés törvényt hozott a zsidók egyenjogúsításáról, de hogy egy ilyen törvény mit jelent, ahhoz nem ért.

– Szeretnének visszamenni Temesvárra?

– Hová mehetnék? A gyerekeket fel kell nevelni, azután férjhez kell mennem. Tizenkilenc éves vagyok, van még öt-hat évem erre. Ott mégis több az ismerős.

– Nem tudom, kik kaphatnak majd letelepedési engedélyt.

– Sok jót nem várok – nézett rá Katalin.

János úgy érezte, kell valamit mondania.

– Mikor a szekerünk kijutott a városból, és engem visszatartottak, egy magas beosztású egyén is kihallgatott. Megkérdeztem tőle, hogy a szász kereskedők kezdeményezték-e azt, ami velünk történt, ő ugyan tiltakozott, de ma már tudom, hogy azok voltak, és az is lehet, hogy éppen a császári főtanácsos biztatására. Bármerre jártam, azóta minden uszítás mögött az ő kezüket láttam, mondhatom olyan eredménnyel tevékenykednek, hogy ahhoz képest, amit más szegényekkel tettek elenyésző a pusztítás, amiben a zsidóknak része volt.

– Maga sokféle emberrel találkozott, és olvasottabb, mint én, főleg pedig több tapasztalatot gyűjthetett, hiszen mi nemcsak a harcokat, a városokat is elkerültük, de ebben amit mondott kételkedem.

– Gondolkoztam már azon, miért nem hiszik el a zsidók, hogy mennyi szenvedés jut másoknak . . .

– Ezt nem tudom. De kezdjük azzal, hogyha a lakásban maradhatunk, apuskát talán meggyógyítják. A testvéreimmel is együtt lehetnék. Maga nem tudja, honnan tudná, hogy szegény anyuskát is a gondok vitték a sírba, ezt még a lippai rabbi is megmondta a búcsúbeszédben. Nézze meg, mi maradt a családunkból, ez a gebe, meg a négy kisgyerek, és mi vár ránk . . .

Semmit nem tudok erre mondani, gondolta János.

– Majd sorban elbúcsúzom a kicsiktől is, ha dolgozni tudnak, és ha egyszer újra arra járok, ahol hagytam őket, lehet, hogy már régen máshol lesznek. Eltelik a hat esztendő – a szekér felé mutatott –, nekem ittmarad ez,

lesznek gyerekeink, minden kezdődik elölről, és mondja meg nekem, hol lesz addigra már a szüleim emléke . . .

Összehajtogatta a dunyhahuzatokat, szomorúsága ellenére is vidáman csillogott a szeme.

– Van még egy kis élelmünk. A kicsiknek egészséges a hegyi levegő, a folyó sem mély, nem kell hogy állandóan frászkodjak, ha elkóborolnak. Fölmegyünk majd a Zsil torkolatáig, onnan keletnek fordulunk. Lesz három hónapunk a hideg beálltáig. Ha temesváriakkal találkozom, érdeklődöm majd a családjáról.

János látta, hogy a szeplős, karóvékonyságú fiú figyeli, és tekintetét, kiszolgáltatottságát átérezve máris gyorsan elfordítja róla. Katalin tapsolt, kendőből kenyeret bontott ki, nagy szeleteket vágott, a gyerekek felmásztak János lovának nyergébe, ott ették a kenyeret. A lány ezután kiterített egy lyukas pokrócot, nyújtózkodott, végigsimította a mellét. Nem kérdezte mennyire fontos, hogy János továbbmenjen, azt se kérdezte, egyáltalán hová indul, beérte annyival, amennyit megosztott vele. Mi lett volna, gondolta János, ha tavaly velük maradok? Javíthatnám a szekeret. Lehet, hogy boldogabb lennék? Leemelte a gyerekeket a nyeregből, tudta, hogy a szeplős fiú tenyerének érintése kellemetlen lesz, azért kezet fogott vele. Mielőtt elindult, Katalin félrehívta.

– Azt akarom mondani, hogy a fiatalember, akit itt lát, árva, ő is útközben veszítette el a papáját. Ért valamit a kádármesterséghez. Maga azt is elképzelheti, hogy kell valaki mellénk, akit egy kis igyekezettel férfinak lehet nevezni, mert különben . . . még így is, mennyi zaklatásnak van az ember kitéve. Azt mondom mindenkinek, hogy ő a férjem. És ha ennyi idő után elkerülhetetlen is volt, hogy legyen köztünk valami, az semmi ahhoz, hogy bármikor ki ne adhassam az útját, vagy ha úgy gondolja,

hogy nem lenne őt tisztességes dolog csak úgy magára hagyni, bármikor megmondhatom neki, hogy velünk lehet, de ő meg én másképpen nem számítunk többet egymásra.

A folyópartig kísérte, lábujjhegyre állt, homlokon csókolta, tartotta a kengyelt. János megjegyzett egy oroszlánfejhez hasonló kiugró szirtet, erős rántással kanyarodott az út, visszanézett, de már nem látta a lányt. Két óra múlva császári őrjárat jelent meg mögötte, átúsztatott a szélesedő folyón, az erdőben várt, később, már feltűnt Tregova szürke fényű templomtornya, újra meglátta őket a messzeségben. A szélső házaknál egy szakasz Mátyáshuszár sorakozott kivont karddal. Ezredesük János kíséretébe őrnagyát rendelte, köves úton vágtattak tovább, a főtéren újabb huszárszakasz, valamennyien tisztek, fényes kardjuk, friss lovaik, egyenes soruk, bizonytalan tekintetük ellenpontja. Az őrnagyot két ezredes váltotta fel, kék mentéjüket végigcsipkézték az aranysujtások, vörös csákójuk oldalán réz oroszlánfej, dolmányuk alatt selyemszállal átszőtt ezüst rojtokban végződő öv, lovaik János lova elé ugrattak, átvette ütemüket. A fény a házakat sík felületté szűrte, az egymás felé futó jegenyesorok metszéspontját kijelölte. Újabb tiszti szakasz, némaságuk koszorújában egyetlen hang a három ló dobogása. Verejtékezett, szorongása elkülönítette gondolatait, a nehéz fény előhívta a mozdulatlan udvarok szegényes rendjét. Az árok felé csúszó, félúton elnehezült zsúptetők lekerekített vonalai mögött kovácsoltvas kapu gyűrűs íve. A szárnyak szétnyíltak, az ezredesek kivont kardja fénytelenül meredt előre, fehér kabátos lengyel légionisták egyenes vonalú őrsége, szürke pantallójuk vörös szegélyvonalához szorított dzsidájuk sora mögött a márványlépcső félköre. János ujjai remegtek a kantárszáron, lova egykedvűen ügetett, a

főtisztek különböző irányokba nyíló tölgyfa ajtók négyszögéig vezették, levelét egy harmadik ezredes vette át.

Várt. A csend gyűrűje körülkerítette. A fasor végén álló magányos őrmestertől elkérte vödrét, szerszámát. Lovát szalmacsomóval csutakolta, nyergét megtisztította, hevederszíját megerősítette. Főhadnagy érkezett, borral teli kulacsot hozott. Újra magára maradt töprengéseinek keresztútján, elindult, kiválasztottságát mérlegelte, megjártam a kancelláriai főtanácsos fogadótermét, miért ne járhatnám meg ezt a kúriát is, gazdáját, parancsolóját, őrzöttjét, védőgyűrűvel óvott lakóját nem ismerem. Gondolatai egymásra torlódtak, ivott, eszébe jutott Katalin, látta szeme alatt a rézpénzeket.

A sétányon fekete atillás fiatalember közeledett. Nap már nem sütött, de ahogy a fák az út fölé borultak, az ágak között még áthajló fény hosszú téglalapokat rajzolt a lába elé. Mindig a téglalapok közepére lépett. Hegyes, szőke szakálla alatt nyitott borítékot tartott melléhez emelt kezében. Nem gondoltam, mondta, hogy ilyen fiatal. Hangja ünnepélyes volt, s mint aki a pillanatot János arcának szemrevételezésével kívánja megőrizni, hosszan nézte egyenes vonalú ajkait, visszafojtott kérdéseinek zárját, áttekinthető pillantását, homlokán a végtelenbe nyúló útjainak keréknyomaként futóráncot.

Számíthat rá, hogy útját elzárják, legalábbis megnehezítik visszajutását. A levél nem kerülhet az ellenség kezébe. Ha veszélyt lát, tüntesse el.

– Ezen a terepen nem nehéz az üldözőket kifárasztani – mondta János.

– Kockázatot sem vállalhat. A biztonságát fenyegető első jelre semmisítse meg, s ha mégis célba ér szóban adja át az üzenetet. Tanulja meg tartalmát.

„Bem József altábornagy úrnak! Megkaptam levelét,

melyben felszólít, ragadjam meg újra a kormányzói hatalmat, mert a nemzet ügye nincs még végképp elveszve. Én most személyes sorsommal mit sem gondolok, mert látom, hogy hazám szép építménye és vele az európai szabadság nem elleneink, hanem testvéreink viszályai miatt összeomlott. Meggyőződtem róla, hogy a csapatok tartalékai végképpen elfogytak. Egy sereg rekvirálás, adóztatás útján tarthatja magát ellenséges földön, de nem saját honában. Ha Görgey serege is felszólítana a kormányt visszavenni, ha Ön serege ellátását a népet ijesztő és elnyomó rendszabályok nélkül is biztosítani tudná, ha a pénzsajtók rendelkezésemre állanának, e három feltétel alatt a nemzet szavára, a kormányt visszavenném, ha nem: nem. Reám nézve a háború nem cél, hanem mód, a hazát megmenteni, s ha e célhoz nem közelíthetek, nem kívánom a háborút, egyedül a háború kedvéért folytatni. Tanácslom Önnek, hogy válasszon a népképviselőkből bizottmányt, mert csak a honpolgárokat képviselő szuverén hatalom rendelkezhet a nép felett. Küldjön Komáromba és Péterváradra futárokat, hogy tartsák magukat, biztosítsa az aradi várparancsnok együttműködését. Tregova, aug. 14-én 1849. Kossuth Lajos."

János felpillantott, tekintetük összekapcsolódott, próbálták elszakítani magukat közös gondolatuktól. A hegyek felől forró szélroham érkezett, egy ház bádogtetejéről madarak szálltak fel, egészen közel megszólalt a harang.

Egy óra múlva, az ezredesek kíséretében kilovagolt az udvarról. A tisztek kardvillantással búcsúztatták, sarkantyúba kapta lovát. Hogy kerültem ide, gondolta, egyáltalán hogy kerültem a temesvári bástyafalhoz, mégsem igaz, amit apám mondott, hogy az embert megvárja a sorsa. Ez volna az én sorsom? Valahol tévedés történt. Szerette volna, ha ezt mindenki megtudja, de már csak a darvak

kísérték, és vékony szürkülő felhők kísérték. Lova pihent volt, egyenletes vágtában tartotta, leereszkedett a parton, átgázolt a vízen, szoros nyílt meg előtte, meredek falairól, mintha még mindig a tregovai harangot hallaná, üvegcsengésként visszahangzott a patkódobogás.

Elérte a kiugró sziklát, a rét üres volt, a szekér nyomai az erdőbe vezettek. A sötétszürke égen megjelent a hold üres fémkarikája. Három lovas követte. Nem gyorsított, jobbra kapta a lovat, a kanyarnál leugrott róla, pofaszíjába kapaszkodva felfelé vezette a meredeken, megvárta, amíg a zöld köpenyes császári lovasok elhagyják a csapást, a túlsó oldalon lassan levezette az állatot, átgázolt a folyón, megkerült egy dombot, folytatta vágtáját. Mikor üldözői, vörös köpenyükről tudta, három másik lovas, újra feltűntek, gyorsított. Az ereszkedő ég, a hegyoldalakról feléje dőlő erdők eltakarták a kilátást. Elveszítettem az időt, gondolta, tíz óráig nem tudom elérni Lugost, a járőrök mozgásából ítélve, már nem is találnám ott a parancsnokságot, áttörök Déva felé. Keletre fordult. Néhány percig pihent, lódobogást hallott, továbbindult, sokan vannak körülöttem, az állat érzi, a hold vezet, de azokat is vezeti, akik körülvettek. Úgy látom, az egyik üldöző csoport megegyezik azokkal a lovasokkal, akiket Tregova felé haladva láttam, végigkísérték utamat, tudják, honnan jövök, hová megyek, mintha párhuzamosan is haladna velem több csoport. A következő dombról látta, hogy útját lezárták. A levelet darabokra tépte, szétszórta, gyorsított. A kantárszárat nem rántotta vissza, a ló a következő emelkedőn, alattuk holdfényben a dobrai völgy, mégis horkantva felágaskodott. Lent a hurokban felsorakozó császári dragonyosok huszárszázadokat tereltek, a völgytoroknál a lefegyverzett tüzérek. A fegyvereiktől már megfosztott szakaszok egymásba torlódtak, a honvédek háttal

szorultak a nyugtalan lovakhoz, a hold csontfénye szétosztotta a bekerítőket és bekerítetteket, elhatárolt alakzataik a hullámzásban sem mosódtak össze.

Ha azt mondanám nekik, hogy nem ismerem a levél tartalmát, nem hinnék, és mindennél fontosabb lenne számukra, hogy kiszedjék belőlem, meg kell fosztanom őket a lehetőségtől, megint nem maradt más, csak a választás a rossz és a rosszabb között. Leereszkedett a lejtőn, ledobta zubbonyát. A foglyul ejtett ezredek körül a gyűrű, dzsidás századok húzták lassú galoppban fegyverüket döfésre emelve, még nem zárult be. Átfogta lova nyakát, sarkantyúját használta, jobbra irányította, kitörése pillanatában az ellenkező oldalon levetette magát, álla, könyöke végigszántotta a földet, a dzsidások körük utolsó métereit húzták, a felismerhetetlenségbe zárom magam, gondolta, még átjutott, a gyűrű összehurkolódott mögötte.

A völgy közepére terelt foglyok közé sodródott. Később a többiekkel a fűben feküdt, felette az őrök szuronyai, hallotta a dzsidák kerítésén túl felzavart erdei madarak hangját. Mellette azt mondták, hogy a túlsó szélen megkezdték a rendfokozat nélküli honvédek szabadon engedését. Átlépett az alvókon, megpróbált távolabb jutni. Emberkupacba ütközött, egy őr rákiáltott, le kellett kuporodnia, lábakat látott, vállak súrlódását érezte, a kupacba zsúfolt testek annyira körülölelték, hogy bár meleg volt az éjszaka, a réseken mintha hideg szél hasított volna be. Bal karja sajgott. Perceket aludt, ha a csoportban valaki megfordult egyszerre kellett vele mozdulniuk. Ellökte magát, felült, hátával egy másik hátat talált, társa arcát nem látta, vállcsontjaikkal tartották egymást. Aludt, felriadt. A kiáltásokból hallotta, hogy közelükben román katonákat hajtottak. Hirtelen, tiszta fénnyel jött a hajnal, a zöld völgyben az összefonódott testek tömbjeit parancsszavak

mozdították, a csoportok egymásra torlódtak, őrszakaszok hatoltak közéjük, éket vágtak, az embergyűrűket éles parancsokkal szétmetszették, új alakzatokba tagolták. Egyes csapatoknak fel-alá kellett menetelni, másokat futólépésben hajtottak körbe, a nemzetőrök kék egyenruháját viselő románokat kettős vonalban egymással szemben sorakoztatták, más csoportokat mezítelenre vetkőztettek, elindították őket a szoros felé, ahonnan bár puskalövések nem hallatszottak, nem tértek vissza. Néhány szakasz az erdőn túl felbomlott, szétoszolhatott, megint másokat kardlappal tereltek árkok felé. János úgy érezte, a zűrzavar mögött rendszer van, senki sem tudhatta, hová osztják be, azt sem, hogyha már be is terelték valamelyik csoportba, ott mi vár rá. A mező közepén tisztek sorakoztak, párosával indultak osztagaik megszervezésére. Mezítelenre vetkőztetett románokat hajtottak el mellette, később honvédek jöttek egyesével, minduntalan maguk mögé pillantva, tovább mentek a domb mögött húzódó falu felé, de csak akkor vágtak neki az erdő és a szélső házak közötti útnak, mikor látták, hogy, meglepetésükre, senki nem követi őket. A szoroson túl sortüzek hangzottak fel, lehetetlen, hogy a foglyokat lövik, gondolta. A dzsidások szűkítették gyűrűjüket, vértes szakasz léptetett a mezőre, négyszögük felnyílt. János látta, hogy miközben mellérendelt adjutánsa, aki most is kényelmetlenül feszes szíjazatát rángatta, követi mozdulatait, vállai közül csak erőfeszítéssel kiemelt fejjel, a kancelláriai főtanácsos száll le ménjéről.

Wirtner Gusztáv fogadta az elélépő ezredes tisztelgését, átadta szolgálati jegyzékét, amíg a tiszt olvasta, háta mögött összekulcsolt kézzel az erdőig sétált. Kísérő századosa a foglyokat figyelte. „Kérem, mondta, az ezredes, végezze a kancelláriai főtanácsos úr küldetését. Hogyan találja meg, akit keres, ez az ön dolga, én csak arra hívhatom fel figyelmét, hogyan nem találja meg: úgy, ha kihirdetteti, kit keres. De bizonyos benne, hogy itt talál rá?" „Őrjárataink a völgyig szemmel tartották" – mondta Wirtner. „Több mint ötezer foglyot őrzünk." „Látom, de közöttük kell lennie, és az is biztos, hogy ismeri az utolsó üzenetet . . ."

A szoros felől újabb sortűz hallatszott. Wirtner tiltakozó mozdulatot tett, nagyobb a rémület, mint a pusztulás, jegyezte meg az ezredes, alig néhányat lőnek agyon, de annak, aki szabadul, tudnia kell, mi várhat rá, ha újra kezdi a rebelliót. Nézzük csak, mondta a főtanácsos, rendfokozata honvéd, nem sokkal több, vagy kevesebb húszévesnél, járatos szövegek, levelek, üzenetek betanulásában, kitűnő lovas. Kérem azonnal vezényelje vissza a szorosba küldött csoportot.

– Két hét alatt ez az ötödik tábor, amelynek felszámolását rám bízták. Amit eddig megtettem, elkerülhetetlen volt, de ne aggódjon kancelláriai főtanácsos úr, az én hadviselési módszerem sokkal inkább lélektani, mint katonai.

A vértes tisztek századosi egyenruhájába öltözött adjutáns, lovaglástól, álmatlanságtól gyötrötten a főtanácsos mellé lépett, szemhéja lila színű volt, óriásira duzzadt.

– De mi a biztosíték, hogy a halottak közé nem kerül oda az én emberem is? – kérdezte Wirtner az ezredest.

– Megtalálni itt egyetlen embert?

Kétséges, gondolta Wirtner, de attól kezdve, hogy elindultam minden kétséges, és akár végre tudom hajtani parancsomat, akár nem, tudom, hogy ez után is minden kétséges lesz, ha elszalasztom, ha megtalálom, vagy ha azt hiszem, hogy elszalasztottam, még inkább, ha azt hiszem, hogy megtaláltam, hozzá kell kezdeni munkámhoz.

Délre kiválogatta a huszonöt-harminc év alatti foglyokat. Több mint ezren voltak, felsorakoztatta őket, császári kapitányok kihirdették, hogy a honvédeket szabadon bocsátják, talán hatszázan léptek elő. Az ezredes két szakasz dzsidást rendelt mellé, a hatszáz foglyot az erdő szélére kísérték, századosa kacsázó léptekkel mindenhol nyomában volt. Tudták már, hogy Bem altábornagy mielőtt elbúcsúzott csapataitól, összehívta katonáit, bejelentette, hogy a küzdelmet nem adja fel, szabadságharcát Törökországban kényszerül folytatni. A foglyokat egyes sorba állíttatta, egymástól tíz méter távolságban kellett előtte elvonulniuk, mindegyiknek ugyanazt a kérdést tette fel: „Mit tud Bem altábornagyról?" Ötszáznyolcvanan vallották meg, amit tudtak: átlépte a határt.

Alkonyatra húszan maradtak. Szeretett volna aludni néhány órát. A százados vacsorát hozatott, az étkezés, a bor, mindkettőjüket felfrissítette. Reggel kihallgatták a húsz foglyot, Wirtner tizenkettőt visszaküldött az ezredeshez, az erdő szélén maradtak, a nap erősen tűzött, péntek volt, augusztus 16. Lovat kért, százados elővezettette csillagos homlokú ménjét. Egy gyakorlott lovasnak, mondta az ezredes mosolyogva, nem okoz gondot úgy dobatnia le magát ennek a lónak a nyergéből, hogy semmi baj ne érje, nem gondolja, vizsgálóbíró úr? Wirtnert meghökkentette a megszólítás. A bécsi egyetem jogi fakultását végeztem el, s igaz, hogy néhány évig ügyvédi praxist is folytattam, de

ennek már majdnem húsz esztendeje, gondolta, mégis be kellett látnia, hogy az ezredesnek igaza van. Elővezettek egy fiatal mént, a parancsnok legkedvesebb tisztje zsákmányolta, rajta kívül a táborban senki nem tudta megülni. Wirtner levette kabátját, kioldotta nyakkendőcsokrát. Fodros, fehér inge verítékben úszott. Most, hogy a kiválasztást majdnem elvégezte, újra mozgásba lendült a mezőn a gépezet, újra mezítlábas csoportok futottak el mellettük, az ezredes a foglyokat más rendszer szerint sorakoztatta, egy részüket jobb oldalra rendelte, a megmaradtakat hátraküldte. Wirtner nem tudta megállapítani, ki miért kerül az egyik vagy a másik csoportba.

Első foglyát lóra parancsoltatta. Szőke, magas legény volt, a ló szinte elveszett alatta, de a következő pillanatban a honvéd már a földön hevert, a lábát törte. Fájdalmában fűcsomókat tépett. A következő fél percig is tartotta magát, de szerencsétlenül esett, többet nem mozdult. Úgy döntött, hogy a sebesülteket és a halottakat nem hordatja el, ez is ösztönözheti a többieket, hogy próbálják megülni a lovat. Az őrnagy két tábori széket hozatott. A negyedik tudott először nyeregben maradni, az állatot vágtába kényszerítette, Wirtner elé vezette, a ló a következőn állt bosszút, néhány lépés után olyan erővel dobta le, hogy fejjel a laza talajba fúródott. Egy rémült, rövid lábú gyereket dzsidával kellett kényszeríteni, így sem ült fel a lóra, térdre esett, sírt, a domb mögé vezették, a következő mielőtt nyeregbe szállt, nézte a fejjel a földbe fúródó honvédet, törzse olyan szokatlan szögben fordult el, mintha valahol másik nyakban kellett volna folytatódnia. A mén szája habzott, utolsó lovasától nem tudott megválni, miután többször körbefuttatta a hatalmas mezőn, a főtanácsos elé vezette, kényszerítette, hogy mellső lábaira ereszkedjen. A halottakat és a sebesülteket elvit-

ték. Wirtner intett, a három kiválasztottat dragonyosok négyszögében a falu felé indíttatta. Az erdő nyárfákkal kezdődött, lombos fenyők következtek, a forróság ellenére élénkzöld volt a fű.

6

Elkülönítették. Rácsapódott a majorsági épület szélső helyiségének ajtaja. Az alacsonyan vágott ablak körzetében suhanó fénycsíkok, agyagpadló, omladozó fal, a sarok nyirkos homályában kifordult belsejű nedves szalmazsák. Egy óra múlva vödröt kapott, a hosszan elnyúló épület mögött az árokba ürítette, mire visszaért, a szalmazsákot kivitték. Csepegő bádogedényből vizet ihatott, megfordult, az ajtóban egy hadnagy állt, egyenruhája megegyezett a temesvári Rukavina-ezred öltözékével. Felírta nevét, születésének esztendejét, utolsó csapattestének számát, némi habozás után pontos adatokat mondott be, csak polgári lakhelyéül jegyeztette fel a kolozsvári szíjgyártó címét, nem is hazugság gondolta, temesvári üzletünk megnevezése könnyebben felhívná a főtanácsos figyelmét arra, hogy már látott. Alkonyat után, kint sodródott a fény, próbálta maga elé idézni a térdnadrágos, felnyírt hajú, fehér arcú fiút, akit Wirtner Gusztáv Temesvárott látott. Sima szálú fekete haja most válláig ért, barna bőrén kiütöttek a csontok. Mikor a kijelölt foglyok között utolsóként lóra szállt, a főtanácsos néhány lovast maga mellé rendelt, köpenyükről felismerte üldözőit, akik Tregovától követték. Tudta, hogy tartásáról könnyen azonosíthatják. Viszont mivel a próba alatt a lovat futásában sokszor visszafogtam, a sarkantyút sűrűn használtam, mindvégig félig állva

előredűltem és mindezt útközben nem láthatták tőlem, bizonyítékaik csak homályosak lehetnek, esélyem maradt, tagadnom kell, ha rögtön nem jelentem ki, hogy nem az vagyok, akit keresnek, később csak belebonyolódom a hazugságba.

Lefeküdt a sarokba. Őre, fiatal dragonyos, álla zöld színű hajtókája mögött, homloka fekete csákójának ellenzője alatt veszett el, seprőt hozott. Fel kellett sepernie az agyagos földet, utána újra lefeküdt, újra nyílt az ajtó, két másik helyiséget kellett kitakarítania. Visszaküldték, lefeküdt, néhány perc múlva a majorsági épület elé rendelték, egy óra múlva vezették vissza. A falnak dőlt, nem mozdult, álló helyzetében őrei újabb feladattal nem látták el. Körülötte penész és verítékének szaga, az ablakkeret repedésein szívott friss levegőt. Hold nem sütött, egy idő után tudta csak elválasztani az őrszemeket a falak vonalától. Látta, hogy az egyik épület mögött láng lobbant, dragonyos őrök csóvákat dobtak a szalmatetőre. A csűrbe zárt foglyok kidöntötték az ajtót, az égő falak közül a szabadba rohantak, az őrség felsorakozott lövészei a menekülőket percekig ropogó sortüzekkel halomra lőtték.

Belépett őre. Az utolsó ütközetben egy román szakasz csatlakozott a huszárokhoz, mondta, most, hogy zűrzavart keltsenek amiben elmenekülhetnek, felgyújtottak egy csűrt, rárohantak az őrségre. Ásót hozott, Jánosnak néhány honvéddal, sírt kellett ásnia, másik két társát, akiket Wirtner Gusztáv vele együtt kiválasztott, és a majorságba kísértetett, nem látta. A románok holttestét, valamennyien a nemzetőrök szürke pantallóját viselték, közös sírba hordták. Térd alatt fogta a lábakat, a testeket a fűben húzta. Egy tiszt, a kirohanók között az utolsó lehetett, már az üszkös gerendák alá szorult, kinyújtott karjának mozdulatával társát segítette, válláig érő hosszú haja arcát eltakar-

ta. János elsimította az erős szálakat. Nicolae Stancu feküdt előtte. A többi halottól kissé távolabb fektette. Egy császári kapitány jegyzetének adatai szerint sokáig azonosította a hadnagyot, de mikor észrevette, hogy honvédek ásóikra támaszkodva figyelik, rendelkezett a közös sír betemetéséről.

János visszamehetett a majorság szélső helyiségébe, leroskadt, őre felrázta, többször fel kellett söpörnie a földet. Vizet kért, kortyokra valót kapott, később a vödröt is behozták, de most nem üríthette ki az épület mögött. Megpróbált állva aludni, felriadt, úgy érezte hogy figyelik, a legsötétebb sarokba ment, a falnak dőlt, feje rövid időközönként a vakolatdudorokba ütődött. Délben, miután percenként felébredt, és mindig másodpercekig elaludt az ajtó fénykeretében, anélkül hogy az ajtó kinyílt volna, megjelent előtte Nicolae Stancu, és mintha az alacsony mennyezet alatt szél zúgott volna, szőke haja János felé repült.

– Nem értem mit akarnak tőlem – mondta gyorsan János, egész halkan beszélt, mert úgy érezte, hogy a falon túl álló őr meghallhatja.

– Haladj lépésről lépésre – mondta Nicolae Stancu, és a hajerdőből kivillant kék szeme –, már akkor tudnod kellett volna, mi történik majd, mikor a temesvári főtéren a gyülekezet fejére omlott az ünnepi sátor.

Azt akarta kérdezni, hogy ő talán régen is tudta-e már mi vár rá, de a hadnagy, még mielőtt Jánosnak alkalma lett volna kérdését feltenni, bólintott, és miközben a szél fehér ingét lobogtatta, belemosódott az ajtó fénykeretébe.

Elmúlt a nap, anélkül hogy engedték volna lefeküdni. Később járkált. Megpróbált újra állva aludni. Este őre ráparancsolt, hogy maradjon a sarokban, két dragonyos lépett be, égő gyertyáik fényében követte őket a főtaná-

csos. János frissnek látta, fogainak állandó lassú őrlőmozdulata a régi volt.

– Mibe rángatták bele – mondta egykedvűen Wirtner. – Értelmes fiatalembernek látszott, és mikor azt bizonygatta, hogy véletlenül került a tüntetésbe, hittem magának. Aztán a belgrádi futár kísérőjeként jött, és én megnyugvással láttam, hogy helyét megtalálta. Miért hagyta, hogy beszippantsák a rebellióba?

Legyintett, ernyedt mozdulatában szomorúság volt.

– Mi köze magának az egészhez? Elolvasott néhány könyvet, jól bánik a lóval... Apja, gondolom becsületes szellemben nevelte, és ha vallását nem is tartotta, a tízparancsolatot bizonyára jól ismerte...

A gyertyák ellobbantak, a nyikorgó ajtó bezárult. János lecsúszott a földre, elaludt. Vödör vízzel ébresztették. Mikor az őr kiment, lehúzta ingét, nadrágját, kicsavarta. Bőre a forróságtól gyorsan száradt. Az első perctől tudta ki vagyok, csak azonosítani akart, vagy talán nevem és csapattestem alapján nyomoztat utánam két napja? Mindegy, megérdemlem a sorsomat, ha egy pillanatig is azt hittem, hogy rendelkezem felette. Még akkor is az ő kezükben voltam, mikor majd szétrepedt az agyam, hogy a lehetőségeim közül a legjobbat válasszam. Kérdéseket teszek fel magamnak, megtébolyodok hogy választ találjak rájuk, pedig a kérdések lehetnek rosszak, hiábavaló ugyanis rájuk a felelet. Ruhája megszáradt, felöltözött, újra a falnak támaszkodott. Mégsem tehetek más, az agyamat kell mozgatnom, gondolta, azt hittem, tanultam valamit, de semmit nem tudok, kedvtelésből olvastam, a véletlenre bíztam magam, az első pillanattól, ahogy alkalmam nyílt rá, rendszeresen állandó munkával kellett volna az agyamat formálni, éjjel-nappal, s még csak nem is úgy, mint apám, aki ugyan olvasott, ahogy egy gályarab evez a pad-

ján, de csak azt, ami eléje került. Egy gondolatot kellett volna találnom, és lehetőleg olyant, ami nemcsak a magamé, mert látom már, hogy a gondolat attól igazi gondolat, hogy összefüggésben van valamivel, ami fontosabb egyetlen ember sorsánál. Ha ezt megtalálom, annak az irányába kellett volna lépésről lépésre továbbhaladnom, gyűjteni hozzá a könyveket.

Járkált, néha kipillantott a zárt ablakon, gondolataival próbálta magát ébren tartani. Torka kiszáradt, körözésében a falnak ütődött. Nem szabad abbahagynom, ha lefekszem újra a vödör víz jön, annyira ki akarnak fárasztani, hogy ezer darabra essek szét, és egy intésükre a kezükbe hulljon, amit ki akarnak szedni belőlem. Igen, az volt a baj, hogy begubództunk, és csak most láttam meg, hogy élnek az emberek. Ahogy velünk bántak, gyűlölni való dolog, s ha csak eszembe jut, már elfog a dermedt tehetetlenség, de azért az ilyesminél pusztítóbb átkok is nyomják az embert, amiktől nem tud szabadulni. Hányféle módszerrel játssza ki az erőszak a szegényeket egymás ellen, akik nem veszik észre, mibe rántják őket bele, és azt sem látják, hogy aki valaki ellen kijátszható, az feltétlenül a markában van az erőszaknak, hiába tipor bele a másik hozzá hasonló elnyomott sorsába, tartós öröme nem lehet belőle, hiszen a hatalom csak felhasználja. Undor fog el, ha rágondolok, hogy micsoda állam az, ahol a zsidóknál is vannak megalázottabbak, ahol minden elnyomott ugyanolyan idegen, mint azok, akiknek az egyenjogúságát nem hirdeti törvény. Valahol olvastam, hogy a hatalmaskodókkal szemben egy a feladata minden elnyomottnak, de hol... csoda, hogy az agyam nehezen mozog? A létezésében megnyomorított minden nemzetiségű és fajtájú kisebbség egyenjogúsításáért kell küzdeni, valahogy így olvastam, és lehet, hogy erre gondolt Nicolae Stancu, ehhez

a felismeréshez kell lépésről lépésre eljutni... Ha épen tudom tartani az eszemet a fáradtságtól és a szomjúságtól... Mindent meg kell tennem, hogy kiszabaduljak innen, s ha majd kijutok, jöhet a többi lépés. Ököllel verte a deszkát, vallomást akar tenni, mondta a belépő őrnek. Rácsukták az ajtót. A betanult üzenet átformált szövegét gyakorolta: „Ha Ön a sereg vezetését elvállalja, a kormányt visszaveszem, harcunkban Európa mellénk áll, katonai támogatására is számíthatunk..." Várta, hogy a főtanácsos belép, de senki nem jött, akinek a levél megváltoztatott tartalmát elmondhatta volna.

Később óvatosan a földre ereszkedett. Az őr erre sem lépett be. Összekuporodott, behunyta szemét, mintha aludna. Hagyták. Megrémült. Mi történhetett, hogy megfeledkeztek rólam? Várt, semmi sem mozdult. Elaludt. Felriadt. Nem tudta, álmodik-e, vagy ébren van. Az őr végre bejött, rászólt, hogy használja a vödröt. Feltápászkodott, nem tudott vizelni. Az üres vödröt kint az ároknál kétszer felfordította, éjszaka volt, recehártyáján fénynyilak remegtek, az őr átvette a vödröt, körülnézett, bement utána, János egy pillanatra meglátta a mindig csákója ellenzőjével árnyékolt szemét, kezébe nyomta kulacsát, ivott, a víz végigfolyt állán. Olyan hírek érkeztek, mondta gyorsan az őr, hogy a forradalmár elnök kíséretével együtt átlépte a határt, török földre ment, vagy még messzebb. Az ajtó, hátterében fekete fatörzsek, sokáig lengett. Elkéstem, most már nem tudom félrevezetni őket, gondolta, megkereste a vödröt, ráhajolt. Egy idő után felriadt, újra, vagy még mindig, ezt nem tudta, sötét volt. Őre levest hozott, megitta, a kenyeret lassan ette, újra elaludt, egy félig vágott kenyérdarab fogai között maradt, nyálával végigcsúszott az állán.

Mikor reggel kilépett a sűrű fény olyan erővel csapott

rá, hogy megingott, a vödör csörömpölve elgurult. Amíg hallgatásának fontosságában, később eltervezett vallomásának szerepében hitt, erejét is jobban őrizte. Nehezen állt talpra, végre meglátta a völgyet. A mezőn a foglyok csoportjai császári egyenruhába öltöztetett hatalmas fehér tömbbé szerveződtek, távolabb vékony hangon szólt a falu harangja. Délben a kettős őrizettel körülvett istállóhoz kísérték. A majorsági épületek között elnyúló hosszú közök kiürültek, a porban fényes szőrű, szerszámozatlan fekete mén vörös szemével egykedvűen nézett egy akácfát. A dragonyosok keresztpánttal megerősített kaput nyitottak ki előtte, bent a nedves szénakupacokon a szétzilált zsuptetőn átszűrődő sugarak. Lassan szokta meg a homály fényszemcséktől remegő sűrűségét. Hat csillagjától megfosztott tiszt ült, feküdt, aludt az istállóban. Szétszakadt ingével letörülte arcát, kihúzta magát, jelentkezett, az egyik tiszt, válaszából János megértette, hogy ő a rangidős, engedélyezte, hogy a sarokba üljön.

A mellette levő őrnagyot, nyitott szemmel bámulta a tetőt, azonnal felismerte, Práger József hamuszínű atilláján a piros zsinórok meglazultak, csizmájának talpa levált. Nagy szünetekkel, elfulladva beszélt. Szüleiről, Maderspach kapitányról kérdezte, János elsorolta útjait, miközben nyelvével nedvesítette foghúsát, elmondta a széttépett levél tartalmát, hozzátette a hírt, amit őrétől hallott.

Temesvár, nézett Práger József maga elé, tizenhét hónapig Rukavina csapatainak gyűrűjében élt, megszervezte nemzetőrségét, működtette tanácsát, érvényesítette a forradalmi kormány rendelkezéseit. Miközben beszélt, János maga elé képzelte a Néra barna hullámait, a vár felé könnyű emelkedőn lépegető karcsú utcákat, a piactér egymásra torlódó sárga épületeit, látta a bástyán feszesen álló fehér frakkos őrség szuronyrácsait. Előkészítettük és

megéltük a forradalmat, mondta a polgármester, miközben rabságunk keretei nem változtak. De a hírekből, mióta pedig átjutottam a bástyán, tapasztalataimból azt látom, hogy bár császári birtokká csak Temesvárt és Aradot nyilvánították, helyzetünk mégsem volt kivételes, mintha az egész ország úgy élte volna végig ezt a másfél esztendőt, hogy teljes bezártságunk sohasem lazult fel. A különbség legfeljebb annyi volt, hogy mi odabent naponta szembenéztünk a falakat megszálló őreinkkel, máshol a körülfogottság állandósága fogalommá párlódott. Mindenesetre becsületesen végigjátszottuk szerepünket a bástyagyűrű díszletében is, kikiáltottuk törvényeinket, őriztük a zászlót, később követeltük foglyaink kiszabadítását, vártuk a felmentő csapatokat, július 2-án kiszöktem, csatlakoztam a sereghez. Hanyatt dőlt a szénában, oldalt fordult, felhúzta térdét, nehezére esett az emlékezés, a hallgatás, újra felkönyökölt, éjszaka szöktünk ki a városból, feleségemet, fiaimat szegedi rokonaimhoz küldtem.

Délután új őrök érkeztek. Az istálló sarkában alvó tiszt felébredt, mentéjét tisztogatta, János megismerte Fráter őrnagyot, felállt, fővetéssel tisztelgett, ugye, emlékszik rám, őrnagy úr. Igen, mondta Fráter értetlenül, üres tekintettel kanalazta levesét. A szénaszag körülzárta csoportjukat, az ajtó lengett a könnyű szélben, kint alkonyodott, magányuk keretében összébbhúzódtak. Őreik parancsára János a sarokban álló vödröt az ároknál kiürítette, látta, hogy az épületek körül táborozó szakaszokat oszlopba sorakoztatják. Visszament, már hozzátartozott az épület belső rajzához, testének lenyomata a többiekével együtt a szénában. Práger József, szeme alatt sötét táska, egyenletes lassú csavarásokkal felhúzta óráját, járkált, János, miközben hiába várta, hogy töprengését közbeszólásaival irányítsa, elmondta találkozásait Nicolae Stancuval.

– Ennek az istállónak a teteje sincs biztonságban a netán véletlenül idehajított tűzcsóva elől. Vagyunk itt néhányan, akik a likvidálás módszereiből már elég sok változattal találkoztak – felete Práger.

– Mondhatom találkoztam éppen eléggel én is. Eleinte zavart, hogy mindenfelé idegennek tartottak . . .

A polgármester közbevágott.

– Mindannyiunkat annak tekintenek. Temesvárott lefegyverezték a nemzetőrséget, falragaszokon tiltották be a magyar nyelvű cégtáblákat, az utcaneveket is németre kellett visszacserélni, aki Kossuth-kalapot hord ötven forint bírságot köteles fizetni, a hivatalos nyelv a német. Nemcsak a vallások egyenjogúságáról szóló rendelkezést törölték el, a múlt év márciusa óta hozott összes törvényt is, mondhatom magának, bármilyen nyelvet beszélünk, mindannyiunkat idegennek tekintenek saját hazánkban.

Nagy szünetekkel, alig hallhatóan beszélt, később karját a szénába fúrva elaludt. Jánosnak söprűt lökött be az őr, vitte újra a vödröt, két akácfa között megállt. A völgy már majdnem üres volt, a holdfényben fémesen világított a fű, az utolsó századok szerveződtek. A csűr mögött, miközben kísérője fél lépéssel mögötte állt, Wirtner Gusztáv fiatal tisztnek adott utasítást. A hadnagy feszes tartással hallgatta, egy beforradt kardvágás helye, mintha szája meghosszabbítása lett volna. János bár maga sem gondolta, hogy beszélhet a főtanácsossal, a csoport felé indult, őrei közrefogták, visszavezették.

Práger megérezte, hogy leült mellé, felébredt. Emlékszik, mondta, egyszer a Pannónia kávéházban arról beszéltem magának, hogy Kelet-Európában, Szentpétervártól Prágáig azokban a tükrös hodályokban rendezik meg a bálokat, és készítik elő a forradalmakat. De ha meggon-

dolom, információimat magam is a Pannónia közvéleményétől nyertem. Azt hittem, van némi fogalmam bizonyos közgazdászati jelenségekről, netán az Európán végigfutó mozgalmakról, de a fegyverek számát, a törvényhozás szerkezetét, a polgárok hangulatát kellett volna pontosan ismernem. Azt hiszem, kevesebbet tudtunk magunkról, mint amennyit ellenségeink tudtak rólunk. Ők ismerték természetünket, képességeinket, programjuk határozta meg lehetőségeinket. A kancelláriai főtanácsos azt hiszem, mestere mindennek.

– Láttam őt. Parancsokat osztogat egy hadnagynak.

– Mindenhol ott van . . . ő is, a többi tanácsadó is, mellettük a főtanácsosok tanácsadói. Figyelje meg őrzésünk rendszerében, kölcsönös őrizetésük rendszerét. Nem érzik magukat biztonságban, ennyiről azért gondoskodtunk. Velünk vannak elfoglalva, ránk gondolnak álmukban is.

– De kit hagynak életben, és kit ölnek meg?

– Nem ismerem Nicolae Stancut, de abból, ami vele történt láthatja, hogy a kancellária nem azokat a forradalmárokat tartja a legveszélyesebbnek, akik a bukás után is vállalják a reménytelen harcot, hanem azokat, akik tanultak a felkelés tévedéseiből, felismerték, milyen hibákat követtek el, és azon lesznek, hogy ezeket adott időben elkerüljék.

Körülöttük az elnyugvó légyrajok, a verítékben forgolódó nyitott szemekkel fekvő tisztek, a deszkarácson túl, az őrök falra vetődő árnyéka. Oldalba rúgták, felugrott, vihette ki a vödröt.

Az erdőt elfátyolozták a sugarak, nem érzékelte, kereste a fák különbözőségét. Lehajtotta fejét, tarkójára engedte a fényt, a hangok egyetlen sípszóhoz hasonló magas ütemben fonódtak össze, az épületek között, a combig érő csizmát viselő dragonyosszakasz, a völgyben már senkit

sem látott. Valahol becsapódott egy kapu. Állt a körülötte képződött fénykör magányában, lábánál a vödör. Jó, hogy nem vagyok egyedül, gondolta, visszament az istállóba, jó, hogy együtt lehetek velük, úgy látom, nemcsak a polgármester, a többiek is befogadtak maguk közé. Mégiscsak végig kellett járni az elmúlt tavasz óta utaimat, eljutottam idáig, ezt az érzést senki nem veheti el tőlem.

A fény elmosódott, mintha szekereket látott volna, kétoldalt vörös csákós huszárok. A szekérsor hullámzó mozgással haladt a réten, elöl arannyal szőtt dolmányok, vörös hajtókás, fehér lengyelkabátok. Férfiak közeledtek, élükön apja ruhájában nagyapja. Mennyire egyformák, gondolta, még a barna foltot is viseli apám álláról. Eösi József felőle érdeklődött a tisztektől, a nevét kiáltották. A réten török lovasok száguldoztak, zászlót hajtottak a szekérsor előtt. Nagyapja az ezredesek között haladt, mellette, teljes egyetértésben fekete kalapos, körszakállas férfi. Eösi József Kossuth Lajossal beszélgetett, kézmozdulataik egyszerűek voltak. Erdőn lovagoltak át, faluhoz értek, az emeletes faházak ablakainak zárt zsalui felnyíltak. Kemencesarokban ültek ketten, előbb Kossuth beszélt, aztán nagyapja, figyelmesen hallgatták egymást, mondataikra rábólintottak, öblös hangjával egyikük sem vágott a másik szavába. Eösi József befejezte még Erdőszentgyörgyön kigondolt mondatát, Kossuth nevét mindenki megismerte, tette hozzá, felállt, mélyen meghajolt. Később együtt mentek ki az utcára, mint akik régen megértik egymást, folytatták beszélgetésüket.

Hangos szárnycsattogással madarak repültek fel. A szénaszagnál erősebb por csapott arcába. A hat tisztet, a dragonyosok az épületek közé hulló fénykeresztek felett továbbsodorták. Az őrök őt is felrántották, de hadnagyuk

előbb kapott parancsa szerint intett: nem közéjük való, különítsék el. Visszalökték a szénára. Az árok előtt, ahová a románokat temették felsorakozott a szakasz. János látta, hogy Práger József szabadon maradt kezével verítékétől testére ragadt ingét igazítja. Elhangzott a sortűz.

Visszamászott az istálló sarkába. Arra gondolt, hogy majd jönnek, és újra ásót löknek elé. Lépteket hallott, nem mozdulok, szólnak, parancsot adnak, kivárom. Feküdt arccal a szénában, a golyót tarkójába kapta. A hadnagy, kinyújtott kezében pisztolya, látta bal füle mögött a második lövés után a vércsíkot, kiment, a hat holttestre már némi földet hánytak, embereit sorakoztatta. A hegyek felől gyorsan futó felhők érkeztek, ugyanabba az irányba úsztak, amerre a szakasz elindult. A szél mozgatta az istálló ajtaját, dél lett, a madarak a fény elől az erdőbe húzódtak, estére a szél elállt, a nyikorgó ajtót az utolsó lökés kimerevítette, bent a magányos test, elfordulva múltjának terepétől.

VÉGE

FELELŐS KIADÓ A SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA. FELELŐS SZERKESZTŐ GYÖRI JÁNOS. MŰSZAKI VEZETŐ JÁNOSA ISTVÁN. MŰSZAKI SZERKESZTŐ NYÁRY MARIANNA. A BORÍTÓ- ÉS KÖTÉSTERV UJRAI ERIKA MUNKÁJA. A SZERZŐ FÉNYKÉPÉT CSIGÓ LÁSZLÓ KÉSZÍTETTE. MEGJELENT 1976-BAN, 10 A/5 ÍV TERJEDELEMBEN.
MSZ 5601-59 ÉS 5602-55. SZ 2493-H-1677
75-3658 - SZEGEDI NYOMDA

Sándor Iván annak a nemzedéknek a tagja, amely az ötvenes évek közepén jelentkezett az irodalomban. 1930-ban született; Budapesten érettségizett, s tanulmányait a bölcsészkaron folytatta. Az ötvenes évek közepétől újságíró, szerkesztő. Első novellái után egy évtizedig többnyire kritikákat írt, később egyre inkább a regény és a dráma lehetőségei vonzották. Műveinek tanúsága szerint elsősorban az izgatja: hogyan válik az igazsághoz való emberi jog mindenekfelett álló elemi létszükségletté.

Regényei: *Hullámok* (1967), *Földközelben* (1969), *M. L. esetei* (1972). Drámái: *Kölcsey* (1959), *Az R. 34-es repülőjárat* (1959), *Két nemzedék* (1961), *Tiszaeszlár* (1967), *Kvartett* (1969), *Az áldozat hegyén* (1973).

17,— Ft

SÁNDOR IVÁN

A FUTÁR

„A magyar írónak – vallja Sándor Iván – minden sora leírásakor fel kell tennie magának a kérdést, hogyan formálódott ki a valóság, amelyben él. Az író és kora kapcsolatát sohasem csak kettőjük viszonya határozza meg. Minden nemzedék távolabbról indult folyamatot épít tovább vagy torlaszol el. Különösen nálunk, ahol régóta áll befejezetlenül a munka, aminek először Ady gyűrkőzött neki, az idilli-romantikus történelem- és valóságábrázolás lerombolása."

Az író új regénye, *A futár*, a realista történelemlátás és a korszerű ábrázolásmód izgalmas szintézise. Főhősének, Eösi Jánosnak a története, melyet Sándor Iván alig ismert dokumentumok belső logikája szerint bontott ki, egy temesvári könyvüzletből indul és a pikareszk regények fordulataira emlékeztető kalandsorozat után tragikusan ér véget 1849 augusztusában, a világosi fegyverletétel napjaiban. Sándor Iván idegenkedik a hagyományos meseszövés kényelmességétől, de nem vonzza a divatos parabola sem, regényében úgy teremt gondolati szerkezetet, hogy az életet, a történelmi valóságot érzéki teljességében és a maga kalandosságában ábrázolja. Így lesz *A futár* – a feszes szerkezetben folyton hullámzó életanyaggal – a kalandokba sodródó, majd a lehetőségek közt választó ember regénye, s így lesz a kelet- és közép-európai kis nemzetek közös sorsának regénye is. Az erkölcsi-gondolati következetesség, a valóságidéző erő s a dokumentumok kezelésének módszere olyan művet teremt, amely ma is időszerű emberi, társadalmi és történetfilozófiai kérdésekre keres és ad választ.

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ